

FILOSOFSKÁ HISTORIE

Alois Jirásek

Hledáte místo, kde...

... můžete celý den studovat nebo pracovat?

... seženete knížku pro zábavu, do školy, k poučení?

... stahujete e-knihy, posloucháte hudbu, tisknete 3D?

... osobně potkáte české i světové autory?

... můžete zajít na koncert, filmy artové i 3D?

Právě jste ho našli!

Městská knihovna v Praze

43 poboček, **3** pojízdné knihovny, **4 000** akcí ročně,
2 000 000 dokumentů, **60** Kč za registraci

www.mlp.cz

knihovna@mlp.cz

www.e-knihovna.cz

www.facebook.com/knihovna

Filosofská historie

Alois Jirásek

Znění tohoto textu vychází z díla [Maloměstské historie](#) tak, jak bylo vydáno Státním nakladatelstvím krásné literatury, hudby a umění v Praze v roce 1955. Pro potřeby vydání Městské knihovny v Praze byl text redakčně zpracován.

Text díla (Alois Jirásek: Filosofská historie), publikovaného [Městskou knihovnou v Praze](#), není vázán autorskými právy.

Vydání (obálka, upoutávka, citační stránka a grafická úprava), jehož autorem je Městská knihovna v Praze, podléhá licenci [Creative Commons Uveďte autora-Nevyužívejte dílo komerčně-Zachovejte licenci 3.0 Česko](#).

Verze 1.0 z 10. 12. 2021.

OBSAH

I.....	9
II.....	20
III.....	26
IV.....	36
V.....	43
VI.....	61
VII.....	70
VIII.....	78
IX.....	92
X.....	99
XI.....	107
XII.....	114
XIII.....	120

Psáno roku 1877
(Světozor)

Neočekávejte, že vás zavedu do stinné zahrady Akademovy, abyste tam naslouchali učení božského Platona, aniž ve tmavý stín bujně zeleného vavřínu, kde by za ambrosiové noci mysl vaši naplňovala rozkoší hudba sfér nebeských.

Nevkročíme v onen svět, „kde Sokrates každému o sobě, že nic neumí, povídá, kde Diogenes ze sudu vykoukaje všechny mimojdoucí haní, kde Timon všechněm zlořečí, Demokritos všemu tomu se směje, Herakleitos naproti tomu pláče, Epikur hoduje a Anaxarchos praví, že to všechno nic není“.

Neseznámím vás s filozofy, „kteří pravdu každé věci znají, mimo jejichž vědomí ani nebe nic nedělá, ani propast ničeho neskrývá“, ale s filozofy, kterým bujná krev v mladém těle kolovala, kteří zpívali, dychtili a milovali, s nimiž dívky, jinak bradatých, učených filozofů nic si nevážící, rády se bavily, ba je milovaly.

Vedle starožitného, šestitřídního gymnasia zařízena v Litomyšli Františkem I. r. 1802 studia filozofická, nejprve o třech ročnících, jež l. 1842 byly obmezeny na dva. Učení to, podřízené vrchnímu dozoru biskupů Hradeckých, bylo ústavem samostatným pod zvláštním ředitelem, jsouc částí vysokých škol.

„Filozofem“ mohl se stát každý, kdož odbyl studia gymnasiijní; pak navštěvoval prvním rokem přednášky v „logice“, a odbyl-li dobře zkoušky, postoupil do „fyziky“.

Kdo se chtěl věnovati studiím právnickým neb lékařským aneb kdo vůbec chtěl dosíci vyššího úřadu, musil se vykázati vysvědčením, že odbyl studia na ústavě filozofickém.

Tím se stávalo, že starší lidé, kteří již nějaký úřadek zastávali, přicházeli zpět na učení filozofické; a tak vedle dospělých mládenců zasedali dospělí mužové, naslouchajíce přednáškám otců piaristů.

Tenkrátě bývalo na Židovském, někdy za dob bratrských Olivetském kopci živo! V nedalekém renesančním zámku vrchnost s četnou družinou a služebnictvem, v koleji piaristické mnoho bratrů řádových i kleriků; a když ráno na vížce gymnasijsní studentským zvonem zazvoněno, jen se hemžilo kol studenty a posluchači, jichž bývalo zapsáno v logice i tři sta, ve fysice pak na sedmdesát.

Tak prolog svůj doříkav, již oponu vyhrnuji.

I

Bylo roku 1847 ke konci měsíce dubna.

Jaro tehda záhy a utěšeně se otvíralo. Stromoví nevelikého parku kolem zámku litomyšlského již pučelo a nejedna houština pokryla se hebounkým šatem čerstvě zelených listů. V jasném, čistém vzduchu obrazy se určitě věže piaristického kostela a zámecké štíty s četnými báními. Cesty byly jako mlat a drsná dlažba dlouhého náměstí vyschla úplně. Teplé paprsky opíraly se do domů novějších i starších ještě z dob bratrských a vnikaly až do podsíní, klenoucích se po obou stranách táhlého náměstí. Za toho teplého odpoledne panoval po celém podloubí čilý život. Největší ruch v mládeži, kterou zář a teplo nového jara jako broučky vylákaly.

Smích a pokřiky těch dětských hrdel nerušily městského strážníka Kmoníčka, jenž vyhřívaje se na kamenné lavičce před pilířem podsíně, upadl v lahodný spánek. Byl to již starý lev, který raději odpočíval, než za kořistí se honil.

Vracel se odněkud z předměstí, kde něco byl ohlásit, jak o tom svědčil buben přes rameno zavěšený a paličky v žlutých pouzdrech na řemeni zastrčené.

Každý již jeho slabou stránku znal, že kde může, opře se o zeď nebo zasedne na lavičku a oddá se tu sladké dřímotě. Říkali o něm, že chodě spí.

Klobouk měl stlačený do čela, hlavu na prsa skloněnu, a zpod šedivých, tupě přistřižených knírů dral se upřímný, zdravý chrapot klidného spánku.

Zvuky ty nevyrušovaly slečnu Elis, sedící v prvním patře u otevřeného okna nad Kmoníčkem. Slečna Elis byla, bez okolků řečeno, starou pannou, jejíž dobrotivé, bleděmodré oči jistě padesátkrát viděly zemi v tom krásném jarním rouše.

Pletla punčochu.

Nevšímalá si ani tmavomodrého nebe, ani slunečního jasu, aniž vyhlížela na náměstí, a přece nepracovala tak pozorně a zručně jako jindy. Ruce její klesly často v klín a oči její pohlížely dovnitř pokoje, ke dveřím vedoucím do vedlejší jizby a pak zase na hodiny s alabastrovými sloupky, stojící na prádelníku, jehož mosazné kroužky a žluté plechové ozdoby leskly se jako zlato.

Všecko se v pokoji slečny Elis jen třpytilo, nikde ani prášku, vše bylo jak náleží rozestaveno, nikde ani stopy nejmenšího nepořádku. Židle a pohovka, potažená bělostným povlakem, byly staromódní, pamatující dobu kvetoucího copu; zato kulatý stůl, pokrytý pestrou pokrývkou, a ostatní náradí byly již modernější, zrobeny dle vkusu dob z konce republiky a z dob velikého císaře¹.

Malá ručička minula již IV. a blížila se na V.

Slečna Elis, položivši punčochu a klubko na okno, sestoupila doprostřed pokoje a zastavila se nedaleko dveří, odkudž zazníval hlasitý, avšak nesrozumitelný hovor. Konečně se rozhodnuvši, přiblížila se malá, suchoučká slečna ke dveřím a zaklepala.

Hovor rázem umlkl a mezi dveřmi zjevil se mladík prostřední postavy.

„Pane Vavřeno, copak děláte? Čtvrtá již dávno minula. Copak řeknou u pana aktuára?“

„Dobře máte, slečno,“ odušil mladík ve dveřích a plná, čerstvá jeho tvář vesele se usmívala. „Mám s ním kříž! Tak se do hovoru zakousl a zamiloval do své myšlenky.“

„Jaké?“

„I samé tajné plány a revoluce, div že Litomyšl do povětrí nevyhodí.“

„Ale, pane Fryborte, takové řeči!“

1 Napoleona.

„Již jdu, slečno Elis!“ a za Frybortem zjevil se jeho kolega, filosof Vavřena, mladík vysoké, štíhlé postavy a výrazného obličje. Klobouk měl již v ruce.

„Nevím, nevím, pane Vavřeno, co vám tak v hlavě straší, že jste zapomněl na hodinu. Jindy býváte na minutku.“

Vavřena se usmál.

„Vždyť to zas nahradím.“

„Pospěš si, pospěš. Slečna Lotty je dnes roztomilá. Viděl jsem ji u okna. Ty světlé šatičky a růžová pentle ve vlasech jí tak pěkně slušely!“

„Fryborte, nevím, co by tomu Mária říkala, že se tak ohlížíš po světlých šatech a růžových pentlích.“

„Však to na mne slečna nepoví, vidíte?“ a Frybort, zadržující hanáctinou, vesele se na slečnu Elis usmíval.

Vavřena odešel.

Elis, u níž Vavřena i Frybort byli v bytu, usedla zase na židli u okna a jala se pilně plést. Frybort stál dosud u dveří svého pokojíku.

„Nebyl Zelenka odpoledne doma?“

„Nebyl,“ odtušila slečna. „Pořád chodí chudinka po těch hodinách. Ten zkusí, než dostuduje. Prosil mne, abych mu uvařila ovocnou kaši. V kuchyni má talíř křížal a sušených hrušek. Kde jen ten člověk síly nabere!“

„A pak dělá víc, než je potřeba.“

Slečna odvrátivši se od práce, pohlédla na studenta a usmála se.

„Vám studium víc slouží než jemu; ale – už kolikrát jsem se chtěla ptát, pane Fryborte, nevšiml jste si pana Špíny?“

„Nepozoroval jsem nic.“

„Tomu se divím; jen si všimněte. Od nějakého času je zamyšlený, málomluvný.“

„To asi proto, že se blíží čas, kdy půjde do kláštera.“

„Ne, proto ne. Nechce tam, vím, ale je to něco hlubšího. Věřte mi, že – že se zamiloval.“

„Špína – haha, Špína zamilován!“ a nemohl ani v smíchu ustati. Srdečný ten smích vyloudil úsměv i na rty slečny Elis.

„To bych jej rád viděl, jak se ke své křepelince sklání a ji líbá!“

„Jste zlomyslný!“

„Ó, nikterak. Špína je dobrák, hodný člověk; ale kdybych něco jistého věděl, smál bych se mu do očí.“

„Probůh mu ničeho neříkejte!“

„Kam šel?“

„Vzal si knihu a řekl, že jde studovat. Stěžoval si, že toho má mnoho.“

„Ovšem, je-li zamilován.“

„A vy si nikdy nestěžujete!“

„Což bych si stěžoval! Láska je sladkým břemenem a člověk by si ho ještě více žádal, a studium – do konce roku je ještě několik měsíců. Ale, slečno Elis –“ a tu ustanuv ve svém lehkém, veselém tónu, zahleděl se na prádelník, kde visel na stěně kulatý, olejový obraz nevelkých rozměrů.

Na zašlé, tmavé půdě bylo viděti podobiznu mladého kněze. Obraz ten, který každého dne vídal, nevzbudil pozornost Frybortovu, ale tenký půlvěnc z mechu a umělých květin, který nad hlavou mladého kněze po zlatém rámcí splýval.

„Ten věnc tu nebyval,“ a tázavě se ohlédl po slečně, která, sklonivši ruce v klín, zamlkle seděla.

Prve, když tak znenadání Frybort na obraz udiveně se zahleděl, přeletěl její uvadlou tvář jako lehounký stín nachu a její oči na okamžik se sklopily.

„Je dnes svátek svatého Jiří a on se jmenoval Jiří –“

Škádlivý úsměv zmizel se rtů veselého filosofa. Vtom se ozvaly rychlé kroky na schodech a hned nato do pokoje vstoupil bledý, vyschlý mladík; letmo pozdraviv, spěchal do vedlejšího pokoje, v němž s Vavřenou, Frybortem a Špínou bydlel.

„Co tak pospícháš, Zelenko?“ ptal se ho Frybort.

„Zapomněl jsem knihu a za okamžik bude pátá. Musím do hodiny,“ a již zmizel v pokojíku.

„Ubohý instruktore!“ povzdychl Frybort, a jakoby jím pobídnut, pravil slečně:

„Mám také práci.“ Odešel za Zelenkou, který žádanou knihu sobě vyhledav, opět již z domu ubíhal, aby mladému svěřenci vpravil školní pensum do hlavy.

Frybort, usadiv se za stolkem, na němž sešity a knihy porůznu v hojném nepořádku ležely, namočil brk a jal se psáti na čistý arch.

„Kolegové!“ začernalo se na papíře velkou literou.

V pokojích nastalo ticho.

Slečna Elis, pozdvihnuvši skloněnou hlavu, jala se dále plést, avšak stín zamyšlenosti s čela jí nezmizel.

Tou dobou zarachotil nějaký kluk nezbeda na buben starého Kmoníčka, jenž vytržen z dřímoty vstal a klátivým krokem, maje ospalou hlavu nachýlenou, kráčel ze své výpravy na radnici.

* * *

Zatím ubíral se Vavřena „do hodiny“.

Přešel podsíně a Židovské návrší, minul zámek, gymnasium a kolej piaristickou, až vkročil do tmavého domu copové výstavnosti. Nade vraty panského toho stavení vypínaly se jelení parohy, pod nimiž namalováno bylo „Boží oko“ s dlouhými, žlutými paprsky.

Po tmavých schodech dostal se do prvního patra, kdež zastaviv se u jedněch dveří, zaklepal.

Uvnitř bylo ticho, nikdo neodpověděl.

Vstoupil.

Jeho příchod nemálo překvapil mladou dívku, kteráž, jakmile zaslechla, že se dveře otvírají, vstala se židle a rychle něco ukryla pod látkou šatovou na stole ležící. Kutila něco jiného, místo aby šila. Svěží tvář jí vzplanula živým nachem, a teprve když uslyšela Vavřenův hlas, obrátila své sklopené oči ke dveřím a pravila milým, příjemným hlasem:

„A, to jste vy, pane Vavřeno. To jsem se lekla!“ dodala upřímně.

„Fricek není doma, panno?“

„Ach, ano, tím překvapením jsem zapomněla. Odešel s tetinkou a Lotty. Tetinka prosí, kdybyste chvilku posečkal, že přijdou brzo.“

„Milerád,“ a bylo patrné z hlasu a tváře, že opravdu rád počká.

„Je snad libo?“ ukázala k pokoji, kdež obyčejně Fricka vyučoval.

„Nepřekážel bych vám tu na chvíli?“

Dívka, nanovo se zarděvši, ukázala usmívajíc se na stolicí, kdež se Vavřeno usadil.

Lenka se opravdu polekala a byla rozpačita, ale milý ten zmatek roztomile jí slušel. Chopila se kvapně práce, jako by vše chtěla dohonit. Činila tak spíše, aby rozpaky své a nepokoj zakryla. Přitom, kdož ví, jak se stalo, hledala-li jehlu nebo nůžky, posunula látku na šaty tak, že kus se jí svezlo se stolu. Zároveň ozvalo se bouchnutí, jako by něco těžšího spadlo se stolu.

Lenka se ihned sehnula, ale prve než po oné věci sáhla, byl tu již Vavřeno, který rychle se sklonil, aby Lence tu službu prokázal.

Ruce jejich se setkaly a Vavřeno ucítil na svém spánku dotknutí se jako samet hladounké, teplé tváře.

A zase byla dívka jako z máku květ.

Knížka se rozevřela. „Smím se podívatí na titul?“

Lenka, upírajíc na filosofa své pěkné, jasné oči, mlčela. Ten, maje nepřilíš tlustou knížku malého oktávu v rukou, četl hlasitě nadpis:

ALMANACH
aneb
Novoročenka 1823.

Pak bezděky spustiv listy palcem zadržované, hleděl na kmitající se stránky, na řádky prosou i veršem, až oči jeho utkvěly zase na tváři mladé dívky.

„Odpustíte mi, prosím, že jsem vás prve svým myšlením urazil. Viděl jsem, že něco schováváte, a napadlo mě, abych pravdu mluvil, že to nějaké psaníčko –“

„Od kohopak?“ a Lenka se usmála, až se všechny její zdravé zuby zabělaly.

„Divu by nebylo!“ odtušil rovněž vesele mladý filosof. „Ale české knihy jsem se nenadál. To mne překvapuje. Myslím, že kdybych šel zde od jedné dívky ke druhé, nenašel bych u žádné české knihy. Nevěděl jsem, že jste vlastenka. Vidíte, že jste?“ a podával jí pravici.

„Jsem!“ a Vavřena stiskl její měkkou, teplou ruku, jež zlehounka se zachvěla.

„Smím vědět, kdo vám tu novoročenku zapůjčil?“

„Já jich mám více. Četl jste tuto?“

„Vy mne zahanbujete. Nečetl.“

„Tak si ji vezměte, je-li libo. Čtu ji po třetí. Ve svém kufříku mám ještě jiné, a kdybyste si přál, všechny vám zapůjčím. Ale oplatit mi musíte!“

„Co mám, s radostí přinesu; není toho však mnoho.“

„Ale prosím, aby to ani teta ani Lotty neviděly. Ted' pochopíte, proč jsem tuto knížku tak rychle schovávala, když jsem uslyšela dveře otevírat. Teta nerada vidí, čtu-li, a zvláště českým knihám se směje. Nestydím se za své přesvědčení, ale poněvadž se proti tetě nemohu hájit, jak bych chtěla a jak by bylo třeba, proto raději mlčím a vyhýbám se každé příležitosti.“

„Snášejte to, Lenko, je to pro dobrou věc. Ó, jak jsem rád, že jsem vás dnes poznal! Věřte mi, že mi nevolno a do hněvu, když vidím, jak naše slečinky jedině o pentličky a tkaničky se starají, když slyším, jak hovoří cizím jazykem o podobných tretkách a žárlivou, malichernou kritiku jedna o druhé a liché fráze z cizích knih naučené pronášejí. Láska k vlasti, čtení českých knih a hovor český není módou, není nóbl, a proto všeho toho si nevsímají, ba tomu se vysmívají! To jsou pěstounky, vychovatelky budoucího pokole-

ní! Jak nemá být potom nevšímavé, mdlé, slovem nezdravé? Mají prý jemné, citlivé, ženské srdce, a pro hluboké, bolestné rány, pro staletou bídu a neštěstí svého národa je nepřístupné a zatvrzelé.“

Lenka seděla jako pěna, sotva dýchajíc.

Zářící její oči upíraly se na tvář filosofovu a jeho rty, a každé jeho slovo tak zaníceně pronesené vrývalo se v její pohnuté srdce. Zhluboka vydychla a na zardělém líci zjevil se blažený úsměv a v očích – slzy.

„Děkuji vám,“ pravila po chvílce pohnutým, tichým hlasem. „Bylo mi to občerstvením a potěchou. Ó, již dávno jsem podobných slov neslyšela! Tak mluvíval můj nebožtík strýček.“

„Ten byl vaším učitelem?“

„Ty knihy jsou dědictvím po něm.“

„Pověděla byste mi o tom šlechetném muži?“

„Povím, ale –“

Na chodbě se ozvaly hlasy. Lenka sebou trhla a chopila se ihned práce.

„Teta –“

Hned nato otevřely se dveře a paní aktuárová se slečnou Lotty a malým Frickem vstoupila.

„Ach, schau, Lotty, pan Vavřena ještě čeká. To jsme vás obtěžovali, aber es ist so schön draussen,²“ mluvila rychle a živě, takže uctivě uklonivší se filosof nenabyl času, aby odpověděl.

Dámy zůstaly v pokoji, on pak odešel s chlapcem do vedlejšího, kde již knihy a papíry na stole byly přichystány.

Paní Roubínková byla statná dáma vysoké postavy a čerstvé dosud tváře. Černé, pečlivě sčesané vlasy leskly se jí jako Lottynce, kteráž matce jako by z oka vypadla. V městě počítali dcerku aktuárovu mezi nejhezčí, a právem. Štíhlým vzrůstem, sličnou tváří a tmavým okem vynikala nad jiné a děvčata sama nemohla popřít,

2 ... ale venku je tak hezky. Pozn. red.

že má dobrý vkus a pěkně se strojí. Matinka neželela výloh, jen aby dcera nejnovější módou překonávala ostatní.

Pan Roubínek, tu volky, tu nevolky, ke všemu svolil, ač jinak každý groš dvakrát obrátil, než jej vydal.

Zatím co matka s dcerou klobouky a svrchní šátky odkládaly, nabyla Lenka opět tolik klidu, že všechny stopy rozruchu a pohnutí s tváře jí zmizely. Šila pilně a odpovídala jako obyčejně na otázky své tety. Uvnitř však nebylo ticho a pokojno. Mladé její srdce již dávno přálo tomu mladému muži, jenž mezi filosofy slyšel. Ráda jej vídala, když přicházel Fricka vyučovat, těšilo ji, když za příležitosti s ní několik slovíček promluvil. Myslíla, že se jí tak líbí jeho čistá, jadrná čeština, jaké u nikoho mimo nebožtíka strýce neslyšela. Slyšela o něm od tety i Lotty samé pochvalné řeči a ráda jich hovoru naslouchala; netroufala si však o mladém tom muži něco podotknouti.

Ted' bylo její srdce překvapeno. Nikdy se toho nenadála, že je takového smýšlení, že jí porozumí a nad ní se zaraduje. Svě nejvroucnější city a myšlenky musila dosud tajiti; smáli se jí pro ně, ale on tiskl jí ruku a pravil: „Ó, jak jsem rád, že jsem vás dnes poznal!“

Nebyla jen horlivou, upřímnou vlastenkou, byla také dívkou. Jindy patřívávala se zalíbením na toho hezkého studenta, jenž se Lottynce i jiným líbil; a dnes stál ten dívek jindy málo všímavý mladík před ní zanícený, horlivý, a výrazná jeho tvář byla jako ozářena.

Kdyby jej tak Lotty neb jiná dívka viděla a vroucí řeč jeho slyšela, byť tak vlastenecky necítila jako Lenka, sotva by zachovala srdce své klidné, sotva by je před ním uzavřela.

Natož Lenka, ta Popelka v domě pana aktuára, které si málokdo všímal a které nikdo neoceníl! Rodiče jí záhy zemřeli a sirotka ujal se „pan strýček“, farář v zastrčené, pohorské vesnici. Byl starším bratrem matky Lenčiny a jedním z oněch vlastenců, kteří za tehdejších tak smutných dob úplně téměř neuvědomělosti tiše, ale blahodárně působili ve prospěch svého lidu.

Takového vlasteneckého kněze vychovankou byla Lenka. Když pěstoun a dobrodinec její skončil, zanechav jí mimo svou knihovnu, z níž české knihy jako poklad v kufříku svém chovala, jen skrovné jmění, přijal ji do své rodiny pan aktuár Roubínek, bratr nebožtíka faráře a Lenčiny matky. Tak žila již rok v domě druhého svého strýce, jsouc společnicí a pomocnicí slečny Lottynky, miláčka paní Roubínkové.

Minula hodina a Vavřena, odbyv vyučování, vrátil se do předního pokoje připraven na odchod. Ale paní aktuárová ho jen tak nepustila. Ráda se s ním bavila a i dnes zavedla hovor svým míchaným způsobem. Brzo prohodila něco po česku a zas opentlila svůj výrok německým dodatkem nebo vysvětlivkou.

Tázala se instruktora, užil-li také toho neobyčejně krásného dne, vypravovala mu, kde byly s Lottynkou na procházce, jak utěšeně je v parku. Neopominula podotknouti, jak byla dceruška veškerou tou krásou unesena. „Sie war hin vor Bewunderung!“ dodala.

„Ah což, to teprve duben! Jakýpak teprve bude máj!“ podotkla Lotty. Vavřena sebou pohnul.

„Nevím, co ty pány napadlo! Prvního máje! Jaká to bývala radost! Diese Majales!“

„A nebudou letos zas, pane Vavřeno?“ ptala se Lotty.

„Jak by byly! Když loni nesměly být, letos je opět nepovolí,“ odpovíděla matka.

„Ale snad přece budou!“ určitě pravil filosof.

„Ach!“ povzdechla blaženě Lotty, hledíc tázavě na mladého filosofa.

„To by také mělo být! Odjakživa, co tu filosofie je, byly každého roku. Es ist ihr Vorrecht!³“

„Ach, kdyby byly!“ opakovala dceruška a široce otevřené oči snivě upřela do prázdna, jako by tam viděla všechny rozkoše té studentské slavnosti.

3 Je to vaše výsada! Pozn. red.

„Přičiňte se, pane Vavřeno, aby majáles pánům filosofům byly povoleny!“

„Také na to myslím, jemnostpaní,“ a usmál se.

Když pak se poroučel, stihl poslední jeho pohled pracující Lenku. Ona to dobře zpozorovala a srdce jí vesele poskočilo.

„Ach, teď si vzpomínám, matinko, co mi dnes ráno povídala Mína listovních o panu Vavřenovi,“ živě zvolala Lotty.

„Nuže?“

„Že by prý pan Vavřena byl hezký a hodný, že kdyby nebyl tak stolz, so könnte man ihn ausstehen.⁴“

„Ó, to je závist a Eifersucht⁵.“

A matinka významně pohlédla na dceru.

4 ... pyšný, bylo by možno ho vystát. *Pozn. red.*

5 Žárlivost. *Pozn. red.*

II

Frybort psal, škrтал, opravoval, přemýšlel a nanovo psal. Tak se zahloubal do své práce, že neslyšel ani hluk, ani šum, jenž otevřeným oknem z podsíně a náměstí do jeho pokojíku zaléhal. Pokoj ten byl pravý studentský byt, nevelký, bez ozdob a pěkného nábytku. Čtyři postele a černý kufr, u každé stojící, zabíraly nejvíce místa. Mimo ně tu byly dva větší stoly, jeden menší, u kterého Frybort psal, a vzadu u zdi stojan na knihy. Na zdi visely v hnědých rámcích dvě kolorované mědirytiny dle francouzských originálů a mezi nimi kytara na zelené pentli.

Právě dočítal si Frybort potichu na čisto již přepsaný svůj plod, když v předním pokoji ozval se mírný hlas slečny Elis, kteréž dutý bas odpovídal.

Frybort, složiv arch, uschoval jej rychle do svého stolku, a hned nato vstoupil mladý muž, dlouhé, poněkud přihrblé postavy. Nerovnost ta nebyla přirozenou vadou, ale následek shrbeného, ustavičného sedění a nerovné chůze.

„Ach, vítám tě, Špíno. Kdepak se pořád touláš?“

„Byl jsem v parku,“ a usedl na kufr. Vyňav pak z velkého stolu kus chleba, jal se chutě pojídati.

Frybort hleděl mlčky na svého kolegu, který sotva něco málo pojedl, chopil se opět knihy a dal se do pilného čtení. Tvář jeho byla nahnědlé barvy, čelo nízké, nos nepěkný a především neslušely mu veliké, nerovné zuby, z nichž dva přední div nevyčnivaly.

„Špíno!“ začal po chvíli Hanák.

„Studuju,“ mrzutě odbyl jej druh; ale netrvalo ani pět minut, a již letěla kniha do kouta a student vyskočil. „Ďas vezmi všechnu filosofii!“

„Proč se durdíš?“

„A kdo by se smál? Namáhám se jako bloud a dostanu konečně tu nějakou primu a konec konců – musím přece do kutny! Já tím fráterem nebudu, ne a ne!“ a prudce přešel několikrát nevelkou prostorem.

„Jaký brouk ti najednou vlezl do hlavy? Pojd' sem, hošku, pojd' tu se postav.“

„Nech toho!“

„Nevymkneš se mi, přiznej se, tys zamilován!“

Hnědé líce nezkušeného, prostoduchého filosofa zbarvilo se do temna. Byl v rozpacích.

„Kdo ti to pověděl? Co – ti –“

Ale hlas a výraz tváře jeho nepřesvědčovaly.

„Tak se mi svěř, kamaráde!“

„Nech mne! Tobě se svěřit!“

Dobrácký Špína nikdy tak urputně neodpovídal. Odvrátiv se, usedl opět na kufr.

Frybort viděl, že je podrážděn, a proto umlkl. Po chvíli, bera klobouk, ptal se:

„Nevíš, je-li Mária v krámě, nebo sama domácí?“

„Nevím,“ zahučel Špína nejhlubším basem a přes tvář se mu opět mihl brunátný stín.

Frybort, prošed pokojem slečny Elis, která připravovala něco v kuchyni, vyšel ven a stanul nad úzkými, točitými schody, nad nimiž se již šero rozkládalo.

Vtom zdola na síni zanotoval si vesele příjemný dívčí hlas a hned nato bylo na schodech slyšeti rychlé, drobné kroky. Frybort, sestoupiv něco níže, zastavil se a roztáhl obě ruce, takže zastoupil cestu. A již narazila naň nahoru chvátající dívka; lehounké vykřiknutí ozvalo se šerem.

„Mária, já to jsem.“

„Ah, pustte mne, maminka je v krámě –“

„A my jsme tu, a nevidí, neslyší nás.“

„Dám vám tu kytičku fialek, pustíte-li mne. Nesu si ji do skleničky, ale když jste tak zlý, vyplatím se.“

„To ano, pěkně prosím.“

„Tu máte. Ale –“ zmlkla v jeho náručí.

„To za tu kytičku,“ a políbil ji vroucně ve spánek i planoucí, hebké líce. Svěží děvče přestalo se na okamžik bránit, ale pak, vytrhnuvši se mu z objetí, stanulo několika skoky nad schody. Oko i tvář plály, vlasy nad pěkným čelem byly pocuchány.

„Márinko, půjdete na procházku?“ šeptal rozohněný mladík.

„Hněvám se.“

„Na valy nebo do parku?“

„Do parku –“ a zmizela mu s očí. Vklouzla mžikem do pokoje, jenž byl vedle bytu slečny Elis. Krev se Frybortovi rozehřála; drže vonnou kytici v ruce, vyšel ven. Vpravo od domovních dveří byl krupařský krám, kdež odpoledne Márinka prodávala. Nyní sešla tam sama matka, paní domáci, davši dcerce dovolenou, aby s přítelkyní vyšla si na procházku. Frybort, jda kolem, uctivě pozdravil mateř své Márinky.

„Ale, pane Fryborte!“

Zastavil se.

„Copak je to, vy jste celý bílý!“ a vážná, nevelká měšťanka ukazovala na prsa filosofova, kdež byl tmavý kabát zabílen.

„Ah, to nějak ode zdi, děkuju.“

„Tak, prsoma jste se tlačil ke zdi?“

„To jak kabát visel!“ a směje se poroučel se matroně, nějak nedůvěřivě naň hledící.

„Zapomněl jsem, že je Márinka v krámě růží moukou posypanou, že má vlasy jako napudrované,“ pomyslil vesele filosof a zamířil do zámeckého parku. –

Nastal večer. V studentském pokojíku hořela na jednom stole lampa, na menším, u něhož Vavřena seděl čta, planula svíčka. Špína, neodstrojený, ležel natažen naznak přes kufr a neodestlanou postel v šerém koutě a dýmval z dlouhé dýmky.

Oči jeho byly upřeny do prázdna.

V pokojíku bylo ticho, jen občas ozvalo se cinknutí lžíce o talíř. Zelenka pojídal svou večeři, ovocnou kaši, zajíždaje ji částí chleba, třetí to a poslední. Mělt' na určito vyměřeno, mnoho-li chleba ráno, v poledne a večer mohl by si popřáti. Bylt' téměř jen od něho živ. Právě se vrátil z kondic unaven a hladov; i chutnalo mu dobře. Sotvaže pojedl a se stolu sám si uklidil, už chopil se ten bledý, suchounký mladík knihy a studoval, či „dřel“, jak Frybort říkával.

„Almanach“ Lenčin zajímal Vavřenu velice. Seděl u knížky již značnou chvíli, a přece dosud nepřečetl ani první stránku. Hledělt' zamyšleně na desku, kdež na zežloutlém papíře švabachem bylo napsáno:

*Und weh dem Lande, dessen Söhne
frech verachten Heimatstöne
und heimatlichen Sagenkreis!⁶*

Něco níže kulatou latinkou:

*Zármutek nad hynoucí vlastí jest nejbolestnější.
Myslimír*

Nad těmito řádky bylo lze se zadumati.

Psalt' je Lenčin strýc farář, jenž tu svým vlasteneckým jménem se podepsal.

Jak asi miloval svou vlast ten muž, v tichém zákoutí pohorském žijící, jak o ni se strachoval, jakými nadějemi se těšil, že snad zklaman ve svých přáních a svém očekávání, v chvíli smutné skleslosti mysli tato beznadějná slova napsal! Jsou-li výrazem nálady chvíl-

6 A běda zemi, jejíž synové / hrubě pohrdají rodnou řečí / a věncem rodných pověstí! *Pozn. red.*

kové, či tížila jej ta myšlenka, že národ zahyne, až do posledního okamžiku života jeho? Či obsahují smutnou pravdu?

Ne, ne, tomu rázný mladík nevěřil. Bylo hůře, černější mraky kdysi hrozily, a přece národ nezahynul. Tma neuvědomělosti se protrhává, jasné paprsky tu jasně již proudí, tam zdáli prokmitají. Bude den, bude den!

A opět zahleděl se na psaná ta smutná slova. Viděl před sebou vážného, šedovlasého kněze, jak sedí v stinné zahradě farské pod košatou lipou vedle mladistvé dívky. Ona čte z knihy, on napjatě poslouchá, tu a tam slovíčko na výklad prohazuje, až rozhovořiv se, dívce o slavné kdys minulosti vykládá.

A ona naslouchá, hledíc na starce, jako dnes jemu naslouchala, hledíc naň zářícím, vlhkým okem. List se převrátil a zakryl desku.

PINDAR A KORINA

Probuzen ze svého snění, jal se Vavřena čísti povídku v čele almanachu umístěnou:

„Jako se denice na východu a zvířetnice na západu leskne, tak se tyto dvě hvězdy jedenkrátě stkvěly na obloze řecké. Korinu zplodila Tanagra, Pindara Theby.“

Ale již v tomto úvodu sladkobolné, neobyčejnou láskou plné povídky byl vyrušen Frybortem, který notuje sobě veselou písničku, vstoupil do tichého pokojíku.

„Četls, Vavřeno?“

„Ano, něco jsem opravil a něco zkrátil.“

„Dobře. A ty si nevšimneš? Vidíš tu krásnou kytičku?“

„Hezká.“

„Ó, vzácný dar! Přivoň si!“

„Chci čísti.“

„Zelenko, podívej se ty!“

„Prosím tě, studuju.“

„Tak ty, Špíno, přivoň si a uzdravíš se ze svého mrzoutství. Podívej se, jak krásná, jest od Máriačky.“

Špína se byl již obrátil a se nadzdvihl, ale hned zase klesl do peřin, a obrátiv hlavu, zabručel něco, čemu nebylo rozumět.

„I aby vás, vy dřiči, vy knižořrouti!“ a dav kytičku do malé skleničky, kterou s sebou přinesl, vyskočil na kufr a strhl kytaru se zdi.

Zelenka, uslyšev zvuky laděných strun, zacpal si oběma rukama uši a sklonil se níže ke knize.

Plné akordy zazvučely a hned nato zapěl Frybort, sedě na posteli, zvučným barytonem:

*Když jsem svou Máriačku
vyprovázel domů —*

Zelenka vzhlédl zoufale i prosebně k zpívajícímu druhovi a jal se partii svou polonahlas odříkávat.

Ale Frybort nedbal, a maje kytaru na zelené pentli zavěšenou, drnkal dál a zpíval o tom, jak Máriačku svou domů vyprovázel.

III

V neděli časně ráno, kdy Špína ještě spal a Zelenka již pilně v posteli studoval, zasedl Vavřena s Frybortem k malému stolku, kdež listinu, kterou minule Hanák sepsal a Vavřena opravil, znovu četli a o ní rokovali. Hovořili potichouнку, šeptem, takže jim nebylo nic rozuměti; nadto byl Zelenka do svého studia tak zabrán, že kolegů tajemně rokujících ani nedbal.

„Musí to být, smáli by se nám!“ dokládal Frybort.

„Fysikové jsou s námi zajedno.“

Proud zlatého světla vnikal do pokoje, ohlašuje krásnou neděli, a jako na oslavu zazvučely s děkanského chrámu zvony, jejichž vážný, příjemný hlas čistým vzduchem jasně se rozléhal. Zanedlouho nato ozval se také pronikavější zvonek s budovy gymnasijské. Sotvaže zazněl, chopil se Vavřena, již úplně přistrojený, klobouku a holi, která byla privilegiem všech filosofů, a chvátal z domu.

„Copak je to?“ ptala se slečna Elis, když ostatní přišli do jejího pokoje posnít; „pan Vavřena tak kvapně odešel a nečekal ani na snídání.“

„Snad šel procházkou užít tak krásného jitra,“ odtušil Frybort.

Zanedlouho i oni odešli. –

Bylo okolo deváté hodiny. Ve velkém sále koleje sešli se filosofové obou ročníků na exhortu.

Bylo jich přes tři sta. V rozlehlé síni hučelo to a šumělo tolikerym, tu tišším, tam hlasitějším hovorem. Mluvili německy, česky. Dnes bylo nad obyčej živo, a skoro všichni promlouvali o témže předmětu. Kdož ví, kdo začal, kdo tu jiskru mezi ně hodil; ale zapálila. Ostatně to bylo dosti přirozeno. Duben byl u konce a nastával první den měsíce máje, který jindy býval tak hlučný a veselý.

Toho dne odjakživa slavívali filosofové podle starodávného obyčeje a jaksi již svého privilegia „majáles“, slavnost májovou, na kterou se nejen oni a děvčata, ale i všechno město po celý rok těšilo.

Před dvěma lety zakázal však biskupský komisař ve jménu biskupa Hradeckého tuto slavnost. Letos mělo to býti po třetí, co den prvního máje bez hluku, hudby a šumného veselí měl minout. O tom synové mus živě rokovali.

Kolem Fryborta, u okna proti dveřím stojícího, skupilo se jich nejvíce a tam také nejživěji hovořili. Dveře se otevřely a do sálu vstoupil Vavřena. Zahlédnuv svého přítele, zamířil ihned k němu. Aby se nemusil tlačiti, dal se přímo přes výstupek profesorské katedry, u které náhle stanul. Skloniv se, vzal, jako překvapený, arch papíru tam ležící, a jal se jej potichu čísti.

„Hleďme, co tam Vavřena našel!“

„Co to máš?“ ozývaly se hlasy.

„Svědčí to vám.“

Přemnozí hrnuli se ke katedře.

„Ukaž, ukaž!“ volali hlasitě.

„Přečti to!“ křičeli jiní.

„Ticho!“ zvolal Frybort. „Vavřena to přečte.“

Filosofové umlkli a Vavřena, stoje za katedrou, jal se jasným, zvučným hlasem čísti. Bylo to svolání ke všem posluchačům učení filosofického, jímž neznámý pisatel připomínal starodávný obyčej a privilegium slavnosti májové. Vylíčil ji znova živými barvami, aby krásu její živé na paměť uvedl, dovolával se cti a reputace studentské a nakonec vyzýval je, aby jednomyslně a svorně, ničím zastrašiti se nedali, „majáles“ jako jindy slavně slavili, staré privilegium tak obnovili a čest staroslavné filosofie zachránili.

Hlučný pokřik pochvaly a souhlasu rozlehl se prostornou síní. Sotvaže Vavřena s katedry mezi kolegy sestoupil, vkročil do síně profesor náboženství, dlouhý, suchý piarista. Tvář jeho byla vážná, přísná; malé pronikavé oči jeho zpozorovaly ihned neobyčejný ruch a pohnutí.

Usednuv vyňal ze svých explik listinu, kterou když rozevřel, oznámil svým jednotvárným, tenkým hlasem, že prve než exhortu začne, pánům přečte přípis biskupské kanceláře.

Temný hukot ozval se vzadu jako hlas blížící se bouře. Profesor jal se čísti listinu a suma všeho bylo, že biskup opětně zakazuje všeliké hlučné slavení prvního dne měsíce května, a znovu že se připomíná záповěď, která již dříve byla vydána.

Prve než profesor dočetl, strhla se neočekávaná bouře. Hučení, sykot, šoupání podešví, nevrle a odbojné hlasy, rány filosofických holí o lavice, to vše naplnilo sál pekelnou vřavou, takže hlas profesorův v hluku tom zanikal jako volání kapitánovo na vzpurné lodníky za hukotu bouře.

Umlkl, ale jakmile hřmot poněkud se utišil, jal se nanovo čísti. Sotvaže začal, nová vřava. Bledý hněvem povstal, a měře lesknoucíma se očima řady nespokojených posluchačů, chtěl k nim promluvit. Ale když ani tu sluchu nedošel, sebral své papíry, a rozlícen nad tou potupou, kvapně odešel.

Ze sálu však hlučely dosud vášnivé hlasy a ze všeho hřmotu a hučení ozývalo se bouřlivé: „Majáles! Majáles!“ –

Na filosofskou mši, která bývala o deváté hodině, chodívalo mnoho lidí. Dnes za toho krásného nedělního jitra shromáždilo se záhy před začetím bohoslužby zvláště veliké množství. Pěkně strakatilo se v lavicích různobarevnými šaty paní a dívek, které nejhrořlivěji na devátou, „filosofskou“, chodívaly.

Určitá hodina již minula a dosud posluchači nepřicházeli. Kostelník vyšel několikrát ze sakristie před oltář, vyhlížeje k hlavnímu vchodu, ale filosofie nešla.

Již svíčky na hlavním oltáři rozsvítil, již chvíli hořely, tu teprve ozval se temný hukot a hned nato valily se proudy studentů hlavním vchodem i postranními dveřmi do chrámu.

Nejedna slečna pozvedla hlavu, aby snad všechny, snad také jen někoho zahlédla. Jindy zas ji hned zbožně ke knížce sklonila; ale dnes všechny udiveně hleděly na valící se zástup.

Kde byl obyčejný pořádek a postup? Co se stalo? Přihrnuli se jako stádo, pomíšení, neseřadění; a v jakém nepořádku přišli, tak se postavili neb usadili! A jak tu tam hlavy dohromady strkají, šep-tají, jak významně na sebe hledí! Bývalý klid byl ten tam a nebyvalý ten rozruch nemohl ani v poklidném chrámu se utišiti.

Podivení všech vzrostlo však ještě více, když u oltáře neobjevil se, jako vždycky, profesor náboženství, nýbrž jiný kněz z bratří kolejných.

A když bylo po mši, nerozcházel se filosofové jako jindy, nýbrž zastavovali se před kolejí aneb odcházeli v tlupách nad obyčej čet-ných, a živě rokovali. Největší tlupa byla kolem Fryborta a Vavřeny.

O tom všem živě vypravovaly paní Roubínková s dcerou, když se navrátily domů. Pan aktuár, dokončuje svou toaletu, strojil' se na velkou, na kterou co neděli chodíval, naslouchal, aniž jevil ja-kéhosi udivení neb živějšího úcastenství. Vůbec zachovával ve své poněkud bledé, málo význačné tváři stálý klid, jaký úředníkovi, aby úctu vzbuzoval, dobře sluší, a nikdo neviděl tuto lhostejnou, jakoby voskovou tvář pohnutou.

Co manželka a dcera jedna přes druhou živě vypravovaly, stál před zrcadlem, omakávaje bílý naškrobený šátek, těsně kolem krku na umělou kličku uvázaný, přihlazoval si vlasy, v „šístky“ do spánků sčesané.

Když Lottynka líčila, jak ti filosofové nějak rozháráni do kostela se přivalili, obrátil se klidně a pravil suše:

„Lenko, Arona!“

Lenka, která za sebe i za strýce pilně poslouchala, odskočila k almaře, odkudž přinesla tmavomodrý frak, který zvolna a vážně, jako by nějakou důležitou listinu podepisoval, na se oblékal. Bylť pan Roubínek nadmíru šetrný a pořádný člověk. A jako pan hrabě dával svým koním rozličná jména, tak pan aktuár svým kabátům a frakům, z nichž jeden po druhém ne maně a libovolně, ale dle určitého pořádku a jak čas vyžadoval, na sebe brával.

Dnes byl „Aron“ na radě, který měl odtud jméno, že látku naň pan Roubínek koupil od žida Arona. Mimo Arona měl ještě „Abrahama“, kabát perníkové barvy, který zakoupil od žida Abrahama. Nejen izraelská, ale též křesťanská jména měly částky jeho šatnice.

Když nastal nějaký svátek panny Marie, oblékl vždy šedomodré pantalonky, jež v rodině i dále mimo dům pod jménem „mariánských“ byly známy. Všecko mělo svůj čas, vše chodilo podle určitého a nezměnitelného pořádku jako na drátkách.

Když už měl Arona na sobě, chopil se lesklého kastorového klobouku a dal se na cestu.

Prve než ze dveří vystoupil, políbil chladně a vážně svou manželku. Nato ta nevelká, suchá, jako ztrnulým klidem napuštěná osoba vážného úředníka zmizela.

A teď se ženským jazýčky rozvázaly.

„Jen si pomyslete, matinko, pan Vavřena se po nás ani neobrátil, ani se nepodíval!“

„Byl jako všichni. Ale snad odpůldne přijde a pak nám musí všecko povědět! Aber alles!“ –

Odzvonili velkým, minulo poledne.

Zrovna o půl jedné, jako vždycky, byli u Roubíneků po obědě. Fricek vyběhl ven, někam do zahrádky; Lenka se služkou poklidivši, usedla v prvním pokoji. Nedělní odpoledne byl jí nejmilejší čas. Co strýc s tetou a Lottynkou seděli v zadním pokoji, mohla ona v prvním volně podle své vůle jednat. Tu vytáhla z kufříku nějakou knížku po nebožtíkovi strýcovi, a usednuvši u okna anebo v létě do zahrádky, jala se číst, a to horlivě, s celou duší; nejednou přitom se zamyslí, oddávajíc se dumám i milým vzpomínkám. Tu jí bylo nejvolněji.

Tou dobou hověl si strýc Roubínek, svléknuv Arona, v měkké lenošce u stolu. Lottynka přinesla otci již nacpanou, dlouhou sádrovku i oheň a tatínek jal se chutě bafati. Nekouřilť nikdy jindy než v neděli odpoledne po obědě a navečer. A když tabák v bílé hlavičce v modrošedý dým se rozplynul, vážně vyklepal dýmku a pak oby-

čejně psal nějaké psaní. Jiné dny mu nevěnoval. Zatím co Lottynka k nějaké přítelkyni zaběhla a matinka u stolu blaženě podřimovala, „skládal“ pan aktuár psaní. Vše dobře a jak náleží promyslel, nežli napsal; zato nic neopravoval a věty jeho byly urovnány a vypulérovány až radost poslouchat. Ovšem trvalo to někdy několik neděl, než list dokončil. Neměl spěchu a korespondence páně Roubínkova nebyla velká. Když co napsal, vzbudil svoji manželku, které pak periody své, vážné a těžkopádné jako obrněnci, nahlas předčítal.

Tak bylo každé neděle.

O něco později přicházel pan listovní, buď sám, nebo se ženou, a nastala „zábava“.

Tu vidím, že nutno, abych o jisté znamenitosti bytu pana aktuára něco málo poznamenal. Na stěně proti lenošce Roubínkově visel starý obraz v tmavém vyřezávaném rámcí. Obraz ten počítal majitel jeho mezi nejvzácnější v celém městě, ba jednou, když nad obyčej se rozohnil, pravil poněkud živěji: „Ať takový někdo hledá! V celém českém království ho nenajde!“

A nebylo divu. Na obraze tom zpodoben byl ukrutný Herodes král, jenž dal nemilosrdně betlemská mládátka povraždit. Byla tu jen jeho hlava vymalována, ale tak důmyslně, že všecken ten krvavý skutek z ní bylo lze vyčísti.

Ovšem musil pozorovatel blíže přistoupit; a tu pak spatřil, že celá hlava uměle složena jest ze samých dětských těl, takže tělíčka bílých dětí tvořila čelo a vlastní obličej, tělíčka pak černých sloužila za vousy a vlasy. Patrně bylo za onoho času mnoho černochoů v městě Betlemě.

Na výtvor ten byl tedy pan aktuár nemálo hrd a nebylo ceny, za kterou by jej byl prodal.

Když kouřival v lenošce, byly zraky jeho obráceny na obraz, a hleděl dále naň, když s manželkou rozmlouval. Ano i když pan listovní anebo někdo jiný přišel, nepatřil mu do očí, nýbrž na ukrutného Herodesa krále.

Snad si tak již navykl, nebo nemohl se dosyta na umělecké to dílo nadívatí.

Ostatně sluší ještě podotknout, že pan Roubínek byl na svůj úřad velmi bohatý člověk. Jmění to nepřinesla mu jeho manželka, kterou pojal z pouhé náklonnosti a spíše ještě následkem zdravého rozumování o dobrých vlastnostech, zvláště o hospodářském nadání jejím. Nebylo by dobře domýšleti se, že pan aktuár za svého mládí byl ohnivým a naruživým. Neměnilť se vůbec. Vrstevníci jeho tvrdili, že vypadal před lety zrovna tak jako nyní. Bud' tomu jakkoliv, jisto jest, že jmění své zdědil po starém strýci plukovníkovi, který bohatství svého dobyl si za válek napoleonských. –

I dnešního nedělního odpoledne, kterého paní Roubínková pro samou nejistotu a zvědavost opominula klidně si zdřímnouti, psal manžel její docela poklidně jako obyčejně list, a to kolegovi a příteli svému panu aktuárovi na zámku a panství rychmburském. Rozumí se samo sebou, že psal německy, ne snad že by mateřským jazykem svým opovrhoval, ale že byl tak navyklý a že německým jazykem dovedl se v písmě jadrněji a trefněji vyjádřiti. Nebyl pan aktuár nepřitelem své národnosti, ale také ne přítelem. Slovem, byl pravým, celým úředníkem, oddaným milostivé vrchnosti, jenž dbal na starý, obvyklý pořádek a novot z duše nenáviděl. Než podle některých výpovědí jeho bylo možná souditi, že se povznesl k mnohým opravným náhledům dějepisným, které od běžných valně se odchylovaly. Tak neměl Žižku za loupežníka a krutého vraha, jak onoho času namnoze ještě mínili. Říkávalť: „Žižka a císař Josef, to byli Čechové!“ A když listovní přikývl hlavou, dodal: „A ten kostel náš, ten je po nich na památku!“ Z dějepisů jenom toto podotýkal, takže se zdálo, jako by jiných osobností dějepisných neznal anebo znáti nechtěl.

Žižka a císař Josef, nad ně pak Herodes král, byli jeho zamilovanými, ačkoliv jakživ šíře se o nich nerozpustil, než jak uvedeno. –

Tak dnes již napsal nadpis a dokončoval první periodu svého listu, když Lottynka rychle vběhla do pokoje a u matinky se zasta-

vila. Nečekajíc ani na její vyzvání, jala se vypravovati svým způsobem a jazykem, čeho se u přítelkyně dověděla. Podobných zpráv, domněnek a různých úsudků bylo plné město.

Nezatajiloť se, že páni filosofové udělali dnešního jitra v koleji takovou revoluci, že profesor ani exhortu nezačav, musil odejít ze sálu.

Paní a dívky a větší část měšťanstva byly na straně studentů, jen vznešenější a starší povážlivě kroutily hlavou; mínily, že to hrubé uražení a že nikterak nelze takového jednání schvalovati.

„Z toho bude výslechů a trestů,“ mínila paní Roubínková.

„To pan Vavřena je také v tom!“ povzdychla Lotty.

„Ale proč jim takovou nevinnou radost kazí.“

„Ó, to už letos opět majáles nebudou. A já jsem se tak těšila!“ povzdychla slečinka a pěkné oči její smutně obrátily se po nových jarních šatech, které již hotové a zvláště na majáles chystané v koutě na posteli roztomile se rozkládaly. Zatím v předním pokoji byla čtoucí Lenka vyrušena. Když dveře tiše se otevřely, sklopila knihu a mile, jako minule, byla překvapena.

Vavřena, mlčky pozdraviv, přistoupil k ní a pravil tichým hlasem:

„Jsou tam?“ a ukázal na zadní pokoj.

„Všichni.“

Rozepjav kabát, hbitě vytáhl z náprsní kapsy knížku a podal ji Lence:

„Něco vážného. Na prvního máje vám přinesu lahodnější a zábavnější,“ usmál se.

Lenka zatím se podívala na titul.

„Chcete býti filosofkou?“ tiše ptal se Vavřena.

Dívka se zarděla.

„Jen s vaší pomocí.“

Stiskl jí kvapně ruku a zaklepav vstoupil do druhého pokoje. Lenka byla v blahém vzrušení. Sice zaslechla lehounký, radostný výkřik Lottynčin, který jindy by ji mrzel, ale dnes! Hleděla dosud na titul knížky:

MOSTEK
aneb
sestavení myšlének o tom, na čem každému
záležitosti má.

Z mladého věku a pro mladý věk vydal
M. F. Klácel.

Co Lenka list za listem v nové knize zvolna převracela a nevědomky hlubokému zadumání se oddávala, byl Vavřena v ohni. Matka i dcera ptaly se o překot pana instruktora, jak se osudná ona věc dnešního rána zběhla.

Filosof odpovídal, jak mohl a směl, a úsměv zjevil se na jeho rtech, když Lottynka jakoby smutně klonila hlavu a v koketném soucitu a v obavách prohodila, že pan Vavřena snad také bude přísně potrestán.

„Jeden za všechny a všichni za jednoho.“

„A majáles?“

„Nebudou,“ odtušila matka, a instruktor mlčel. Tím stvrzoval Lottynce tak nemilou a smutnou pravdu. Vtom však stalo se cos neobyčejného.

Pan aktuár, který na druhém konci pokoje, hluboce jsa zamýšlen, novou periodu puléroval, nevšímaje sobě toho, co opodál se hovořilo, položil brk na stůl, a upřev chladné oči na Herodesa krále, promluvil suchým, jednotvárným hlasem.

„Pane instruktor, co to má být? Jaké neslýchané novoty zavádějí se do té češtiny?“

„Čím mohu sloužit, pane aktuáre?“

„Jdu dnes na hrubou a potkám jakéhos pana studenta a ten docela uctivě a slušně, jen co pravda, smekne a pozdraví. Ale jak pozdraví! ‚Dobré jitro přeji!‘ – Co je to?“

„Zcela správné, pane aktuáre. ‚Vinšuju‘, jak se říká, je německé a ‚dobrýtro‘ není podle gramatiky.“

Přísný pohled svezl se s obrazu na smělého filosofa.

Hned však nato upíral Roubínek opět své oči na Herodesa krále a mluvil k Vavřenovi:

„Mluvilo se tak odjakživa a bylo dobře. Říkali to staří a vysoce postavení mužové a ti tomu snad také rozuměli. Taky víme, co je gramatika; Žižka a císař Josef, to byli ti nejlepší Čechové –“ a umkl. To mluvilo. Instruktor neodpověděl.

Paní Roubínková zaváděla novou řeč a Vavřena v duchu se smál, a doplňuje: „a ten kostel náš je po nich na památku,“ vyšel vyhledat Fricka.

Aktuár, skloniv hlavu k brku, kterého se byl opět chopil, nemohl dlouho přijít do psaní.

Lottynka smutně ukládala modré šaty do široké, starožitné almary s vykládanými stěnami.

Znenadání pozvedl Roubínek hlavu a prohodil nahlas, na nikoho se ne dívaje:

„Také takový novotář a rebelant!“

Patrně zapomněl na větu v péře a myslil dosud na domácího instruktora.

IV

Nedělní událost v koleji filosofské byla v městě něco neobyčejného, na dlouhé časy neslýchaného. Mnoho o tom všude mluvili a rozumovali, co se nyní těm odbojným studentům stane. Čekali, že hned na druhý den bude důkladné vyslýchání, ba mnozí se obávali, že někteří z pánů filosofů dostanou consilium abeundi⁷.

Ale mimo nadání jako by věc usnula. Nepřišel sice profesor náboženství druhého dne do koleje, ale prozatím nic jiného se nestalo.

„A kdyby jim vše prominuli, mají přece po slavnosti!“

„Litomyšl jakživa již neuvidí majáles!“

„Baže; škoda!“

Více než kdo jiný polekala se slečna Elis. Trnula strachem, uslyševši o všem tom hluku, a káravě i starostlivě hleděla na své studenty, o něž jako matka se starala. Zároveň jí šlo o čest bytu. Zakládala si nemálo na tom, že bydlelo u ní již čtyřicet sedm posluchačů filosofie, kteří byli vždy mezi předními a nejlepší pověsti požívali. Mnozí z nich dosáhli už znamenitých úřadů, mnozí byli kněžími a vždy se k ní za příležitosti hlásili, ba také jí psávali. A teď by její studenti měli být potrestáni a to pro přímý odpor?!

V pondělí ráno, když všichni odešli a jen Vavřena zůstal, pravila mu všecka sklíčená:

„Pane Vavřeno, po celou noc jsem nespala. Je to pravda, co mi Řezníčková povídala?“

„Copak?“

„Že vy, pane Vavřeno, a pan Frybort jste to všechno nastavili?“

„Ale, slečno Elis, jen se nelekejte! Pouhé klepy.“

7 Vyloučení ze studia. *Pozn. red.*

„Vždyť jsem si myslila, že to ze závisti na můj byt; hned jsem povídala: Kdyby všichni, tak ne pan Vavřena. Ono to sice s panem Frybortem je vždycky do aleluja, ale tohle –“

„Mnoho se povídá, ale málo pravdy.“

„Sedmačtyřicet filosofů –“ a již chtěla vykládati, jaké studenty v bytu měla; než Vavřena vzal klobouk a odešel.

* * *

V bytu slečny Elis bylo ticho, ač se tam vlastně mnoho dalo, ale potajmu. Zelenka žil jako obyčejně a nic ho nevyrušovalo. V koleji stál za té bouřky vzadu, nedělal hřmot a měl čisté svědomí; jenom jej mrzelo, že by mohl také být vyslýchán. Vyučoval jako jindy, doma pak studoval a pojídal vyměřené díly chleba a ovocnou kaši.

Špínovo nebe bylo dosud zamračeno a kol hlavy kroužily se mu skoro neustále husté kotouče dýmu, který z dlouhé dýmky sál. Nyní měl novou práci. Vytáhnuv ze šatníku dlouhý černý frak, dědictví po nebožtíku strýci faráři, jenž oděv ten za svých studentských let nosíval, dlouhé chvíle zamyšleně jej prohlížel a skoro denně jej na chodbě rákoskou klepal a kartáčoval.

Ano, teď kromě filosofie zanášel se také počestným řemeslem krejčovským.

„Špatný student, který každou neděli nevyšije za groš nití!“ říkával mu nebožtík strýc farář, když Špína u něho o prázdninách býval. Teď plnil horlivě slova zesnulého, zkoušeje se v šití a opravách na fraku, ale nebyl s to, aby mu přes všechnu snahu i práci dodal bývalého lesku. Proč se tak namáhal, proč dbal tak o zevnějšek mladý filosof, o němž dosud bylo možná se domnívati, že spíše ke škole kynické se kloní? Tajemství to choval hluboko v srdci, ale slečna Elis hádala. –

Minuly dva dny. Několik posluchačů, mezi nimi Vavřena a Frybort, bylo voláno k rektorovi, kdež se měli o minulé bouřce zodpovídati.

Pravil' rektor, že dříve profesor náboženství nevstoupí, dokud mu nebude dáno řádné a náležité dostiučinění.

Ale než všecko skoncováno a ujednáno, nastal poslední den měsíce dubna.

Pozdě odpoledne odcházel Vavřena z hodiny. Ještě ze dveří druhého pokoje volala za ním paní Roubínková:

„Pane Vavřena!“

Vrátil se.

„Byla bych málem zapomněla. Prosím jich, bude-li muž přítomný, mluvěj raději německy, anebo aspoň jako obyčejně, ne hochböhmisch. Ta nová slova nerad slyší. Er kann es nicht ausstehen. Myslí, že to všechno naschvál – ty novoty.“

Vavřena zčervenal od krku až po čelo, a usmáv se jen, učinil hlubokou poklonu a odešel, nepromluviv ani slova. Nemohl, a kdyby tak učinil, bylo by to něco kousavého.

Ale všecken hněv přešel jej už na chodbě, kdež potkal Lenku.

V očích se jí zjasnilo i v líci, když zahlédla Vavřenu.

„Panno Lenko, musím vám něco svěřit,“ pravil kvapně a ohlednuv se opatrně kolem, sklonil se k dívce, a pošeptal jí něco do ouška. Když hlavu vzpřímila, byl ten tam a jen ohlas jeho rychlých kroků na schodech a chodbou se ozýval.

Stála okamžik tiše, hledíc za ním, jako by vysvětlení očekávala. Kroky však dozněly. Vytrhnuvši se, vklouzla rychle do pokoje, jako když svižná laňka vesele vskočí a v tmavém zelení zmizí.

A bylo jí opravdu jako do skoku a zajásání.

* * *

Dokud Špína měl strýce faráře na živu, bylo dobře. Podporovatel však zemřel a studentovi, jenž ani rodičů, ani přátel, ani jmění neměl, nezbylo, než aby se živil vyučováním po domech. Právě se vrátil pozdě odpoledne „z hodiny“ a již chápal se dýmky, aby při

knize si zabafčil, tu najednou se u dveří jen přivřených zastavil, jako by jej někdo tam přimrazil. Dech se mu na okamžik zatajil a kolena zachvěla. Nebyl by ani za dukát v tu chvíli slovíčka ze sebe vypravil.

Oči jeho upřeně hleděly skulinou do pokoje slečny Elis, kdež se jasný, zvonivý hlásek znenadání ozval a filosofa tak polekal.

Uviděl tam pannu Márinku, dceru paní domácí, svěží jako orosený květ, boubelatého, veselého líce. Byla „jen tak“ po domácímu ustrojena; bílá zástěrka, krátká sukně a nízké střevíčky slušely jí výborně.

„Přišla jsem jen tak na odskok. Páni filosofové nejsou doma?“

„Jsou v hodinách,“ odtušila slečna Elis, nevědouc, že se Špína vrátil.

„Nedalo mi; myslila jsem, že vy to, panno Elis, nejlépe asi víte.“

„Co je, panno Márinko?“

„Povídá se, že bude majáles, ó, to by bylo radostí!“

Pozorující filosof viděl, jak jaré děvče jako rozradostněné děcko rukama zatleskalo, jak mu oči jen hrály.

Jak byla hezká, roztomilá!

Teď mohl jen vystoupit a příležitost, po které toužil, sama se mu naskytla. Mohl jí povědět a tak se jí zavděčit, ale bylo mu nyní zrovna tak jako jindy. Nemožná, aby se přemohl. Rád, z té duše by s ní promluvil, ale jak začít? Byla veselá, šprýmovná, a proto se obával, že by mu nějak vtipně odsekla. Kolikrát se už zastavil, kolikrát už téměř ústa otvíral, aby s ní hovor zavedl, ale vždy se zarazil. Teď by mohl krásně začít. Ptala se, vystoupí, odpoví – srdce mu tlouklo. Bože, má se jí postaviti tvář v tvář, má popatřiti v ty šelmovské oči? Jednou to musí být – ještě chvilinku, co slečna Elis odpoví.

„Ó, milá panno Márinko, ti páni filosofové vyvedli takovou rebelii, že už nic nebude.“

Špína vydechl, a již chytil kliku, aby vystoupil, ale vtom otevřely se dveře druhého pokoje a rychle vešel Frybort, ten smělý, drzý Frybort. Bylo po všem!

Špínovi sklesla ruka. Vedle toho hubaře se postaviti nemůže, na to neměl odvahy; věděl, že by neobstál. Hořkost závisti a žárlivosti rozlila se mu v srdci. Stál dosud sehnutý u dveří a musil na to patřit, jak domácích Mária se zalekla a zarděla, jsouc tu překvapena.

„Dobře, že jdete, pane Fryborte,“ a slečna Elis stručně pověděla, jaká je žádost panny Mária.

„Nemají být ty slavné majáles, ale poněvadž si je přejete, udělám je a budou tak hlučné a veselé jako v minulých letech.“

„Uvidíme, jste-li tak všemocný!“

„Vsaďte se; oč?“

„Prohrajete-li, dám vám kytici kopřiv.“

„A vyhraju-li, kytičku fialek, takovou jako –“ a významně se zamlčel.

„Dobře, tedy kytičku,“ vpadla mu rychle Mária do řeči a pohlédla plaše na slečnu Elis.

Špína byl jako na trní. Všeho využítkuje ten Hanák, nač na vše nepřipadne! Žárlivému filosofu bylo milo, že Mária, náhle zlehoučka pozdravivši, z pokoje vyběhla. Ozvalť se venku hlas paní domácí, jenž dceru domů volal.

Když brzy poté Frybort do svého pokojíku vstupoval, narazil ve dveřích na Špínu, někam se ženoucího.

„Kam tak kvapně?“

Ale jen nesrozumitelné zahučení bylo mu odpovědí.

* * *

Nastal večer noci před sv. Filipem a Jakubem.

Večer příjemný, však bez světél nebeských. Zato na výšinách poličských, u lesů strakovských a kolkolem po celé krajině, halící se v šeré, tajemné roucho, vzplanulo množství zářících ohňů. Mládež i dospělí vycházeli z města užít příjemného večera a podívat se na to, jak „pálí čarodějnice“. Největší dav shromáždil se na výšině

u sochy sv. Prokopa, nad nímž mladistvé listí staré košaté lípy ti-
chounce ševalilo.

Opodál hořel veliký oheň, kolem něhož bujní chasníci běhali, po-
křikovali, planoucí košťata do výše metali. Co chvíli ozval se jásot, jež
provázel nejvýše letící a déšť jisker sršící z těch prostých pochodní.

Stranou stál Vavřena, odvrácen od ohně. Nepřipojil se ke svým
kolegům, jichž se tu celý mrak sešel. Hledal samotu.

Patřil zamyšleně k Nedošínskému háji, jež v šeru večerním se
rozlehle a tajemně černal. Na výšině z tmavého stromoví jeho vy-
stupoval bílý, panský dvorec, jako tichý, opuštěný hrádek, a v dolině,
kam dlouhé stíny šerého háje nezacláněly, blyštěla se hladina širého
Košíře.

Za hájem, stranou, všude na výšinách plály ohně a kmitala se světla.

Večer, ohně, světlo i křiky, vše upomínalo Vavřenu na domov.
Bezděky zabloudil v mysli v chlapecká léta, kdy boudy na výšině
strojil, je zapaloval, přes oheň skákal. Roj vzpomínek jako sršící
jiskry v mysli se mu zableskl.

„Nevím, co na tom mají!“ ozvalo se opodál.

„Ach, das gemeine Volk!“⁸

Poznal po hlase paní Roubínkovou a dle dodatku slečnu Lottynku.
Neobrátiv se ani, aby ho nepoznaly, odešel a nerozmýšleje se dal
se po mezi do polí. Dámy přešly, hluk a křiky mdlely, až jen ztemna
se ozývaly.

Vavřena oddal se myšlenkám. Chladivý, lichotný větřík vál mla-
dým osením. Zrosená tráva byla jako samet.

Ale teď už pod tichým, večerním nebem nevzpomínal na domov.
Napadlo mu, kdyby tak Lenka byla přišla k ohni.

A začal básnit. Vmyslil se, jako by ta něžná dívka po boku mu
kráčela, mluvil k ní, svěřoval se jí se svými myšlenkami. Ona pak
mu odpovídala, určitě, ano tak by jistě mluvila.

8 Ach, ten sprostý lid! *Pozn. red.*

Tu do někoho vrazil, jenž proti němu také s hlavou sklopenou kráčel.

„Ah, Špíno! Tys to? Co tak –“

Kolega však chytil ho prudce za ruku a chvílku hleděl Vavřenovi do tváře. Byl pohnut, rozčilen.

„Kamaráde!“ vyrazil ze sebe. „Kamaráde, já se ti musím – Ale ne – ne!“

A nežli se Vavřena nadál, byl Špína ten tam. Ohlédnuv se spatřil, jak po mezi velikými kroky ubíhá k městu.

V

Zástup lidí se rozešel, všechen hluk potuchl a oheň doplanul. Kolem noční šero, jímž u lesů na obzorných výšinách ještě tu a tam ohně jako krvavé hvězdy zářily. A jak tichá, vlažná noc svou drahou se ubírala, všecka zahalena tmavým, vzdušným pláštěm, zhasínal oheň po ohni, až po veškeré krajině nebylo ani jiskřičky. Halekání, zpěv a jásot bujných junáků umlkly a zavládlo tajemné ticho první májové noci.

Luzná, velebná chvíle velikého mysteria –

Nepronikneš, nedopátráš se, ale tušíš, a jak všechno živne, se probouzí, pučí a oplozuje, jhne ti u srdce a v mysli se rodí snů jako květů, i rozumíš tomu čistému životu vypučelé rostliny, rozumíš tlumenému hovoru šplounavého potoka na dole ve stínu omlazených olší; pak víš, proč zachvívá se mladistvá bučina ve svahu nad ním a proč trnka bělostným květem obalena.

Jdou lichotné sny tmavým hájem, nad nímž září jasné souhvězdí, jdou ke stromům po zahradách a dál do tichých komůrek a komnat, a všude samý květ a omlazení, jako když rosa na vše rostoucí tiše padá.

Tak mívá noc, až za tmavým lesem zaskví se světlý pruh, posel mladého, májového dne. Z dolin a z hebounkých lučin mizejí chovody luzných vil a divoženek a prchají v tmavé hlubiny lesní.

Na jasném, vybraném nebi zašlehl zářící, chvějný pruh zlatého světla; prchly sny, nastal den, život.

Na růžové peruti letěly sny z komnaty Lenčiny.

Dívčina probudivši se hleděla před se, dosud v moci líbezného snu. Ale vtom utkvěly její oči na stromech před oknem v zahrádce, a již vyskočila, jako když křepelka za časného jitra vyletí. Každá koruna, každá haluzka jeden bělostný květ! Otevřela chvatně okno,

hleděla radostně na ten div. Slunce dosud nevyšlo, ale byl již jasný den. Čerstvý proud vzduchu zavanul, a slyš! Dole, kdes na náměstí hudba, slavící první zářící den krásného měsíce trnopuku. Ale dobře, že to staročeské slovo zašlo. Nebyl to trnopuk, byl to květen opravdivý, v němž všecko kvetlo. Růžový, vonný máj!

A jak ztlumené zvuky hudby až sem do komnatky zaletěly, zachvěla se Lenka tichou blažeností. Připomněly jí, že to není sen, že to pravda, skutečnost, uvedly jí na paměť slova, která jí byl včera Vavřena na chodbě pošeptal.

Hudba mohutněla, blížila se, zahřměla u zámku. Slunce zatím vzešlo a zlaté jeho světlo rozlilo se pokojem.

Tou dobou pan aktuár Roubínek, maje bílou noční čepici na hlavě, oblékal „Obršta“, strakatý, květovaný župan, zděděný po nebožtíkovi strýci plukovníkovi.

Právě přistoupil k oknu, když kapela, oděná v uniformu městských ostrostřelců, před starým panským domem stanula, aby zahrála své zastaveníčko.

Za otcem zjevila se slečna Lotty v bělostných nedbalkách, co zatím Lenka, úplně již přistrojená, čilá, veselá jako vlašťovička obstarávala domácnost.

Málokdo zaspal to krásné májové jitro. Kdo nevstal a nevyšel ven, aby ho užil, přistoupil aspoň k oknu podívat se na jasně zářící nebe, na hudebníky ostrostřelecké, městem procházející, jichž hudba hlučně zněla a hřměla, pak ochabla, až na jiném konci znova zplna zazvučela.

Jen Špína spal jako zabitý. Slečna Elis nemálo se divila, že se vrátil domů tak pozdě na noc. Vavřena odešel záhy zrána, brzo po něm Zelenka, nesa knihu pod paždím.

Když nastávala doba snídaně, otevřela slečna Elis zlehounka dveře studentského pokoje, chtějíc se přesvědčiti, spí-li dosud pan Frybort. Ale ten přecházel pokojem ustrojen, drže nějakou knížku, ze které pilně studoval.

Div divoucí! Copak jej přimělo, že tak záhy vstal a studuje!

Když pak slečna osaměla, vstoupila do studentského pokoje, aby rovnala po svém obyčeji na stolech. Na samém kraji ležela nevelká knížka, kterouž ihned poznala. Byla to ta, ze které Frybort ráno studoval. Jaká to kouzelnice, že na tak dlouho připoutala filosofa, jenž se do filosofie tuze nehnal? Slečna Elis otevřela knížku tam, kde bylo znamení založeno, a četla:

MLYNÁŘOVA OPIČKA

*„Ženo! přestaň pořád vrčet,
jako had vždy na mne syčet!“
zakřik mlynář Toničku —
„jako bych ti mlejn prohejřil,
nebo se ti pronevěřil,
že mám rád svou opičku!“*

Ah, to ta filosofie! Žertovná báseň! Ovšem, oč jiného by se ten šelma staral, než o kudrlinky a žerty? Jaká to knížka? Slečna Elis četla nápis, který Vavřena u Lenky byl nahlas četl. Když chtěla přiklopiti desku, padly jí do očí psané řádky na vnitřní straně. Zarazila se. Přečetla je jednou, po druhé, pak přistoupila k oknu, naklonila se k rukopisu, bedlivě jej prohlížela. Na zvadlé tváři bylo patrně pohnutí. Chvilku stála zamyšlena nad tím písmem, pak rychle odešla do svého pokoje, kdež ze skříně vytáhla modlicí knížky.

Z těch vyňala již nažloutlý list do památníku se zlatou ořízkou.

Na listu tom vymalována vodovými barvami bělokorá bříza, jejíž dlouhé, hebké haluze dotýkaly se náhrobku v římském slohu. Strom i náhrobek břechťanem hojně ovinutý stály na travnatém břehu nějakého jezera, na jehož druhém břehu jako na obzoru hustý háj se modral. Za lesík ten zapadlo slunce, jehož zlatorůžová zář po nebesích se rozlévala.

Na druhé straně památního lístku bylo latinkou napsáno:

*Rov patř nizounký, svíží jej tráva oplítá.
Ó, ten rov nízký tak mnoho, všecko chová!
Dej mi, děvenko, ruku! Slza velká tvář ti polívá! —*

Dále slečna Elis nečetla. Písmo v almanachu i na lístku bylo stejné. Papír vypadl jí z ruky na knížku, na jejíž nápis „Myslimírem“ podepsaný znova hleděla. Ale oči se jí zakalily, a odvrátivši se, patřila na podobiznu mladého kněze, nad jehož hlavou vinul se půlvěvec umělých květin. Drobné, suché ruce její se bezděky sepjaly.

* * *

Po jedenácté přihrnul se chvatně domů Frybort a spěchal do svého pokojíku. Slečna jej hned zastavila, od koho má tu knížku, ten malý almanach. Dověděla se, že to Vavřenův.

Když ten pak brzo domů se vrátil, byl překvapen otázkou slečny Elis.

„Povězte mi, záleží mi na tom.“ Hlas i ty dobré bleděmodré oči prosily. Pověděl, že mu ji půjčila Lenka.

„Ah, slyšela jsem o tom děvčeti a viděla je asi dvakrát. Málokam vyjde, a já stará osoba, já už docela nikam.“

Vavřena se ještě více divil.

„Vid'te, je hodná, pane Vavřeno, ale chudinka tam asi nespí na růžích.“

„Chcete s ní mluvit, slečno Elis?“

„Ó, to snad nemožno,“ a zrak jí zazářil.

„Třeba dnes ještě.“

„Ó, pane Vavřeno, jistě!“

„Slečno, prosíme oběd,“ volal z druhého pokoje Frybort. „Spěcháme!“ –

Májový jasný den rozehřál se na teplé poledne. Odzvonil biskupský zvonek, odzvonilo pravé poledne a pan aktuár Roubínek byl v plném požívání pokrmů, které mu jak náleží chutnaly. Slečna Lotty byla nějak zamlklá. Matinka měla dnes téměř samojediná slovo, neboť Lenka nikdy mnoho nemluvila; nadto často musila vstát od stolu, aby v kuchyni obstarala jídla. Rozveselení dnešního jitra s tváře jí nezmizelo. Kdykoliv šla kolem okna, neopominula ven, dolů ke koleji piaristické nahlédnout. Jindy bývala vážná; dnes nejednou zjevil se na jejích rtech úsměv, zvláště když tetinka vypravovala, jak je ten první máj pohnutý, že prve dole v městě pozorovala veliký ruch, zvláště studentstvo že se rojilo před kolejí i v městě jako včely.

„To tím, že mají tu záповěď. Koho by to také nemrzelo?“ mínila Lotty.

Pan aktuár si těch řečí mnoho nevšímal. Než pojednou rázem ztuhl, ústům nedodal nabodnutý na vidličku kus knedlíku, a oči jeho, opustivše Herodesa krále, ohlédly se udiveně po manželce a dceři, které první okamžik také svůj zrak plný podivení naň upřely. Lottyňka, vskočivši k oknu, vyhlížela ven.

„Muzika, opravdu muzika!“ vzkřikla Lenka, ale hned nabyla klidu.

„Co je to? O polednách muzika? Jakživo to nebylo!“ divil se Roubínek.

„Bylo, bylo, když majáles –“ podotkla rychle dcera.

„Snad by přece –?“ Roubínková přistoupila také k oknu, zatím co Fricek, mrštiv vidličkou, vyskočil jako šipka a bez čepice uháněl dolů na ulici.

Káravý otcův hlas ho již nestihl.

Hudba, která tlumeně zevzdáli zněla, stávala se jasnější, až nedaleko koleje zahřměla. Tam zarazili. Zatím nastal na ulicích neobyčejný ruch.

Lidé vybíhali z domů, spěchali k oknům, dole hrnulo se vše ke koleji; mládež, lidé měšťanští, nejvíce studentů filosofů, jimiž se nedlouho začernalo celé návrší mezi zámkem, kolejí a gymnasiem.

Co tak u Roubínků všichni žasli, kromě Lenky, kteréž byl Vavřena včera vše šeptem svěřil, vstoupil mimo nadání pan instruktor.

Ukloniv se oznamoval, že dnes slaví se filosofská slavnost „majáles“, ke kteréž uctivě zve, za malou chvíli že vytrhne celý průvod studentský i s hudbou, jako jindy bývalo, do háje Nedošínského.

Než udivená Roubínková se mohla na vysvětlenou otáze, byl už Vavřena ten tam.

Lottynka jásala, a hned spěchala do šatníku, z kterého přinesla nové jarní šaty.

„Honem, matinko, honem, ať nezmeškáme!“

„Zvolna, Lotty, zvolna! Kdož ví, jak se věci mají!“ pronesl vážně aktuár.

„Ach, zase něco! V poslední chvíli dostali zajisté povolenou!“ tvrdila aktuárová.

Na ulici rostl dav a s ním hluk a šum. Hudba ustala a jasným vzduchem zahučelo jako hromadný výstřel:

„Vivat academia!“

A celá kapela spustila hlučnou fanfáru.

„Vivant professores!“ volalo několik set mladých hrdel a slavný tuš zazvučel znovu.

„Vivant professores!“ opakoval potichu Roubínek a zakýval spokojeně hlavou.

To bylo chvatu, zmatku a pospíchání! Divná věc! Lenka snesla vše, pomohla tetě i Lottynce a přece byla připravena, jako by na všechno se byla uchystala. Nechodívala nikam s tetou, byť tato ji vybídla, ale dnes přišla ta „umíněná“, jak jí aktuárka říkala, smí-li také do háje.

Teta pohlédla tázavě na muže.

„Ať si jde, může vzít Fricka s sebou! Beztoho oba tu komedii ještě neviděli.“

Aktuár dále se nestaral. Seděl v lenošce, kouřil z dýmky a díval se na Herodesa krále. Až dokouří, půjde do kanceláře.

* * *

Chodbou piaristické koleje kráčel bělovlasý stařec vysoké postavy, páter German, profesor historie v koleji filosofické; proti němu vystoupil suchý, bledý profesor náboženství.

„Slyšel jste, viděl jste?“ tázal se rozechvělým hlasem vážného kmeta.

„Ano, je dosud vidět, a slyšíte?“ odtušil P. German, usmívaje se.

„Vivant professores!“ hučelo bouří před budovou.

„Ale toť něco neslýchaného! Conjuratio!“

„Secessio!“ usmál se stařec. „Toť máte v malém, co v historii na každé stránce čteme.⁹ Potlačené svobody, privilegia –“

„Ale tomu se musí zabránit, jdu k rektorovi.“

„Půjdu s vámi.“

Rozhněvaný kněz vstoupil napřed, za ním klidný Germanus.

Zastali rektora, jak odstrčiv některé fyzikální přístroje na stole, nedaleko okna stál a hleděl ven na množství lidu a studentů.

„Co se děje?“ zabědoval profesor náboženství.

„Uhodila temperatura horké, mladé krve.“

„Račte jim, prosím, rozkázat, aby se rozešli.“

„Nerozejdou se. Když se tak odvážili –“

„Třeba je rozehnat!“

„Kým? Kmoníčkem?“ dodal za rektora German a na rtech zjevil se mu jemný úsměv.

„Vyzvu je sám, aby se pokojně rozešli!“

„Je-li libo. Ve jménu mém,“ odtušil rektor.

Katecheta odešel.

Zatím se filosofové skoro plným počtem seřadili. Byla podívaná na mladíky a mladé muže, jak, své filosofské hole v rukou, se šikovali. Co hlasů, křiku a volání, co smíchu, vtipů a výskotu!

Lid kolem se tlačil a na tváři každého bylo viděti veselí a souhlas. Málokdo v překvapeném městě ozval se proti studentům. Právě

⁹ Conjuratio = spiknutí. Secessio = odchod, odloučení se. Vzato z římských dějin, kde odchod na jiný pahorek byl cosi jako stávkou nespokojeného lidu.

sestoupil katecheta k fortně, vtom na okamžik ztichnuvší hudba zazvučela zplna, hudebníci dali se v pochod a za nimi vykročili filosofové.

Krok několika set mladých, bystrých noh byl pádný a hřmotný. Za studenty hrnuli se ti, kteří pokdy měli; všude po městě vybíhali lidé, aby se šli přesvědčit, že pravda, co o smělém kousku pánů filosofů se rozneslo. Mnozí, jak zhlédli valící se zástup, rychle se domů vraceli, aby se přichystali do háje. Bývalat' o slavnosti „majáles“ skoro všeska Litomyšl v Nedošínském háji.

Dav studentů zašel, hudba zanikla.

U fortny stál zděšený, rozhněvaný profesor náboženství. To se nestalo, co filosofie filosofii!

Spiknutí jak náleží se vydařilo. Studenti stáli za jeden muž, neprozrazeno na nebezpečném místě ani slovíčko.

Po celém městě neobyčejně živo. Nastalt' mu znenadání neočekávaný svátek, který už po tři léta byl z litomyšlského kalendáře vyškrtnut.

Z každého domu někdo vycházel a ubíral se směrem k háji Nedošínskému. Tu měšťan s rodinou, tam matka s dcerami, tu jednotlivě, tam v houfcích, a všude hovořili o neočekávaném a tím vítanějším veselí.

Slečna Elis nemálo se zalekla, když Frybort v poslední chvíli jí pověděl o slavnosti a do háje ji zval. Zdráhala se, nechtěla; ale když Vavřena jí pošeptal, že uvidí Lenku a tam že s ní promluví, rozhodla se.

Studenti odešli a stará, dobrá panna se strojila. Vše na ní bylo tak, jak to za jejích kvetoucích let bývalo. Navlekla dlouhé rukavice, sahající vysoko nad klouby, vzala hedvábný, úzký salup; vtom vkročila paní domácí.

„Ach, to jsem ráda, panno Elis, že jdete. Ta má holka mne moří, div nepláče. Musí tam být, myslí si, že by se to bez ní neskončilo. Pro tu muziku přece nemohu krám zavřít a pantáta je na trhu.“

„I ať jen jde panna Mária se mnou. To budu velice ráda,“ vpadla slečna Elis.

„Chválabohu! No, ta bude mít radost! Čekat nemusíte; když to jde k muzice nebo nějaké merendě, to jsou holky skočny.“

„Mladost radost, paní domácí!“

* * *

Ó Nedošíne, Nedošíne, sláva tvá pominula!

Prořidlo tvé stromoví, ty tam jsou pavilonky, eremitáže, zmizela letní síň, kde se za veselé hudby jará mládež tanci oddávala.

Ale tenkrát, tenkrát ještě kvetla sláva háje Nedošínského.

Cesta vedoucí vesnicí k háji a druhá kaštanovou alejí kolem rybníka před hájem se lesknoucího, ani netrhla. Za rybníkem hned zelenalo se husté stromoví v novém, světlém šatě. Nad hájem vypínal se dosti strmý, hustě zarostlý svah, na jehož planince háj se dále rozkládal. Dnes zvučel všechen veselým hovorem, křikem, smíchem, hudbou i zpěvem.

Blížící se již z daleka slyšeli jásavou muziku z hlubin hájových, a když umlkla, rozléhal se jasným vzduchem sborový zpěv. Stinnou klenbou košatých stromů zaznívala starostudentská píseň.

*In silvis resonant
dulcia carmina,
in silvis resonat
dulce carmen!*

A sotvaže sbor dozpíval, odpovídal mu jiný z jiného stinného místa:

*Dulcia carmina
in silvis resonant,*

*in silvis resonat
dulce carmen —*

Když slečna Elis s Márinkou domácích do Nedošína došly, byl háj už všecek plničký. Dole před restaurací, nevelkým to, úhledným domkem s krytým sloupořadím, usadili se hosté na prostých, prkenných lavicích v háji, neb rozložili se na hebkém trávníku pod košatými stromy. Všude živo, všude hluku a smíchu. Hlavní proud mířil stezičkou od restaurace pod strání kolem kapličky sv. Antonína do návrší, kdež byl sál. Tam hlavní veselost.

Klenbami omládlých korun proudilo zlaté světlo, a v čerstvé zeleni májové strakatila se roucha světlých barev.

Márinka hořela nedočkavostí. Mžikem prohlédl bystrý její zrak houfce tu se procházejících, tu vesele popíjejících studentů. Elis také bedlivě se rozhlížela.

Náhle stanula. Od restaurace blížila se paní aktuárová a jí po boku Lottynka.

„Ta schovanka s nimi není,“ podotkla Márinka.

„Ó, ta ani neví! Neberou ji nikam.“

Sotvaže zas několik kroků ušly, obrátila se Márinka hloub do háje.

„Tam někdo přednáší, ah, to je pan Frybort. Pojdme poslechnout.“

„To musíme.“

Došly četného zástupu studentů a jiných, uprostřed něhož Frybort, stoje na pařezu starého, skáceného stromu, deklamoval. Slečna Elis poznala, že to ta deklamace o mlynářově opičce, které se dnes ráno tak pilně z paměti učil. Všichni napjatě naslouchali; chvilkou vybuchli v hlasitý smích, kterýž vzbudila žertovná báseň a výtečný deklamátor.

Márinka nespustila očí s milého filosofa. Jen pak za hlučného tleskání ukončil a seskočil, a již zamířil zrovna k milému děvčeti.

Sotvaže je uvítal a pozdravil, vedl je tam, kam mladé děvče toužilo. Vyšli ze stínů hájových na stezičku, minuli kapličku vystavěnou na způsob jeskyně, pod níž se prýštila jasná studánka, a již stanuli před tančírnou: na čtyřech seseknutých kmenech spočívala lehounká střecha; pod tou rovná podlaha. To byla prostá taneční síň, kdež v plném kole již pilně tančili.

Opodál usazená kapela hrála skočnou. Nežli se slečna Elis jak náleží rozhlédla, osamotněla. Spatřila, jak Frybort blaženou Márinku do kola odvádí, zahlédla je pak, jak se mezi tančícími kmitli.

Dav diváků se kol hustě tlačil.

Hledala Vavřenu, myslila, že ho tu najde, ale ani stopy po něm. Ptala se prve Fryborta na něj a ten jí pověděl, že jej nejprve viděl s paní aktuárovou a s dcerou. Lotty teď tančila s jiným.

Po chvíli prodrala se zástupem diváků, chtějíc si odpočinout. Odešla a vzdalujíc se ocitla se zanedlouho na tichém osamělém místě, kdež jen ohlas šumu a hudby se ozýval.

Stanula, vydechla si. Bylo jí volněji, a přece divná tíseň napadala její mysl.

Zvuky veselého kousku ztlumeně k ní zaléhaly; v nich zazvučel jí ohlas dávno minulých let, šťastného mládí. Zadumala se. Všecko tu, jako bývalo; krásný jarní den, háj stinný, nezměněný ruch a veselí, „Majales“ jako jindy – jen jiné tváře.

Vzpomněla na svá léta. Doba minulá obživla a ze šera hájového vystupovaly známé milé postavy; a tu ten štíhlý mladík, jenž ji z kola do háje odvádí. Jde zavěšená na jeho rámě, zapomíná na tanec i hudbu a naslouchá jen jeho slovům. Mžikem vrací se ve vzpomínání šťastná chvíle za chvílí, až stane u té poslední a nejbolestnější. Bylo to také v tom háji, v těch místech, kde naposledy s ním stála, kde se s ní loučil navždy. Obětoval se pro rodiče, obětoval ji a sebe.

* * *

Ten starý, nahrbený strom v hloubi háje nepomyslel si, že by dnes mohl někoho k sobě přivábiti. Ale stalo se.

Lenka, opustivši hlučnou společnost, ohlížela se po slečně Elis, o které jí byl Vavřena, jakmile paní aktuárovou v háji uvítal, stručně pověděl. Tak bezděky zašla až v stinnou samotu a stanula u starého, shrbeného stromu, kdež se jí zalíbilo. Již dávno nebyla v lese, který tak milovala. Strávilat' mládí své v krajině bohaté na lesy, ve kterých v bujném veselí pobíhala sama anebo se strýčkem se procházela.

Ted' po dlouhém čase zašuměly jí opět stinné koruny nad hlavou, znova ucítla jemný, lahodný dech háje. Nepospíchala ven, mile si tušila v tom útulném, tichém místečku. Nadto zahlédlo její cvičené oko něco, což jí teprve připoutalo. Kus nad zemí vyrážela ze starého omšelého kmene mohutná větev, a v koutečku, který s kmenem tvořila, bylo jako přilepeno ptačí hnízdo.

V tu chvíli také filosof Vavřena našel samotu, vlastně to, co v samotě hledal.

Vystoupiv z houštiny, spatřil Lenku ve světlých modrých šatech, jak bedlivě hledí do výše na starý kmen. Ted' se postavila na špičky, hledí a hledí –

Jak je štíhlá, svěží, jak jí ten živý ruměnc sluí!

Krade se tiše ke stromu – vtom náhle se zastavila a ohlédla. Nach jejího líce potemněl, ale hned prstíkem Vavřenovi velí ticho. Připlížil se, stanul vedle Lenky, a zahleděli se k ptačímu hnízdu.

„Vidíte?“ šeptala Lenka.

„Nevidím.“

„Sem hleďte, vidíte zobáček, hlavičku a ta černá očka?“

„Ano, ano, již vidím.“ Hleděl upřeně na ptáčka, jemuž přes okraj hnízda vyčnívala hlavička. Tak stáli chvílku těsně vedle sebe. Vavřena cítil, jak se mu krev rozproudila, jak mu stoupá do tváří. V tom tichu kolem nich tepala prudce dvě srdce, div že hlas jejich nebylo slyšeti.

Filosof odvrátil hlavu od hnízda. Zrak jeho setkal se se zrakem Lenčiným, a když se v ty zářící, zavlhlé oči zahleděl, bylo mu, jako by se mu hlava zatočila.

Zrak, líce, čerstvý ret její, vše se naň usmívalo, záříc tichou, vroucí blažeností.

„Pojďte, abychom ho nesplašili!“ zašeptala jako ve snu.

Poslechl. Vystoupili opět před strom; vedli se za ruku jako děti.

Kráčeli mlčky travnatou stezičkou mezi křovinami a stromovím. Jas sluneční i lahodný stín mile se střídaly; od stráně zalétaly sem ztlumené zvuky veselé hudby.

Znenadání vyvinula Lenka ruku svou z pravice filosofovy a zahleděla se vpřed, kde před nimi stála nějaká žena v staromódním velkém klobouku, salupu a dlouhých rukavičkách.

„Ah, slečna Elis!“ zvolal Vavřena.

Za chvíli byli dobrými známými. Nedaleko od místa, kde stáli, byla pod starým bukem prostá lavička, na kterou usedli.

Elis s Lenkou brzo se domluvily. Dobrá stará slečna pověděla mladé dívce, jak už dávno si přála s ní pohovořiti; že nikam už nevychází, ale že se vydala dnes tak daleko, poněvadž chtěla se s ní setkati, k tomu že hlavně přispěl onen almanach, který u pana Vavřeny našla.

„Ty verše tam psal pan farář?“ a sklopila oči.

„Ano, ty psal strýček.“

Nastalo pomlčení.

Vtom zahučela hudba. Vavřena, trhnuv sebou, naslouchal.

Tvář jeho se zasmušila.

„Ah, čtverylka, a já jsem se zadal s pannou Lottynkou!“

„To musíte, ale již spěchejte!“ napomínala Elis.

„Jak nerad! Počkáte tu, abych vás tu opět našel?“

„Bude-li chtít panna Lenka –“

„S radostí,“ a usmála se na mladého filosofa, jenž ukloniv se, zmizel za křovinami.

„Znala jsem vás také,“ začala Lenka po chvílce poněkud ostýchavě.

„Již dříve, u strýčka?“ ptala se Elis.

„Ano, měl vyšívaný obraz od vás, je-li pravda?“

„Víru, naději a lásku, ano,“ odtušila Elis a povzdychla.

„Ano, a ten choval v neobyčejné vážnosti. Našla jsem na něm v koutku vaše jméno a datum, domýšlela jsem se, že to nějaká drahá památka, a pak – pak jsem našla list od vás v české knize, v ‚Slávy dceři.‘“

Přítomnosti nebylo. Elis i Lenka zašly v minulý čas, ke zdroji svých nejmilejších vzpomínek, a mysl obou, zvláště slečny Elis, okřívávala i rozechvívala se jimi. Lenka musila vypravovat o svém dobrém strýci a stará slečna naslouchala z celé duše. Hlavu měla sklopenou, ruce na klínu sepjaty. Často povzdychla a do svěží tváře dívčiny se zahleděla, až se jí srdce otevřelo a z něho vynesla sladké i bolné tajemství, jež po tolik let přede všemi uzavírala. Jak začala vypravovat a se svěřovat, volnilo se jí v duši a již pak mluvila důvěrně, upřímně; vypravovala dívce, která rovněž nade vše milovala toho, jenž jí na světě byl nejdražším.

Strýček, farář Jiří, byl rodák litomyšlský a daleký příbuzný slečny Elis, již sobě jako student na filosofii oblíbil. Mladé děvče již dávno k němu lnulo. Tak po čas blažili se nejsrdečnější, ale tajenou láskou.

„Ale matka jeho, vaše babička, byla tuze pobožná, a zaslíbila syna svého, když ještě byl dítětem, stavu kněžskému,“ pokračovala slečna Elis, když familiaria byla vyložena.

„Když byl ve fysice, vyslovil se, že nemá chuti státi se knězem. Ale matka jeho prosila, plakala, a když na svém stál, tak se nad tím rozžalostnila, že upadla do těžké nemoci. Trápila se nad tím, že nedodržela učiněného slibu. I starý otec synovi přimlouval, prosil, žadonil, ba padl před synem na kolena – a tak – Po vagacích měl odejít do semináře. Než odešel, prosil mne, abych mu dovolila s ním promluvit. Sešli jsme se tu, v tom háji nedaleko odtud – a tu jsme se navždycky rozloučili.“

Slečna Elis pohnutím umlkla. Dobrotivé, jasně modré oči se jí zakalily.

„A už nikdy jste se s ním neshledala?“ ptala se soucitně Lenka tichým hlasem.

„Ó, ano. Babička vaše se uzdravila. O sv. Janě Nepomuckém jela s dědečkem do Prahy Jiřího navštívit. Pozvali mne s sebou. Chtěla jsem se tomu shledání vyhnout, a zase byla bych ráda, ale odříci jsem nemohla; naši mne nutili. A tak jsem jela. Když jsme do Prahy přijeli, bylo tam tolik lidí, že mne v té tlačenci a tom hluku od vašeho dědečka odtrhli. Šla jsem nazdařbůh těmi hřmotnými ulicemi. Tu jsem potkala starého pána ve vysokých lesklých botách; vypadal jako náš pan děkan. Byl to také kněz. Šla jsem k němu a ruku políbila a prosila, aby mně pověděl, kde je tady seminář. Myslila jsem, že se tam se všemi sejdu. On se dobrotivě usmál: ‚Máte tam bratříčka?‘ ptal se, a já – bůhví, jak mně bylo. Zavedl mne až k velikému černému stavení. ‚Jděte tou branou, pak přes dvůr nalevo a za druhým je seminář. Tam se zeptejte fortnýře.‘ Poděkovala jsem a šla. Bylo už pozdě odpoledne. Mezi těmi tmavými staveními bylo šero a nebylo tam skoro ani človíčka. Přijdu na poslední dvůr a tu kus proti mně jde nějaký mladý kněz takové postavy jako Jiří. Když jsem tu černou kleriku jeho uviděla, píchlo mne u srdce.

‚Takovou také nosí!‘ pomyslila jsem a slzy mně vstoupily do očí. Bože, bože! Jakživa nezapomenu! Přišel blíž – kolena se mně třásla – to byl on, Jiří! Ale jak změněný, bledý, přepadlý. Když jsem ho tak viděla, dala jsem se lítostí do pláče a zapomněla, kde jsem. Chytla jsem se jeho ruky, jako by mně chtěl uprchnout. On stál nade mnou, těšil mne, ubohý, a hlas se mu třásl, až přišli jeho rodiče. Dobře že už bylo šero – a pak radostí nad synem majstrem nevšimli si, jak jsem byla uplakaná. Zůstali jsme dva dni v Praze a on nás všude vodil. Ale já nic neviděla, já nic nemohla doma vypravovat.“

Slečna Elis se opět odmlčela.

Lichotný větřík, táhna křovinami a stromovím, zanášel až sem zvuky veselé čtverylky.

„Přicházival na vagace,“ začala po chvíli Elis znova, „ale tu jsem skoro nikdy s ním nemluvila. Vyhýbala jsem se mu, jen pro něj, ale bylo to tuze krušné. A nikdo nic nevěděl, nikdo netušil. Než byl vysvěcen, psal mi list a poslal lístek do památníku. Však to písmo mi nejvíce pomohlo, že jsem poznala v knížce jeho rukopis. Pak měl slavnou primici tady v děkanském kostele. Byla jsem tam také, aby nebylo divné, proč nechci jít, ale když vstoupil k oltáři v ornátě, tu napadly mne mráкотy a já musila z kostela. Pak jsem to odstonala. Jak ráda bych byla zemřela!“

Chvíli panovalo ticho. Žádná z nich nebyla s to, aby slovíčka ze sebe vypravila. Staré slečně bylo bolno i volno; ulehčilat' srdci, že svěřila se duši dobré a citlivé.

„To tam, já to už přestála,“ začala po chvíli a na rtech jejích zjevil se elegický úsměv. „A vám se to, milá Lenko, nestane!“ dodala. Děvče pohlédlo na ni tázavě, pak sklopilo oči, když spatřilo Vavřenu kvapně se blížícího.

„Ten knězem nebude!“ zašeptala Elis, sklonivši se k mladé své sousedce.

„Aj, už je po čtverylce? Co to, pane Vavřeno? Vždyť ještě hrají!“

„Ó, neštěstí, slečno Elis! Pospíchal jsem odtud jako jelen, abych ještě včas přišel. A byl bych také, kdyby ta nešťastná Rollerka do cesty mně nepřišla. To víte, zastaví mne po svém způsobu, zapřádá hovor, já se jí vytrhl, omluvil se a běžím k sálu. Když jsem tam přišel, bylo pozdě. Tančilo se již, a Lotty seděla opodál s paní aktuárovou.“

„I pro pána, pane Vavřeno!“ lekala se slečna Elis.

„To bude bouře!“ povzdychla Lenka.

„Ba už byla. Šel jsem k nim a omlouvám se. Lottynka sedí zamračená, ani se na mne nepodívala, a paní aktuárová mne zostra odbyla.“

„To věřím. Hled'te to napravit, mohlo by vám to ublížit!“ napomínala Elis.

„Já vás zdržela!“ a Lenka hleděla starostlivě na mladého filosofa, který však odhodlaně mávl rukou a usmívá se pravil:

„Už se stalo! Ničeho se nelekejte. Dovolíte-li, zůstanu u vás; je tu tak pěkně.“

„Mám strach o Fricka, pane Vavřeno.“

„Odevzdal jsem jej spolehlivému studentovi.“

„Bude-li se však teta na vás opravdu hněvat?“

„Aby vám dala proto výpověď!“ povzdechla Elis.

Na ta slova pohlédli na sebe Lenka a mladík a oběma kmitla se stejná myšlenka, která je zarazila.

Pak by se denně nevidali.

Než Vavřena vzpamatovav se zakroutil hlavou.

„To se nestane!“

V ten okamžik zašustělo opodál křoví.

„Zase! Jestřáb krouží nám nablízku!“ podotkl a všichni pohlédli v tu stranu, kde nedaleko zjevila se nevelká, obstárlá již paní. Nebyla ani suchá, ani zavalitá; na zvadlém jejím obličejí nejvíce vynikaly pichlavé oči, bystře a rychle vše pozorující a přehlížejí.

Na levé ruce visel jí nezbytný váček na klubko, dráty a punčochu.

Okamžik hleděla na skupinu pod stromem a divně se usmála.

„Ah, ah, pane filosofe, už je po čtverylce?“ spustila po německu. „Proto jsme tak pospíchali? Ah, slečna Elis, dobrý den!“

Změřivši je všechny pichlavým pohledem, pozdravila ironicky, a nečekajíc odpovědi, kráčela dále.

Vavřena prudce vstal, než Elis zachytila jej za ruku a Lenka, prve sklopivši oči před jedovatým pohledem paní Rollerové, prosebně vzhlédla k rozhorlenému mladíkovi.

„Zasloužila by, abych jí řádně odpověděl, té klepně. Myslíť, že je pořád paní pŭlmistrovou, že může dosud tak mistrovat a poroučet, jako to chodívalo za času nebožtíka muže!“

„Ale vždyť ji znáte, pane Vavřeno, vymstí se vám,“ chlácholila Elis.
„Baže znám! Obchází všude a sbírá klepy. A vy ji také znáte, tu Češku-Němkyni, o které jste mi vypravovala, že nebožce Rettigové mnoho na příkoř činila.“

„Ale tu panna Lenka –“ vpadla slečna Elis do řeči.

„Ach, ano, k paní aktuárové také dochází,“ dodal mírněji student. Napadlo mu, že to dobré děvče zas utrpí.

„Chodívá k nám a znám ji také podle řeči. Ale necht' si přijde a žaluje. Já už to snesu.“ Lenka se usmála. „Ale nevím, jak vy!“ Pohled, který na Vavřenu upřela, dopověděl. „Teď však musím jít.“

„My vás doprovodíme,“ a Elis vstala.

Vavřena, jakoby náhodou se obrátiv, hleděl ke starému stromu. Náhle zvolal:

„Hle, panno Lenko, teď ten ptáček vyletěl!“

„Vzpomněla jsem prve, přijde-li vichr nebo bouřka, že by to jeho hnízdečko snadno mohly srazit.“

„Vyčkáme a já vám za nějaký den povím, co na tom krásném místečku nového.“

„Ó, to budete mít se mnou práce! Přes ten ‚Mostek‘, který jste mi zapůjčil, také dobře nemohu. Mnohému jsem nerozuměla. Těžko být filosofkou.“

„S radostí vám ruku podám. Ale dnes přinesl jsem –“

„Dnes mi půjčíte, jak jste pravil – tedy jste nezapomněl?“

Vavřena vyňal z náprsní kapsy malou, tenkou knížku.

„Tu se podívejte a já zatím přivedu Fricka.“ Odkvapil.

Děvče zvědavě nahlédlo na první stránku.

*Byl pozdní večer — první máj —
večerní máj — byl lásky čas —*

stálo na prvních řádcích.

VI

Nedošínský háj zvučel hudbou, zpěvem, smíchem, veselým hovorem a křikem. Nejvíce lidí skupilo se u tančírny, pak v dolejší části u restaurace. Než po všech cestičkách, i odlehlejších, bylo viděti procházející se, nejvíce mladé.

V tichém zákoutí, hluboko v háji, kráčel zvolna, jak na filosofa se sluší, Špína všecek zadumaný. Měl na sobě černý frak po nebožtíkovi strýci, který byl na dnešek tak cídil a připravoval; na filosofské hlavě trčel dosti slušný kastor. Mladý muž bojoval se svou neodhodlaností a bázlivostí. Viděl prve Márinku v kole, krásnou, zářící, a oheň jeho srdce rozplápolal se žíravým plamenem.

Chtěl také té rozkoše užít, aby ji mohl v tanci přivinouti, než poněvadž byl nejistým v tanci, rozpakoval se, až najednou z kola zmizela a darmo se po ní ohlížel. Pátraje po ní, umiňoval si, že ji přece provede, a kdyby stůj co stůj! Přemýšlel, jak ji osloví, jak ji o taneček poprosí, nahýbal se, zkoušel se v komplimentu. Vtom se vzpřímil, jako by jiskra tělem mu proběhla.

Za houštinou ozvaly se ztlumené hlasy. Naslouchal.

„Vyhrál jsem kytičku, takovou jako ta na schodech, víte?“

„Tu máte kytičku.“

„A tu –“

Více neslyšel; než viděl, sám nejasa viděn, jak Frybort k Márnínce se sklání a ji líbá.

A ona se nebrání, nekřičí!

Šťastní milenci v šepotu a líbání kráčeli dále. Jako ohromený stál Špína a upřeně hleděl na místo, kde ten úlisník to děvče jako jahodu svěží tak směle líbal. Procitnuv z ustrnutí, loudal se odtud, maje hlavu více skloněnou, více zamračenou, než by se na filosofa slušelo a patřilo.

* * *

Paní Rollerová, vdova po bývalém purkmistru, přísnejší a mocnější než sám „pulmistr“, domnívala se, že dosud moc v jejích rukou, a nevzdala se proto úřadu svého censorského. Nic nezatajeno před jejím bystrým zrakem, vše stíhala svou ostrou i zlou kritikou. Zbrousivši háj, zastavila se u paní aktuárové, s kterou ihned zapředla důležitý hovor.

Lottynka tančila i nestála téměř ani chvilenu. Nicméně byla nespokojena. Zklamalať se ve svém očekávání. Vavřena, ten sličný, rázný student, vzbudil v ní náklonnost, o níž se domnívala, že to láska. Přála mu a lichoťilo jí, že k ní povždy zvláště pozorně se choval. A mladý filosof choval se jinak lhostejně, ba nevšímavě k dívkám. Bylo by jí tak zalahodilo, kdyby se mohla pochlubiti, že ten chladný mladík před ní se pokořil a o lásku prosil. A na to právě dnes se těšila. Za dnešní slavnosti mělo se přání její vyplnit, a proto se jí dočkati nemohla.

A jak byla zklamána!

Vavřena je sice uvítal, ale zanedlouho odešel a nevracel se, jako by jí tu ani nebylo. A což neslýchaného!

Nepřišel ani včas na čtverylku, na kterou se s ní zadal. To už nebyla náhoda, to bylo zúmyslně jednáno. Byla hluboce uražena.

Náklonnost její k Vavřenovi rázem byla ta tam a zraněná samolibost zavládla.

Ó již si ho nevšimne, toho hrdého filosofa! At' ucítí.

Než pořád ještě čekala, že bude žadonit; on se však jen omluvil, odešel, odešel a nevrací se. Snad jej to bolí, snad se neodvažuje –

Šla ze sálu k matince všecka od tance rozehřátá. Právě odcházela od paní aktuárové Rollerka.

„Pojď, Lotty, komm, komm, mein liebes Kind! Bedenke nur! Die Leny!¹⁰“

„Co se stalo?“

10 ... pojd', pojd', mé milé dítě. Jen pomysli! Ta Lenka! *Pozn. red.*

Uslyšela, co paní purkmistrová matince pověděla. Lotty hněvem se zarděla, zkrivila pyšně pěkné své rty a pohrdlivě se zasmála.

„Ah, tu je,“ zvolala náhle Roubínková, spatřivši blížící se Lenku.

„Gratuluju, gratuluju!“ oslovila ousměšně Lotty svou příbuznou.

„Vida, tichá vodička!“ dodala máti a jizlivý zrak stihl Lenku, kteráž stála klidně, neodpovídajíc, jako na všecko připravena.

Čekala smích, bouři, všecko protivné; mnohé již v domě strýcově snesla a příštího se nestrachovala. Ba uvnitř zajásala, vždyť ona vlastně zvítězila. Necht' se děje cokoliv, není již sama, opuštěná. Září jí tolik teplého světla, že nelekala se bezcitného, ledového ousměšku.

* * *

To byly majáles!

Den se již nacyloval k západu. Poslední paprsky zářily hájem, z travnaté půdy po kmenech ke stinným korunám. Dosud neochablo veselí. Hudba téměř nepřetržitě hrála, smích a žert nemdlely, zpěv rozjařených studentů zazníval veseleji a hlučněji.

Dole v háji byl jich houfec rozložen. Někteří z nich seděli na hrubě tesaných lavičkách, jiní v trávě pod stromy a každý z nich často a důkladně nahýbal džbáněk k ústům. Zpívali, smáli se a vtipkovali. Jen Špína z nich byl zamlklý. Seděl na kraji lavičky, opíraje spánky do dlaní. Kastorový klobouk seděl mu v týle, dlouhé šosy, jako vlašťovčí křídla, visely mdle, jako zlomená peruť, přes lavičku.

„Tys nějaký zoufalý, Špíno! Co je ti?“ volal jeden ze studentů.

„Nech mne!“ odtušil mrzutě dlouhý filosof, a chopiv se džbánku, pil dlouhým douškem.

„Kde je Zelenka? Toho jsem tu ještě neviděl!“ ptal se opět první. A jiný mu za Špínu odpověděl:

„To víš, ten tu není, ten doma dře, baba. Bojí se výslechu, je příliš opatrný.“

„Jestřáb! Jestřáb!“ zvolal náhle jiný a ukazoval džbánkem na Rollerku, která majíc na levé ruce váček, opodál vyzvídavě kráčela. Všichni se dali do smíchu.

„Vivat commissarius!“

„Vivat doctissima!“

„Vivat Xantippe!“

Studenti přijíjeli „paní kommisarovi, veleučené“, neboť paní Rollerová chodívala co rok na veřejnou zkoušku filosofskou, kdež vedle učených pánů přísedících a pozvaných sedala s autorem v ruce.

Rozumí se, že zkoušení z toho měli malé potěšení, poněvadž Rollerka neřídila se starým pravidlem, aby to, co ve škole připravěno, se tam snědlo. Zanedlouho po zkoušce věděly i báby na podsíni prodávající, který z filosofů propadl.

Zdálo se, že paní půlmistrová porozuměla, komu ty hlučné přípitky svědčí.

Zastavivši se nedaleko, hleděla na hlučné a rozjařené studenty svým pichlavým zrakem.

„Vivat Horatius Flaccus!“ vzkřikl náhle jeden z nich, a druhý hlasem daleko znějícím dodal:

„Ale ten vzhůru nohama!“

Hlučný, bujný smích byl odpovědí a džbánky zacvakaly poznovu.

Rollerku jako by sršeň bodla. Obrátivši se, kvapně pospíchala odtud.

To jméno římského básníka ji vypudilo. Dalt' jí minule páter German, když byla opět zkouškám přítomna, jako všem hostům autora. U ní však dopustil se té výjimky, že knihu obrátil, a tak paní půlmistrová za celou zkoušku měla před sebou zpěvného Horacia „vzhůru nohama“.

To bylo studentům nemalým zadostučiněním. A nyní ještě příhoda ta nanovo je rozveselila. Jen Špína měl mysl zaraženou, ale pil.

A čím více pil, tím hlouběji do týla sedal mu již naježený kastor, tím více rozmrzelost mizela z jeho tváře a v očích jeho obrážela se hluboká elegie.

Srdce mu měklo; časem obracel se po svém sousedu, krajanu.

Pak zase pil a sklonil svou tvář hlouběji do dlaní.

„Špíno, ty mi chceš něco říci,“ domlouval se krajan, co zatím kolegové zpívali, smáli se a žertovali.

„Řekl bych ti,“ odtušil stísněným hlasem Špína.

„No tak mi důvěřuj.“

„Ale tady ne.“

„Tak pojd' stranou.“

Špína vstav šel klátivým krokem za svým krajanem, až stanuli opodál pod starým dubem. Druhové hleděli za nimi. Krajan Špínův na ně mrkl a porozuměli.

„Přebral.“

„Tak mluv, co je ti, tys nějak smutný.“

„Víš – víš –“ mluvil přeravaně Špína. „Ale ty se mně vysměješ. Všichni mne opustili, nikoho nemám, sám –“ tu hlas selhal, hrdlo se mu stáhlo a dal se do pláče.

„Vidíš – nikoho, jsem sirotek – víš,“ a dlouhý ten filosof plakal jako opuštěné děcko.

Krajan mu domlouval, aby pláče nechal a se svěřil.

„Ono se ti řekne – tobě, ale víš, jak sám a sám, ubohý sirotek –“ Kolega se zasmál.

„Pořád vedeš jednu, takový velký sirotek, jako jsi ty! Nech toho a svěř se mi, co chceš.“

„Vždyť jsem to věděl, že se mi vysměješ! Každý se mně vysměje, co je –“ a vzlykot opět přerušil mu řeč. Sklesnuv na obrostlý kořen starého stromu, pohroužil hlavu, pláčem se potřásající, do dlaní.

Krajan chvilenu nad ním stál a domlouval, ale pak vida, že je důvěry zbaven, odešel k veselým druhům, kteří se kol něho shrnuli a vypyτάvali se, co se Špínovi přihodilo.

„Vím tolik jako vy. Pil z dišperace, a jak je trochu stříknutý, rozpláče se a nevěří nikomu.“

„Vtělená elegie!“

„Ale my – gaudeamus!“

„Gaudeamus!“ vzkřikli všichni a džbánky jen rachotily a cvakaly.

* * *

Slunce zapadlo za háj; dav výletníků řidl a na cestách vedoucích do Litomyšle bylo zase živo.

Byly to většinou měšťanské rodiny, které tudy se ubíraly, aby před nocí domov stihly. Mladším pak, zvláště studentům, nechtělo se dlouho z té stinné klenby hájové, kde se tak výborně vyráželi.

Hudba dosud hrála a z různých míst zaznívaly veselé studentské písně.

Slečna Elis byla by již také odešla, než panna Mária, Frybort i Vavřena tolik ji prosili, že nemohla odříci. Usedla stranou, čekajíc a přemýšlejíc.

S Lenkou nemohla již promluvit.

Po oné nemilé příhodě čtverylkové přišel Vavřena opět ke slečně Lottynce a její paní mateři, než u obou marně se namáhal.

Kdyby nebylo Rollerky, minula by zajisté ta přehánka zlého rozmaru; ale když paní aktuárová uslyšela, jak ten jejich instruktor, jehož svatou povinností bylo, aby přece si jich jak náleží všímal a k nim pozorný byl, s tou tvrdohlavou Lenkou, jak jí říkala, téměř sám seděl a s ní se bavil a tak ji před nimi vyznamenával, nemohla odpustit a hrubé porušení slušnosti a galantnosti, jak se domnívala, jen tak přehlédnout. Její Lotty, ta nejhezčí a nejbohatší, musila ustoupit takovému venkovskému děvčeti! Vavřena hluboko klesl před očima Roubínkové. Domýšlela se do něho jinších věcí, lepšího vkusu a volby.

Lottyňka šla s ním přece ještě do kola, když ji potom o taneček poprosil, ale byla málomluvná a odbývala filosofa, jenž hovor s ní zaváděl, velmi stručně.

A náhle umkl. To ji také zlobilo. Chtěla jej vytrestati, přála si, aby prosil a se domlouval; ale ten hrdý student mlčel nyní, jako by se hněval a byl uražen.

Jindy choďvala paní Roubínková s průvodem za večera domů, dnes chystala se, sotvaže slunce za háj se sklánělo, na zpáteční cestu. Vavřena, aby povinnosti své dostál, nabídl se, že je sprovedí, jmenovitě že Fricka domů povede. Mínilť, že se potom ještě do háje navrátí.

„Fricka povede Lenka a nechceme vás vytrhovat ze zábavy,“ odbyla jej paní.

Uklonil se a poslední jeho pohled utkvěl na tváři Lenčině. Byla klidná, jasná jako jarní krajina kol a z očí zasvitlo mu světlo štěstí, důvěry a odhodlanosti. –

Šero se rozložilo v Nedošínském háji.

Ostrostřelecká kapela sestoupila z taneční síně dolů do háje k restauraci. Zpěv, výskot a smích ani teď neumlkly a vesele jako s poledne řadili se filosofové v šik, aby se dali na zpáteční pochod.

Hlučný a veselý pluk jejich nebyl ovšem tak četný jako ráno, neboť ne jeden opustil řadu, aby konal službu rytířskou a ramenem svým podporoval milou dívčici cestou do Litomyšle.

V poslední řadě kráčel klátivým krokem Špína po boku svého krajana, který jej vzal ve svou ochranu. Dlouhý sirotek se již vypla- kal, ale nezbavil se dočista svého zármutku a opičky.

Opodál za legií studentskou, vesele zpívající, kráčel dav věr- ných městských výletníků, mezi nimi slečna Elis, již Vavřena vedl, a Mária, kterouž svěřila péči a lásce páně Frybortově.

Pozdním večerem rozlehla se městem muzika naposled. Pochod dozněl, výletníci se rozcházeli. Měli načas, neboť když k městu do- cházeli, zatáhlo se nebe mračny a strojilo se na déšť.

Když slečna Elis se svými filosofy domů se vrátila, odevzdavši předtím svěřenou sobě, všecku blaženou pannu Mária domáci paní, seděl Zelenka u stolu a pilně studoval.

„Ale, pane Zelenko, toho jste si měl přece dopřát a nebýt z jiných,“ vytrhla jej stravovatelka, spokojená s dnešní slavností.

„Není času, slečno Elis. Až jednou něčím budu, pak si už dopřeju,“ odvětil hubený student.

„Chlebaři! Pak zahodíš zase knihy a do smrti se na žádnou nepodíváš,“ mínil Frybort, jenž ukládal kytici fialek do sklenky plné čerstvé vody.

Dlouho ještě seděli Frybort a Vavřena se slečnou v pokoji, rozmlouvající o dnešním dnu.

Byli všichni spokojeni. Jen starostlivá Elis vrhla za hovorů několik stínů: co bude v koleji a co u aktuárů? Ale mladíci se nelekali.

Špína upadl v hluboký spánek a zapomněl na to, že je sirotek a že v háji něco hrozného byl spatřil. –

Nastala májová noc.

Ve své komůrce seděla u malého stolku polo odstrojená Lenka při svíčce, vrhající světlo na malou, rozevřenou knížku. V domě hluboký klid, všichni už spali. Mladá dívka, majíc ruce volně na stolku opřeny, hleděla snivě před sebe. A zase naklonila se po chvíli a četla:

Je pozdní večer, první máj —

večerní máj, je lásky čas.

Zve k lásky hrám hrdliččin hlas —

Znova se vytrhla. Venku zašumělo. Přistoupila k oknu, hleděla ven, pak zhasivši světlo, otevřela. Bylo vlažno, příjemně; s tmavých nebes řinul se první májový déšť a šuměl mile v kvetoucích korunách stromů před oknem stojících.

A jako všechny květiny a stromy tou tichou vlažičkou okřívaly, volnilo se jí v duši. Naklonila se ven, naslouchala jímavému šumění. Zapomněla na své nevolné postavení a svou odvislost. Duše její hroužila se ve sladké sny první, šťastné lásky.

Bylo jí blaze. Vzpomínala na krásnou hodinu sotva uprchlou. Stanula v šerém háji u starého nahnutého stromu. Co asi ten ptáček, ten svědek blažené chvíle, nyní dělá?

Vzpomene-li také on na něj? –

Tou dobou již Mária sladce spala. Neslyšela deště, jenž na okna jejího pokojíku bubnoval. Bylať zase v háji, kdež splácela Frybortovi svou ztracenou sázku.

VII

Nastal nový den a s ním obyčejný život. Na vízce gymnasijsní odzvoněno, studenti se scházeli plným počtem do koleje jako jindy. Opojení, radostné nadšení zmizelo a střízlivé uvažování zavládlo.

Profesor náboženství opět nepřišel do koleje. Vzpomněli na slova přísného rektora, že profesor dotud nepříjde, dokud mu nebude dáno zadostučinění. Rokovali o tom, co činiti. Prve však nežli se dohodli, voláni jsou někteří k rektorovi, a mezi nimi Frybort a Vavřena.

Nastalo to, co každý očekával a čeho se slečna Elis strachovala, přísný výslech pro onu bouři a pro majáles. Tyto věci ve venkovském městě se neutajily a přišly ve všeobecnou známost. Všecka Litomyšl přála filosofům a nejedna dívka se zalekla slyšíc, že by mnozí i vyloučením mohli býti potrestáni.

Fryborta už ty výsledky začínaly mrzet, ne že by se bál, ale že doma slyšel slečnu Elis skoro neustále bědovati, že Márinčina jasná tvář se také zasmušila.

Vavřena byl klidný jako jindy, vymlouval vše starostlivé stravovatelce; ale když nic nezmohl, mlčel. Zelenka vyučoval, studoval, pojídal k večeři chléb a ovocnou kaši jako jindy. Než na jeho předčasně uvadlé tváři zračilo se teď jakési tajné uspokojení.

Špínovi jako by do výsledku nic nebylo. Seděl u otevřené knihy, kouřil, a maje líce zamračeno, zamyšleně hleděl před se.

Slečna Elis domnívajíc se, že snad se pro ty výsledky a nastávající trest kormoutí, přistoupila k němu a vloživši jemně ruku svou jemu na rameno, začala jej těšit.

Ale než domluvila, obrátil se Špína a hlubokým svým hlasem zahučel:

„Jen kdyby to už bylo! Byl bych rád, kdyby mne vyhnali.“

Elis ztrnula! To by tak bylo, aby někdo z jejího bytu vyloučením byl potrestán!

Čtyřicet sedm filosofů bydlelo u ní, všickni byli povždy mezi prvními, jsou už velkými pány, a teď! Čest jejího bytu byla by ta tam!

Strachovala se víc než sami studenti. Že prý všhecka Litomyšl byla na jejich straně – Přece ne. Kdyby všichni, zajisté ne paní Rollerová a rodina páně aktuárova.

Hned ráno druhého dne po slavnosti májové jala se paní Roubínková manželu svému, v „obrštu“ si hovějícimu, vyprávěti, jaké ty letošní majáles byly; začala velmi obšírně a ne zrovna spravedlivě o tom vykládat, jak jejich pan instruktor ji a zvláště Lottynku urazil a neslušně se choval.

Dotkla se tím velmi citlivě pana aktuára. Referát svůj stupňujíc, došla až k tomu, jak Lenka sama se po háji procházela, jak se s instruktorem bavila.

Aktuár dnes už několikráte hlavu svou od Herodesa krále odvrátil a byl by počal úředně vyslyšati, kdyby nebyla nastala hodina, které musel do kanceláře.

Když pak o polednách přišel domů a se naobědval, začala Roubínková znovu, dokládajíc se svědectvím paní purkmistrové Rollerové. Lenka byla v kuchyni. Dobře však tušila, že se o ní jedná. Bylť pan strýček za oběda několikráte na ni svůj chladný, ledový zrak obrátil, a tomu rozuměla.

Nelekala se, na všecko připravená, než zarazila se přece, když na Vavřenu pomyslíla.

Ten přišel odpoledne v obyčejnou hodinu Fricka vyučovat. Paní aktuárová chladně jej přivítala, Lotty jako by ho neviděla. Darmo se po Lence ohlížel. Jistě jí teta nějakou práci vykázala, tak, aby nemohla přijít do pokoje. Když odcházel do pokoje, potkal na chodbě Rollerku.

Radostně a velmi sladce uvítala ji paní aktuárová a zdržovala milou návštěvu tak dlouho, až aktuár přišel z kanceláře domů.

Chudák! Všecko se vymklo z koleje.

Co byl od své manželky slyšel, to dotvrdila a dovršila paní purk-mistrová, jež mimo jiné dodala, že Lenka se přátelí s tou slečnou Elis, která je taková vlastenka, která by všechno ráda narub obrátila; na doklad toho uvedla, že Elis byla velmi dobrou přítelkyní nebožky Rettigové, co chtěla celou Litomyšl zvlastenčit.

Když Rollerka odešla, nesvlekl aktuár svůj úřední kabát, ale vyšel ven přímo do Lenčiny komůrky.

Nedaleko okna seděla jeho neť šijíc, jak jí teta přikázala.

Děvče bylo překvapeno, poněvadž strýc sem nikdy nepřicházel. Stanul uprostřed a hleděl upřeně na Lenku. Vážně, přísně začal, jako v kanceláři. Vypytaval se na včerejší den, na Vavřenu a slečnu Elis.

Lenka odpovídala pevně a pravdivě, nezapírajíc, že s nimi mluvila. Již strýc umlkl a zdálo se, že je po výslechu; vtom upřel svůj zrak na stolek.

„Co to máš pod šitím?“

Lenka se zarazila a mlčela.

„Podej sem.“

Nebylo zbylí.

Roubínek vzav malou knížku, pohlédl na ni zběžně. Když poznal, že je českým jazykem psána, ptal se, od koho ji má.

„Je má,“ bezděky zalhala Lenka, chtějíc ušetřiti Vavřenu.

„Ah, tak ty přijímáš presenty?“ a strýc ukázal na vnitřek desky, kdež instruktor jeho synáčka byl podepsán. Dívka se zarděla a mlčela.

Bylo již pozdě chybu napravit. Nepromluviv už ani slova, aktuár odešel vážným krokem, nesa s sebou zabavenou knížku.

Večer si dal Roubínek mimo obyčej rozsvítit svíci, a usednuv ke stolu ve svém květovaném „obrštu“, rozevřel corpus delicti a jal se čísti.

Ubohý Mácha!

Již předtím nerozumná kritika zatratila jeho „Máj“ a nyní soudil jej poznovu aktuár Roubínek.

Kdyby byl Vavřena nebo Frybort tu chladnou, lhostejnou tvář nad těmi vroucími verši skloněnou viděl, byl by se dal do smíchu.

Manželka i dcera již ulehly, v domě nastalo ticho. Roubínek, drže v kostnaté pravici knížku, četl a četl, patrně s velkým namáháním. Českým knihám nebyl zvyklý a nadto byla tato v „rajmech“, jak aktuár říkal.

Úchvatné verše Máchovy hrozně málo naň působily. Tvář úředníková se neměnila a po chvíli jej čtení namáhalo.

Ustal na okamžik, ale pak, chtěje povinnosti své dosti učinit a knížku jak náleží vyšetřiti, četl znova a to již pološeptem.

Za chvíli přestaly rty jeho se pohybovat. Oči jeho však přebíhaly ještě verše, pak list obrátil, opět šeptal, umlkl. Již hledí jen na jedno místo, oči přimhuřuje, zavírají se; teď trapeček jeho noční čepice se zakýval, a již mu klesla unavená hlava na prsa a blaženě klímá.

Přečetl plné dva zpěvy a z třetího zbyly mu poslední verše:

*Je pozdní večer — druhý máj —
večerní máj — je lásky čas,
hrdliččin zve ku lásce hlas.*

Roubínku, Roubínku!

* * *

Pan aktuár vstal dle všeho levou nohou z postele. Byl mrzut. Snad příčinou toho byly ošklivé sny, jaké jej téměř po celou noc soužily. Arest, řetězy, policajti daleko větší a hroznější než Kmoníček, šibenic, kostlivci, to všecko se mu pletlo v zmateném snu, z něhož div se nepropotil hrůzou a zděšením.

A to všecko ta knížka, ty „rajmy“!

Takové neznabožské knihy čte jeho schovanka, takové jí půjčuje instruktor jeho syna! Dobře tušil, že to takový vlastenec, novotář. Mrzut odešel do kanceláře.

Téhož dopoledne setkala se paní aktuárová s paní purkmistrovou Rollerovou a hodnou chvíli spolu rozmlouvaly. Rollerka vypra-

vovala, že byla navštívit pátera rektora a tam že se všeho jak náleží dobře dověděla.

A než poledne minulo, byla jedna řeč, že nejhůře v tom jsou filosofové z bytu slečny Elis, z nichž dva aspoň budou vyhnáni.

Tuto novinu vypravovala Roubínková svému muži po obědě, když se mu při dýmce v mrzutosti jeho poněkud ulehčilo.

Slečna Lotty, sedíc u okna na pohodlné židli, škodolibě upírala své oči na Lenku, ubrus se stolu skládající. Viděla, jak její sokyně sebou trhla a zbledla, jak ustrašeně k tetě vzhlédla.

„Ten divně jednou skončí! Ještě tak mladý a už se drží novot a dělá proti představeným revoluci. Zaslouží si notně přísný trest,“ chladně pravil Roubínek a pustil vážně kotouč dýmu.

Lenka, předtím na okamžik jako ztrnulá, vztyčila nyní hlavu a kvapně odešla. Do duše urazila ji ta bezcitnost a obmezenost.

„Ta bude vyvádět!“ mínila Lotty, když sestřenka odešla.

„Ta bude ještě paličatější! Na, es wird sich zeigen!¹¹“

Od slečny Elis odešla paní domácí, když jí bezděky způsobila velkou starost. Povědělať Márinčina matka, co zaslechla o studentech, zvláště o Vavřenovi a Frybortovi.

Stará, suchoučká slečna seděla, teskně očekávajíc, až by někdo z pánů filosofů se vrátil.

Konečně zahřmotilo na schodech a do pokoje kvapně vstoupil veselý Hanák.

„Ach, pane Fryborte, že konečně jdete! Mám srdce jako jáhlu. Řekněte mně, co se děje? Odkud jdete?“

„Od výslechu.“

„A je pravda, že – vás – že budete musit pryč?“

Filosof se zasmál.

„To vyženou celou filosofii. Všichni za jednoho!“

„A což když se tak stane?“

11 No to se ukáže! *Pozn. red.*

Frybort zasmál se znova.

„A vy se ještě smějete? Ta hanba!“

„Nic špatného jsem nevykonal. Bránili jsme starý zvyk.“

„Ale bude po studiích.“

„Co potřebuju vědět, abych byl řádným občanem, to vím, knihozrout by beztoho ze mne nebyl!“

„A Mária?“

„Mária? Ta mne má ráda a vezme si mne, budu-li sedlákem na Hané, tak jako kdybych byl nějakým advokátem!“

„Což vy, ale pan Vavřena. Co by ten dělal?“

„Však oni si to dobře rozmyslí, než takového výborného studenta vyženou a zkazí. Ostatně, páter German se ho zastane a konec konců: ex moribus primam, cetera eminenter!¹²“

Slečna, majíc po tolik let filosofy, přiučila se těm latinským třídám na vysvědčeních a rozuměla dobře, co Frybort řekl.

„Kdyby to tak pánbůh dal! Je po výslechu?“

„Ano, zejtra snad již bude vyhlášen rozsudek.“

„A kde je pan Vavřena?“

„Šel do hodiny.“

* * *

Vavřena, kráčeje po schodech k bytu aktvárovu, hleděl dychtivě před se a čekal, že Lenku uvidí. Ale chodba byla prázdná, dveře Lenčina pokojíku zavřeny. Již druhý den ji neviděl. Toužil ji spatřiti. Věděl, že to není náhodou, že aktváarka jí brání. Dnes bylo jako včera, ani matka, ani dcera si instruktora nevšimly tak jako jindy.

Jediné bylo dnes kromobyčejné to, že pan aktváar už byl doma. Vavřena učil. Jindy přes tu chvíli přicházívala slečna Lotty pro to neb ono, teď se z prvního pokoje ani nehnula. Když bylo po hodi-

12 Z mravů horší známku, z ostatního výborné.

ně, aktuár, sedě ve své lenošce a hledě na Herodesa krále, zastavil Vavřenu a mluvil k němu. Pověděl svým lhostejným, chladným způsobem, že je úředníkem, jenž musí býti pořádným, a že tedy pořádek také na jiných žádati musí. Pan instruktor však že si všímá příliš jiných věcí, co se naň nepatří, a že mu to bude ještě jednou škodit, více než teď. Že by měl jen studovat a ne si rebelie a zbytečného vlastenčení všímat a jiné kazit.

„Žižka a císař Josef byli také Čechové,“ tentokrát nedodal však „a ten kostel tu máme po nich na památku“, nýbrž: „a nečetli taky takové hloupé, neznabožské knihy, jakými mladým holkám rozum pletete. Nač holce kniha? Vařečka a ne lejstro! A pak chci, aby Fricek –“

„Pane aktuáre, račte mně laskavě zkrátka říci, co míníte.“

Aktuárův zrak opustil Herodesa krále a utkvěl na tom opovázlivém mladíkovi, což znamenalo, že Roubínek byl nemálo udiven a překvapen.

„Míním, že si jiného – instruktora – a tu máte za měsíc.“ Ukázal na stůl, kdež byl Vavřenův měsíční plat na květen vysázen.

Vavřena podotknuv, že si těch peněz ještě nezasloužil, poděkoval a odešel bez peněz.

Roubínková i dcera byly překvapeny. Domnívaly se, že bude Vavřena ohromen, že se bude omlouvat, a on ukloniv se a hrdě vztyčiv hlavu, odešel.

„Ó toho hrdopýška! Jak jsme se v něm zmýlili!“ zvolala aktuárová.

Od aktuárů nešel Vavřena přímo domů, ale volným krokem ubíral se z města ven, až se v Nedošínském háji ocitl.

Než se ve svém zamyšlení nadál, stanul nedaleko starého, nahrbeného stromu v hloubi hájové. Plížil se opět pod jeho korunou, a hleděl upřeně k mocné haluzi, k níž bylo hnízdečko jeho přilepeno.

Bylo celé, dobře zachovalé.

Pak zacházel dále, až na lavičku pod starým bukem se usadil; myšlenky jeho byly dosud u starého stromu, kde s Lenkou stál, kde ruku její tiskl.

Jak jí dá zprávu, kterou byl přislíbil, jak bude dále?

Slečna Elis i její studenti byli dávno po večeři, když Vavřena přišel. Zůstal v předním pokoji.

„Slečno, stalo se, co jste předpovídala.“

„Pustili vás?“ a polekaná vzhledla k mladému muži.

„Ano, ublíží mně to, ale nezabije. Než –“

„Rozumím, pane Vavřeno. Kdož ví, proč je to dobré, a věrnost vítězí!“ dodala významně.

„Ano, věřím, ale vy musíte býti se mnou.“

Elis doufám podala mu svou drobnou ruku, kterou mladý filosof vděčně stiskl.

VIII

V koleji bylo mnoho jednání a vyslychání.

Mnozí tušili zlý konec, v městě se vypravovalo o nejhorším. Profesor náboženství, rektor a biskupský komisař uznali, že se filosofové hrubě provinili a že tedy je nutný přísný trest.

Profesor náboženství žádal neústupně dostiučinění za pohanu, která se mu stala. Na štěstí studentů nepředl s ním rektor zrovna dobrou přízi a tak bezděky, vlastně úmyslně, klonil se k filosofům, kteří nadto za výslechu doznali, že nemínili proti profesorovi demonstrovati, nýbrž že ten přípis je tak rozčilil, ano, když tu slavnost „majáles“ uspořádali, nemínili nic tím proti profesorům, jak najevo dali, volajíce, prve než do háje vytáhli, „vivat“ akademii a jim.

V tom je vydatně podporoval starý, vážený páter German, který se jich ve sboru zastal co nejvydatněji.

Než přísný rektor sotva by byl povolil.

Pak přišlo k němu několik předních měšťanů a sousedů prosit za studenty.

Mnohým by tím bylo uleveno, ale několik těch „předáků“, kteří všechno zosnovali, byl by přece nejtěžší trest stihl. Než na štěstí všech pobavila ta historie mocného pána, který se všemu tomu srdečně zasmál a z odvahy filosofů měl radost.

Byl sousedem rektorovým. Když takový pán z krásného zámku, bohatý, mocný, za někoho slovíčko ztratí, nepadne to slovo na skálu.

Hrabě Žorž byl ten deus ex machina, jenž všechno umírnil, smířil a dobře zakončil.

Deputace k profesoru náboženství, některé „*primae e moribus*“¹³ a něco hodin ve filosofském karceru byly následky, které mnohé filosofy stihly za tu bouři v koleji a slavnost „majáles“.

13 Trojky z chování. *Pozn. red.*

Slečna Elis div se na Fryborta nerozhněvala, když v neděli ráno s ní a se všemi v bytu žalostně a bolestně se loučil, ubíraje se do koleje, aby vyměřené hodiny si tam odseděl. Šelma šelmovská! Ještě si z toho šašky tropí!

I Vavřena vesele odcházel a za ním jako medvěd hučící Špína.

Slečna Elis nevyšla toho dne ani z domu. Sedmačtyřicet filosofů u ní bydlelo, a žádný z nich nebyl takto potrestán! Všichni jsou již páni – a teď tři najednou v karceru!

Jenom tím se těšila, že není sama postižena a že ti její filosofové přece jsou nejlepší a něco dovedou. Mrzelo ji jejich potrestání, ale pana Zelenku přece nepochválila, ba za celý den s ním ani slovíčka nepromluvila.

Všichni v městě se z toho potěšili, že filosofy horší a přísnější tresty nestihly; jen paní Rollerová mínila, že by jinak s takovými vzpurnými mladíky zatočila. Také paní aktuárová byla zklamána, než, co pravda, měla i na tomto trestu dosti.

Než minul týden, měl Fricek nového instruktora, tichého, příčinnivého filosofa, o němž rektor dal panu aktuárovi svědectví, že pilně studuje, ano i více, nežli se v koleji žádá. Lottynka i matka z počátku jej nadmíru vlídně vítaly, jsouce k němu velmi laskavy, ale za týden už zchladla slečna dcera. Což všechno naplat, nebyl to přece Vavřena. Vyrovnal se mu věděním, ale to u slečinky nevážilo. Nebyl tak hezký, nadto, jak se zdálo, se jich ostýchal a bál. Přišel-li, pozdravil, odcházeje klonil se a zdrazil opět, více téměř od něho neuslyšely.

„Hodný je, aber unbeholfen¹⁴,“ to byla suma všeho pozorování a úsudku slečny Lottynky, s čímž i matinka souhlasila.

Lenka by však odporovala a dala pravdě průchod, že pan instruktor je obratný. Sotva týden k nim chodil a již jí velmi zručně a opatrně dodal knížku, v níž našla psaníčko.

14 ... ale nešikovný. *Pozn. red.*

Tam četla:

„Brož je dobrý vlastenec. Věřte mu. Bývám v háji. Na starém stromě všechno dobře. Jen já v háji někoho nadarmo hledám, ale doufám a věřím, že jej jednou najdu. Toužím s Vámi promluvit. Těším se, že mně aspoň řádečkem odpovíte. Pak udám více. Mějte se dobře! Váš V.“

Četla ne jednou, dvakrát, ale přechasto, každého večera ve své komůrce.

Za krátký čas dodal Brož odpověď. Vavřena spěchal do zámeckého parku a tam v šeré dolině ve stínu starých jedlí přečetl dychtivě žádanou odpověď:

„Způsobil jste mi velkou radost. Věřím, doufám. Pozdravujte háj a starý strom.“

„Věřím, doufám!“ opakoval mladý filosof, a blaženě se zamyslel. Jaro míjelo a přicházelo léto.

Frybort byl vesel a šťasten a začínal studovati, neboť blížila se doba zkoušky. Vídal často Márinku, hovořil s ní a žertoval a ne jednou přinesl si kytici čerstvých, vonných květín.

Bodrý Hanák byl vždy vesel a blažen, přinesl-li kytici, ale nepověděl od koho; slečna Elis také nezahlavila a paní domácí už více nezpozorovala na něm kabát na prsou zabílený.

Jen Špína mohl svědčiti, ten však ani nedutal. Byl teď více než jindy málomluvný, mrzutý a silně kouřil i studoval, až se tomu slečna Elis divila. S ní teď častěji Vavřena o samotě mluvil a vždy o Lence, kterou by Elis sama opět ráda viděla.

Zamilovalať si ji, bylať neteří jejího Jiříka, a ráda by ji od aktvářů vysvobodila.

Zнала Vavřenu, důvěřovala v jeho povahu.

Ti dva byli by po celý život spolu šťastni. Ba počítala již v duchu, jak dlouho Vavřena ještě musí studovati, než dosáhne pevného postavení, než by se mohl ženit. Neviděla ho u oltáře s žádnou jinou, nežli s Lenkou. –

Brož pilně vyučoval Fricka, takže pan aktuár tichého instruktora si velmi chválil a také panu listovnímu jednou v neděli za „růžového“ hovoru podotkl, že se mu ten nový učitel proto nejvíce líbí, že je skromný a ne do světa, že si podle všeho nevšímá žádných novot a zbytečností, jaké mladému věku nepříslušejí. I Lenka nepřestávala býti vděčnou Brožovi, jenž od Vavřeny nejen české knihy, ale i psaníčka v nich přinášel.

Ačkoliv mladý filosof často kolem starého domu, v němž Roubínek bydlil, chodíval, spatřil jen málokdy Lenku; tetinka ji s oka nepustila. Vavřena byl spokojen a šťasten, když milé děvče zahlédl; ponenáhlu však mu to nestačilo. Chtěl, musil s ní mluvit, a v tom právě mu slečna Elis po mnohých poradách pomohla.

Lenka nemohla chodit na filosofskou mši, musila do zámku. Tam se shledala s Elis, která byla vždy šťastna, že si s tou milou dívčinou aspoň několik slov na galerii před kaplí zámeckou mohla pohovořiti. Po třetí přivedla s sebou domácích Mářinku a mladá děvčata, již dříve se znající, spřátelila se. Mářinka chodívala jindy ovšem na mši filosofů, ale tuto malou oběť ráda přinesla, už také zasvěcená v tajemství Vavřenovo, hodné slečně Elis i příteli Frybortovu.

Mářinka vyzvala Lenku, aby v neděli odpoledne, kdy má čas, přišla do zámeckého parku, tam že si déle pohovoří.

Tak se stalo. Co pan aktuár, na Herodesa krále hledě, s panem listovním růžově se bavil a manželka jeho u nich seděla a Lottynka u některé přítelkyně návštěvou meškala, odskočila Lenka do blízounkého parku, kdež Mářinka na ni čekala. Tou dobou bývalo tam málo lidí, neboť všichni vycházeli do Nedošina a jinam za město. Ale divnou náhodou vábila zámecká zahrada v tu dobu dva filosofy, kteří tu pravidelně jako znenadání mezi stromy se zjevili a zanedlouho k děvčatům se přibočili.

Blažené chvílky v parku byly kratičké, a přece stačily, aby Vavřena poznal, jak Lenka mu je srdečně oddána, jakého je vroucího citu

a šlechetné myslí, přece obsahovaly tolik, že Lenka po celé dny a týdny na ně vzpomínala a z nich potěšení čerpala.

Co oni vážně rozmlouvali, bavil Frybort žerty a vtípem svou Márinku.

Vavřena jen litoval, a Lenka také, že ty schůzky nebyly každého dne, ba ani ne každé neděle. Někdy jich několik uplynulo, než Lenka opět Márince oznámila, že bude jí možná přijít.

A tak nezbyvala než psaní, která vážný postillion d'amour svědomitě a spolehlivě donášel. –

Tu neděli po sv. Antonínu byla v háji Nedošínském u kapličky pouť, a toho dne bylo tam, jako vždy jindy, skoro celé město. I paní aktuárová s Lottynkou se tam odebraly a bavily se mezi honorací velmi dobře.

Paní Rollerová přišla poněkud později, ale přinesla paní Roubínkové noviny, jaké noviny!

Purkmistrová věděla neb dověděla se všeho, a tak nezůstaly jí schůzky Lenčiny s Vavřenou tajny.

Paní Roubínková žasla, trnula, jak ta její schovanka se zapomíná a způsobu a dobrých mravů nedbá; chystala se na ni, ba zahrozila. Lottynka byla dočista zklamána.

Lenka seděla k večeru ve své komůrce, hledíc otevřeným oknem do zahrádky. V myšlenkách byla ještě v parku pod střemchou u Vavřeny. Vtom zašustěly venku šaty, a paní teta, po procházce ještě nesvlečená, vstoupila. Nastal přísný výslech. Neť nezapírala, nelhala, toho nedovedla. Pověděla, že byla v parku, a na další otázky přiznala klidně, že s Vavřenou mluvila.

To rozhněvalo paní aktuárovou tím více. Čekala, že bude zapíratí, plačíc prositi; než vzdorná hlavička se nesklonila, jak paní teta očekávala.

Přivolán i pan aktuár na pomoc. Nastala bouřka v domě. Z toho ze všeho vyšlo, že Lence zapověděla teta chodit do parku a s Vavřenou vůbec mluvit, což i muž potvrdil, a nakonec hrozba paní Roubínkové,

že kdyby Lenka při tom všem setrvala, že by se tím vzdala mateřské péče své tety a že by si mohla jít za tím hladomřivým, na nic pyšným filosofem.

* * *

V měsíci červenci přijel sám Hradecký biskup, aby přítomen byl zkouškám, jmenovitě z náboženství.

Zelenka zhubeněl jako louč od samého studování.

Navečer před vlastní zkouškou požádal Špína slečnu Elis, aby mu přichystala černou kávu, že bude celou noc studovati. Slečna Elis za takových okamžiků bděla se svými studenty. Večer, bylo okolo desáté hodiny, Frybort sklapl knihu. „Co umím, umím, za noc to nezhltnu.“

Ulehl a za chvíli spal blaženě a spokojen. Po jedenácté sklapl Vavřena knihu a zanedlouho i jemu zavřel spánek umdlelé oči. Tou dobou popíjel Špína černou kávu, aby zaplašil všechnu ospalost. Kniha náboženství ležela před ním, četl a kouřil. Hustý dým válel se u velkých kotoučích nízkým pokojíkem jako mlha na horách a jimi bylo viděti neumdlenou, bledou hlavu Zelenkovu, který shrben nad explikacemi za druhým stolkem při svitu olejové lampičky studoval, či „dřel“, jak Frybort říkával.

Slečna Elis seděla ve svém pokoji u okna, hledíc do tiché, vlažné noci. Myslíla, že zejtra její studenti jí hanbu neudělají. O Zelenkovi a Vavřenovi byla jista, Frybort měl hlavu jako stříbrný zvonek a Špína poslední čas velmi pilně studoval. Ale starostlivá slečna nevěděla, že jen u knihy sedal a myšlenkami bůhvíkde bloudil. Bylo k půlnoci, když zlehýnka otevřela dveře vedlejšího pokojíku. Slyšela poklidný dech spících, viděla Zelenku jako noční sůvu bdělého, a tam v koutku sedí Špína nad knihou. Sklenice prázdná, káva vypita – a slyš, to chrapot! Probůh! Vypije kávu a – spí!

„Chudák je zmořený!“ pomyslila si Elis. „Zmohlo jej to ustavičné studování. Snad bych jej měla vzbudit? Ale je pozdě a on rozespálý, unavený.“

A zase šourala se tichounce zpět a uložila se.

Ráno druhého dne, když se filosofové ubírali ke zkoušce, přála jim mnoho štěstí připomínajíc, aby se pokropili svěcenou vodou a svatým křížem se poznamenali. Celé dopoledne byla jako na špendlíkách, přes tu chvíli vybíhala k oknu a vyhlížela. Domácích Márinka měla se tak jako Elis, k níž často do kuchyně „jen na odskok“ přiběhla. O jiném hovor nebyl než o studentech a zkoušce.

Prohřátým vzduchem chvěly se zvuky zvonu, poledne oznamujícího, minula půla, a teprve ozvaly se kroky a hlasy dole na síni. Elis, odhodivši lžici, vyšla rychle na chodbu.

Zdola slyšela Márinčin veselý hlas a Frybortův smích. Ó, dobře to skončilo! A tu již pan Zelenka. Bledá, suchounká tvář je vyjasněna, rty se usmívají.

„Omnia eminenter,¹⁵ slečno!“

„Však jste si toho zasloužil. Vítám vás.“

Za ním stoupal Vavřena, klidnější, ale také veselý, a poslední Frybort.

„Slečno Elis,“ volal již na schodech, „máte-li dost ovsu a šlejšek na krmení? Nesu vám hus –“

„Pěkně děkuju, to by pantáta vás s takovým ptactvem nerad viděl.“

„Rád uvidí, rád. Samé eminence to nejsou, ale dobře to dopadlo.“

„Chvála pánuobohu! Ale kde jest pan Špína?“

Vavřena i Frybort umlkli. Zatím vstoupili do pokoje.

„Chudák, ve všem má neštěstí,“ pravil vážně Vavřena.

„A tak studoval! Co začne?“

Slečna Elis měla radost pokaženu. Počítala najisto, že Špína, předtím tak vytrvale studovavší, jak náleží obstojí.

15 Samé výborné. *Pozn. red.*

Čekali naň, ale on nešel.

„Nechtěl nám kazit radost,“ mínil Vavřena, „a opravdu, netěší mne dnešní den tak, jako by mne těšil, kdyby i Špína s námi mohl se radovat.“

Ten zatím za tichého, parného odpoledne seděl v zámeckém parku dole v houštině pod starou jedlí. Opíraje tvář svou o dlaň, hleděl upřeně do země.

Ze své rány, která jej stihla, se již probíral. Uvažoval nyní, co mu zbývá, kterou cestou by se měl dáti. Dlouho tak seděl, až konečně volným krokem vyšel z parku. Městem kráčel rychleji, neohlížeje se; domníval se, že všichni se za ním obracejí, šeptají a úsměšně naň hledí. Doma zastal jen slečnu Elis. Přinesla mu jídlo, snášela mu, co měla, avšak o zkoušku nezavadila ani slovíčkem.

Špína pojedl něco málo. Pak obrátiv se ke slečně, pravil:

„Tak už víte –“

„Vím a divím se tomu. Byl jste tak pilný.“

„Hm, už se stalo.“

„Škoda roku!“

„Nebudu opakovat. Mne tu všecko pronásleduje.“

„A co začnete?“

„Půjdu do kláštera,“ pravil temně, ale pevně.

„Ale vždyť máte z náboženství nedobrou.“

„U milosrdných mne pro to přijmou.“

„Probůh, pane Špíno!“

Ale on se již rozhodl. Vyložil jí, že nemá žádné podpory, že každou skývu si musí trpce zasloužit. „Proč bych se soužil, nic nečekám, nedoufám, a kdybych tu zůstal, dopadlo by to zase tak, neboť tu nemám pokoje.“

Zamlčel se. Slečna Elis, stanuvši nedaleko něho, pravila soucitně: „Znám vaše neštěstí a vím –“

Filosof zvedl prudce hlavu.

„Vy víte? No, teď se mi teprve vysmějí!“

„Ale, pane Špíno, co si o mně myslíte?“

Než on již ani nehlesl. Byl zdánlivě klidný; za tou lhostejnou tváří tajila se však bouře citů. Za chvíli vstav, odešel do svého pokojíku. Slečna Elis, hledíc na tu postavu v chatrném šatě kupředu nahnoutou, pocítila hlubokou soustrast.

Propadlý filosof stanul u okna svého pokojíku a hleděl zamyšlen do náměstí. Tam bylo nad obyčej živo. Studenti u valných tlupách se procházeli, a všichni byli veselí, živě rukama rozkládali. Viděl přijížděti vozy, na nich naložené studentské kufry, u vozů kráčeli otcové, měšťané, venkované v rozmanitých krojích. Všichni přijeli sobě pro své syny, z nichž se potěší; odvezou je domů, kdež zažijí šťastných a veselých prázdnin. Pro něho nikdo nepřijede; nemá domova, ani otce, ani pečlivé, dobrotivé matky, nikoho, kdo by jej přátelsky a radostně na vagace vítal.

Zrak jeho utkvěl na protější straně náměstí; tam před domem stál venkovský vůz, do něhož byl zapřažen silný hnědáček. Na voze černal se již kufr, na němž ležel uzel peřin ve strakatě pruhovaných cejchách. U hlavy koňovy stál malý studentík, gymnasista, který dnes zajisté radostí, očekáváním a tužbou oka nezamhouřil; hladil něžně i radostně nozdry milého koně, kterého tak dávno již neviděl a který jej co nevidět doveze k mamince.

Otec ještě u domácího pána rovná, synek nemůže se již dočkati.

Prostinký ten výjev otrásl Špínou. Rázem viděl před sebou starou, bílou kobylu strýce faráře, která jej mladého studentíka rok co rok k strýci a rodičům dovážela.

Vzpomněl, jak i on radostněji vítal a hladíval, vzpomněl, jak domů dojížděl, jak matka už mu naproti chodila, jak strýc farář jej za dobré vysvědčení hladil a odměňoval – Všecky ty prosté, ale pro něho tak vzácné a radostné výjevy blaženého mládí mihly se jeho duší jako krásný sen; opřev hlavu o zeď, dal se do pláče. –

Toho dne bylo v Litomyšli mnoho radostí, ale také dost smutku. Nejedna panenka smutně se zamyslila, že její filosof až za měsíce

opět přijde, ba mnohý, opouštěje filosofii, více se nevrátí a na vysokých školách ve hlučné Praze snad zapomene.

Lence se také kalily oči, ale snažila se vyloudit na rty úsměv.

Neměla s Vavřenou mluvit, přísným trestem jí hrozili. Ale co jí hrozba, co trest?

Přišla tajně za soumraku na zapovězené místo do parku. Mnoho se odvážila. Samotná, tou pozdní dobou – ale měl by Vavřena odejít, aniž by s ním promluvila?

Růžová zář korunami probleskující pohasla, v háji se tmělo. Lenka měla se k odchodu. Šli několik kroků, stanuli opět, až neúprosný čas přikázal. Lenka podala Vavřenovi ruku; on stisknuv ji přižehl rozechvěnou dívku k svému srdci a políbil svěží její rty. Zmlkla v jeho náručí; viděl v zášeří ubledlou její tvář, přivřená, dlouhou řasou lemovaná víčka. Náhle se mu vytrhla a kvapila odtud. Bělavý šat mihl se ještě křovinami, branka vedoucí k panskému domu zaskřípala.

Lenka zmizela. Vavřenovi znělo dosud tiché, vroucí: „Nezapomeň!“ a na rtech cítil žhoucí políbení milované dívky. Stál na témže místě a hleděl v tu stranu, kterou zmizela. Setmělo se.

* * *

V hospodě u Prenců bylo již rozsvíceno a pod visutou lampou veselo. Páni filosofové, kteří teprve zejtra odjedou, sešli se tu, aby naposled v kolegiálním, přátelském kroužku se pobavili. Veselosti nebyl nedostatek – tot', aby student před prázdninami se rmoutil. Chvillemi kolovala píseň, pak ji přerval smích, hluk a žerty. Ale smích neměl konce, když Frybort svým vtipným způsobem jal se vypravovati nehodu, která stihla paní Rollerovou. Dnes už to vešlo sice ve všeobecnou známost, ale když Frybort vypravoval, smáli se nanovo.

Při slavné dnešní mši dodrala se až na kůr a tam u samého zábradlí se usadila, majíc svůj váček na pletivo před sebou. Jak pilně

pozorovala a svým pichlavým zrakem někam stranou hleděla, spatřil někdo blíže stojící, že váček je otevřený a navrchu v něm že divná věc. Když potom Rollerka opět se obrátila, div nevykřikla. Vzchopivši se rychle, vztáhla pravici po váčku, který sklouzl divnou náhodou přes zábradlí; ale nezadržela ho. Klonic se za ním, pozorovala, že lidé se k ní vzhůru obracejí, že tu udiveně, tam smějíce se karty lapají, které z váčku vypadly a jako velké chomáčky sněhové třepetavě, zvolna na udivený dav se sypaly.

Bylo smíchu a vtipů v celé Litomyšli pro nešťastný pád karet paní pulmistrové.

Největší však radost z toho měli filosofové u Prenců shromáždění. Bylo již pozdě, ale smích, hluk a zpěv tam neustával.

Celé město dřímalo v objetí vlašné červencové noci. Lidé, kteří seděli na lavičkách před domy, zmizeli k půlnoci. Ještě zněl kdes otevřeným oknem drnkot kytary; i ten umlkl. Ticho.

V arkýři starožitného domu seděla u otevřeného okna domácích Mária. Nemohla usnout. Viděla na náměstí i do uličky tam vybíhající, na protější radní věž, za níž klenulo se tmavomodré, hvězdami poseté nebe. Slečna Elis jí pověděla, že Frybort zvečera odešel. Vrátil se?

A jak ujdou ty prázdniny? Smutný, dlouhý čas!

Pojednou rozlehl se v šeré uličce proud ztlumených zvuků, lahodných mužských hlasů. Mária sebou trhla, pak uskočila, napjatě naslouchajíc. Již rozeznává jeden – toť Frybortův zvukový hlas. Zastaveníčko! Jí! Jak krásný zpěv, jak tišinou noční mile zaznívá! Přistoupila opatrně k oknu. Zahlédla dole zpěváky, kolegy Frybortovy, kteréhož i v šeru poznala. Slyšela, že naproti se okna otvírají, že lidé k nim přistupují; uskočila nanovo. Jí na počest!

Zpěv dozvučel. Kroky rozcházejících se zpěváků ozývaly se po dlažbě, až zanikly; pak zarachotil klíč v domovních dveřích, slyšela po schodech kroky, jež ztichly u dveří jejího pokojíku. Zachvěla se, váhala, pak přistoupila blíže.

„Márinko, dobrou noc! Dobrou noc!“ ozval se venku tichý, srdečný hlas.

Ó, jak ráda by mu poděkovala a pověděla, jakou radost jí způsobil! Ale nemohla, nesměla a jen potichu opakovala:

„Dobrou noc!“

Dveře vrzly, Frybort zašel. Všude zase klid, jen v srdci Márinčině ne. Dobrou noc!

* * *

Stěhování studentů bylo všeobecné. Na všech cestách z Litomyšle vedoucích bylo viděti četné vozy obtížené nářadím studentským, mířící do rozmanitých končin Čech i Moravy. Zelenka odjel dopoledne, brzo po něm Vavřena a odpoledne loučil se Frybort. Otec jeho, poctivý, zachovalý Hanák, děkoval srdečně slečně Elis, že tak syna jeho opatrovala, a vyřizoval pozdravení od panímámy, která jí leccos na znamení své uznalosti poslala do hospodářství. Veselý filosof loučil se vesele se všemi v domě, ale když Márince, té chvíle vážné a zamlklé, ruku naposledy stiskl, opustila jej veselost.

„Maličko a uvidíme se zase! Sbohem!“ zvolal srdečně.

Všechno ponenáhlu odjelo a v Litomyšli bylo, jako by vymetl. Stala se na krátký čas chudší o několik set lidí, a to mladých a bujných. I v domech bylo ticho, smutno.

„Je tu jako po pohřbu,“ pravila slečna Elis paní domácí.

„Ba bylo by tu smutno bez nich, vid', Márinko?“

Dcerka se zarděla.

„Je mi, jako by mně synové odešli. Věřte mně, paní domácí, sedmačtyřicet filosofů jsem měla v bytu, ale tyto mám nejradši,“ a myslila vlastně nejvíce na Vavřenu a Fryborta.

„A co pan Špína?“ ptala se paní domácí.

„Půjde zejtra, chudák, do kláštera.“

Ten celé odpoledne někde se toulal. Pozdě odpoledne bylo jej v zámeckém parku vidět, jak sedí pod stromy zamyšlen. Odtud zašel domů, požádal slečnu Elis, aby mu nedala zaspáti, že časně zrána odejde.

„A nerozloučíte se s nikým?“

„S kým?“

„S paní domácí?“

„Tu zastanu v krámě. Do bytu nepůjdu.“

Elis porozuměla.

„Tak Márinku ani neuvidíte,“ dodala jemně.

„Ne – nechci,“ vyrazil stísněným hlasem. „Ale řekněte jí – prosím,“ líce Špínovo zbarvilo se do temna, „řekněte jí, že jí přeju mnoho štěstí, aby byla vždycky šťastna.“ Umlkl a víc o ní nepromluvil.

Spal té noci málo. Poslední chvíle strastného, klopotného, ale přece volného života. Co jej čeká? Radost a štěstí nikde, o tom byl přesvědčen.

Ráno mu do jeho skrovného uzlíku slečna Elis přidala ještě zásoby potravní.

Nepomyslí si, že se bude tak těžce rozcházeti. V ten okamžik uvědomil si, jak starostlivá, hodná, dobrá ta jeho stravovatelka byla, takové duše že už nenajde. Hlas se mu třásl, když jí za všechno děkoval.

Elis uronila nejednu slzu a žádala, aby na ni také někdy psaníčkem vzpomněl. Když vyšel na síň, stanul jako ohromený. Bylo záhy zrána a Márinka již ustrojená, čerstvá jako růže stála na síni u schodů, jako by naň čekala. Přistoupil k ní, ale nemohl promluvit. Hrdlo se mu stáhlo, jen oči mluvily. Pak slyšel její lahodný hlas, který mu tolikrát srdce rozechvěl.

„Ani byste mi sbohem nedal, pane Špíno. Mějte se dobře a vzpomeňte také na nás!“

Bylo mu, jako by se v šeré síni vyjasnilo. Na rtech zjevil se mu úsměv. Promluvil něco spleteně, z čehož jen jasné bylo: „Budte šťastna! Sbohem!“

To překvapující setkání, poslední radost i žal, způsobila mu také slečna Elis.

Probral se teprve, když byl za Litomyšlí. Uzlík v levé, hůl v pravici, kráčet silnicí k Vysokému Mýtu. Tam kde dostoupila návrší, stanul u starého topolu vedle cesty. Filosof hleděl naposled na krajinu a město, kdež byl své mládí strávil. Bylo jasné, srpnové jitro, ó jak tu pěkně, milo! Údolí Nedošínské, lučiny, háj – všecko tak svěží, čerstvé, z tmavé zeleni vystupující domy města jako v zahradě. Tam krásný zámek v parku, nedaleko ta nešťastná kolej, dole radní věž a naproti starožitný dům s arkýřem, a tam –

Na vše to zíral naposledy, navždy s milými místy se loučil, a zároveň své mladosti a svobodě sbohem dával –

Ó, léta studentská!

Doby radostí i starostí, doby úsilného studování, obavy a strachu ze zkoušek, doby vtipu, veselosti a zpěvu, doby kondic a úmorného vyučování, svěží mysli, bujarých sil, doby strádání i hladu a přece bohaté růžovými sny, plné nadějí a plánů, doby svobody, přátelství, prvních veršů a první lásky! Ó, kdož by rád s vámi se loučil, kdož by z celé duše na vás nevzpomínal v tísní a chladu přísného života, plného rozporů a zklamání!

IX

Slečna Elis byla pravou dobroditelkou mladých milujících, a proto byla u ní skoro filiální pošta.

Sluha poštovní po každé, kdy diligence přijela, přinesl jí aspoň jedno psaní, a ona málokteré rozpečetila.

Prohlédla obálku a uzřevši to neb ono znaménko, uschovala je do prádelníku do modliteb. Obyčejně, jak poštovní sluha odešel, přiběhla ihned domácích Mária a dychtivě se tázala:

„Něco pro mne?“

Zazářila, když slečna usmívajíc se odušila:

„Tohle je z Moravy.“

Někdy došly náhodou dva listy a tu pak určovala Elis:

„Ten je váš, ten do zámecké kaple.“

Tam totiž je odevzdala Mária Lence, s kterou se tam každé neděle shledala.

„Tak co píše?“ ptávala se dodatečně slečna, kdykoliv děvče list rychle zrakoma přelétlo.

„Mnoho pozdravení a díků, a že se těší, až tu zas bude.“

„Věřím, věřím: a vy také, panno Mária, vidíte?“

Asi dvakráte psal Frybort přímo slečně Elis. Vavřena pak vícekrát. Zelenka však si ani jednou nevzpomněl a Špína také nedával o sobě věděti.

„Co by chudák psal, leda o neštěstí,“ mínila slečna Elis, když tak za rozpravy Mária se o něm zmínila.

Tak míjel den veselých prázdnin po dni, studentům doma rychle, skokem, děvčatům v Litomyšli zvolna, krokem.

Lence od slavnosti „majáles“ dařilo se hůře než jindy. Lottynka jako by ani sestřenkou nebyla, teta stala se ještě přísnější, a u strýce, kterým v domácích věcech manželka vládla, neměla sirota žád-

ného zastání. Lenka pracovala, starala se o domácnost za všechny, a přece neučinila ještě zadost. Již i lidé si toho všimli a tu a tam se vypravovalo, jak s příčinnivým tím děvčetem nakládají. Vykládali paní aktuárové ve zlé, že neteř svou jako popelku stále doma nechává, nikam ji s sebou nebere a žádného vyražení jí nepřeje.

Ale v tom se klamali. Lence bylo volněji, když byla o samotě. Tu mohla čísti své české knížky a Vavřenovy listy, tu mohla se volně oddati svým snům a nadějím.

Co prázdniny nastaly, uvolnilo se jí v tom, že mohla spíše vyjít. V neděli ráno chodívala do zámecké kaple, odpoledne někdy do parku, někdy na hřbitov, navštívit hroby svých rodičů. Jedinou, nejmilejší družkou jí byla Mária, která mimo listy přinášela jí pozvání, aby jednou slečnu Elis navštívila. Třetí neděli o prázdninách setkala se s tou příznavkyní na hřbitově, odkudž s ní odešla do jejího bytu; tam už dávno toužila se podívat.

Bylo to krásné odpoledne v tom světlém pokoji, kdež všecko tak pěkně srovnáno jen se třpytilo!

Mladá dívka stanula uprostřed, upírajíc zraky své na podobiznu mladého kněze, svého strýce. Pohnuty patřily Lenka i Elis na obraz jim tak milé a drahé tváře.

Pak zavedla Elis svého hosta i do studentského pokojíku a ukázala jí, kde Vavřena bytoval, stolec měl a studoval. Teď tu prázdno a ticho. –

Týden míjel po týdni, psaníčka docházela a odcházela; Lenka navštívila ještě několikrát slečnu Elis a Mária. Když se o tom konečně paní aktuárová dověděla, a vyplínivši neteř svou, jí tyto návštěvy zakázala, bylo již pozdě, neboť nastal podzim.

A jak ovoce uzrálo, tráva bledla, květy uvadly a ptáci na dalekou cestu se strojili, shlukovali se ze všech stran hosté dávno žádaní.

Ze všech končin Čech i Moravy přijížděly opět vozy obtížené studentskými kufry a strakatými peřinami, v městě nastal zase rachot, hluk, nový čilý život. Studenti byli tu.

Přijeli gymnasté, přijeli páni filosofové.

Vše bylo po starém. Elis i Mária měly nemalou radost, když Frybort a brzo po něm Vavřena přijel. Zelenka ubytoval se také u slečny; jal se hned z počátku pilně studovat, vyučoval jako loni, živě se skrovně, a často zas večeríval porcičku suchého chleba a ovocnou kaši. O Špínovi ani ptáci nezpívali, jako by do vody zapadl.

Brož vyučoval opět aktuárova Fricka a nastoupil nanovo ve svůj úřad postilliona d'amour, neboť co filosofové přijeli, střežila paní Roubínková Lenku ještě přísněji, takže nezbylo jiného, než aby písmem sobě milenci pověděli, co slovy sobě říci nemohli.

Frybort byl šťastnější. Byl Mária tak blízko, vídal ji a mluvil s ní denně, nadto mu ani paní domácí v tom nezabraňovala. Dávno již věděla, jaké ptáče v srdci dceruščině zpívá.

Podzim minul, půda utuhla, a se zataženého, šedého nebe poletoval první sníh. Frybort měl teď skoro zrovna tolik starostí, jako na jaře před slavností „majáles“.

Již před Vánocemi bylo řečí, bylo těšení se na ples filosofský, jenž býval v městě nejkrásnějším, nejslavnějším. I letos chystali se naň velmi i páni výborové, mezi nimiž Frybort byl nej přednější, nej obratnější, starali se, aby letošní předešlé krásou i nádherou překonal, jako by tušili, že to poslední za staroslavné filosofie.

Lottynka Roubínková již záhy a pečlivě se připravovala. „Ty musíš býti královnou, keine andere^{16!}“ říkávala paní aktuárová, když o šatech pracovaly. Lenka měla na nich nejhlavnější podíl.

Musila na nich pilně šít, aniž se přitom těšiti mohla, že i ona ten ples uvidí, kterého se Lottynka dočkati nemohla. Nedoufala ani dost málo, že by tam směla jíti. Netoužila by; než jak mohla zůstatí poklidnou? Několik hodin býti Vavřenovi nablízku, s ním hovořit! Ale dály se divy. Týden před plesem ptala se jí teta, chce-li také jít, aby se chystala. Roubínková neučinila tak ani na domluvu svého

16 ... žádná jiná. Pozn. red.

muže, nýbrž spíše proto, že s mnohých stran slyšela, jak o tom ve světě se mluví, že je zlá, přísná, ba krutá.

Ovšem neměla Lenka šaty z tak drahé látky jako Lotty, ale dovedná ruka její uměla z mála mnoho učinit, a čeho se na šperku nedostávalo, to dodaly mladá, výrazná tvář, zářící oko, krásné vlasy a pěkná postava.

Nastal večer žádaného dne. Venku mrzlo, hvězdy se jiskřily. Pan aktuár Roubínek, vymydlený, ustrojený, přecházel po pokoji, čekaje na ženské dosud se strojící.

Dnes měl na sobě „Klapálka“, černý frak, který mu nejlépe padl, mající jméno své po svém dovedném zhotoviteli. Venku ozval se jasný zvuk zvonců, sáně se zastavily před domem. Aktuár, přistoupiv ke dveřím dámského pokoje, zaklepal.

„Dělejte, už jsou tu saně.“

„Aber, Roubínek, vždyť ještě nestříleli.“

Vtom zahoukla mocná rána z moždíře a za ní hned druhá. Ples se začínal. Lotty, právě dokončivši svou toaletu, stála před zrcadlem, důkladně se v něm zhlížejíc. Matka se zalíbením a nadšením patřila na svěží, sličnou dívku ve vkusných, bohatě zdobených šatech.

„Nein, ty musíš být královnou, Lotty! Wenn eine Dame schön sein soll, muss sie schön gewachsen sein,¹⁷ a to jseš ty, Lotty!“ Znova hleděla, znova přehlížela. „Wenn eine Dame schön sein soll, muss sie dunkle Augen haben,¹⁸ a ty máš! Ještě tu mašli, Lotty, tak – Wenn eine Dame – schön sein soll – muss sie dunkles Haar haben,¹⁹ a ty máš. Aber Roubínek!“ zvolala mrzutě, když netrpělivý manžel poznovu na dveře zaklepal. „Wie ich sag,²⁰ ty musíš být královnou.“

Zimním večerem houkaly rány z moždířů.

17 Jestliže má být nějaká dáma krásná, musí být pěkně rostlá. *Pozn. red.*

18 ... musí mít tmavé oči. *Pozn. red.*

19 ... musí mít tmavé vlasy. *Pozn. red.*

20 Jak říkám. *Pozn. red.*

„Tak jen dej pozor, ať se nepomačkáš. Jsi hotova, Leny?“ ptala se náhle své neteře.

„Jsem.“

Stranou zrcadla stála Lenka, ne zkroušeně, ne pokořená, aniž závistivá, ale klidná. Než, když na nádhernou toaletu své sestřenky patřila, ozývala se v jejím nitru teskná obava, zalíbí-li se ve svém jednodušším rouše Vavřenovi? Posuzovalat' se příliš přísně, nevědouc, jak jí vše výborně sluší, jak lehou je, jako rozkvetlá, čerstvá konvalinka.

Konečně se dveře tajemností toaletních otevřely a chladné oko páně aktuárovo zamrkalo překvapením, když Lotty ve vši nádheře a kráse spatřilo. Když byli domácí lidé ještě se vynadivili, vsedli Roubínkovi do saní a ujížděli s návrší k nedalekému Karlovu, který zářil přečetnými světly. Na můstku k hostinci vedoucímu stáli komíníci v plné paradě, držíce planoucí pochodně, dále Kmoníček, taktéž slavnostně vystrojený. Před mostem tlačil se hustý dav diváků, kteří přišli na čuměnou a soudili kolemjdoucí. Přicházejících nebylo konce. V chladném větru planula světla pochodní, rány houkaly, tanečníků a tanečnic, tatínek a maminek proudem přibývalo a vše hrnulo se ke vchodu, míříc do sálu, kdež zvučná hudba spustila.

V sále, plném světel, za zvučící veselé hudby bylo utěšeně. Páni filosofové se již o to starali, aby dámám co nejpříjemněji čas ubíhal. Když Lenka po schodech do sálu stoupala, chvělo se jí srdce obavou i očekáváním a zachvěl jí lehounký mrazík, když hudba spustila.

Bylat' jakživa po prvé v tak velké, hlučné společnosti.

Sebevědomě vkročila Lotty do sálu, přijímajíc milostivě poklony galantních studentů. Její jiskrné oko přehlédlo rychle celý sál, nikam dlouho se neupírajíc. Jen tam u postranních dveří, kde stál štíhlý, mladý muž, utkvělo déle.

Viděla, jak Vavřena chladně, bez pohnutí na ni popatřil, jak hlavu klidně obrací – a teď – pohnul sebou, oko mu vzplanulo a filosofův klid byl ten tam.

Ó toho zaslepence! Čekala něco jiného, než ten chladný, lhostejný pohled. A přece vzplanul, ale pro jinou!

Na Lenku patřil upřeně, radostně překvapen, blažen. Nečekal ji, nevěděl, že přijde. Jak farářova schovanka to vzplanutí jeho oka, ten zážeh radosti v jeho tváři postihla, opustila ji všecka obava a tíseň a v srdci zajásala. A když potom před ni předstoupil a o taneček poprosil, když v náruči svém skvělým sálem za veselé hudby kolem ji unášel, když slyšela vroucí, srdečná slova, jež jí za tance pošeptal, zatočila se jí hlava blažeností.

Kolem zdí pod četnými velkými zrcadly byly fotely a pohovky, kdež zasedal nejvyšší tribunál: paní, gardedámy. Kostěný binokl k očím elegantně přikládajíc, hleděla paní Roubínková na svou dceru, která téměř z kola nevycházela.

Když za přestávky procházka sálem nastala, byla Lottynka jako obklopena. Jen ten, o kterém se domnívala, že dnes najisto k ní přijde, ten jako by ji neviděl.

Čekala, ale nadarmo. Viděla, jak se sestřenkou tančí a s ní živě, důvěrně mluví, a hrdá Lottynka byla zase nespokojena, mrzuta. I zraky její matinky stíhaly přísně a nevlídně ten šťastný párek.

Ale Lenka i Vavřena nedbali těch pohledů a mračných, úsměšných tváří; užívali plnou měrou těch několik blažených chvil, jež jim popřány, zrovna tak jako Frybort, který všechnu svou pozornost zářící, šťastné Márince věnoval.

„Kdyby nás tak slečna Elis viděla!“ šeptala Lenka.

„Žehnala by nám.“

Okolo jedenácté hodiny zazvučela s malé galerie, kde kapela byla umístěna, hlučná fanfára. Poctil' hrabě Žorž se svou překrásnou sestrou ples filosofský. Za chvíli po tomto přerušení bylo vše jako předtím.

Hráli, tančili.

Nastala půlnoc a dosud Vavřena nepřišel Lottynce se poklonit a tedy již také nepříjde. Nezvítězila. Majíc bílé čelo mráčkem nespokojenosti zastíněno, přistoupila ke své matce.

„Bedenke nur, wie er ungalant ist,“²¹ jala se stěžovati, ale vtom dostalo se jí náhrady. Pan hrabě obcházeje zastavil se u paní aktuárové a dcery, k nimž promluvil několik vlídných slov; Roubínková zatrnula blažeností. Když pak odešel a ona se do vedlejšího pokoje za manželem ubírala, pohlédla opovržlivě na Vavřenu i Lenku, jež potkala. Kdož se jí vyrovná? Co je on, ten student ze selského rodu? Není divu, sprostý sprostého hledá! Roubínková neopomenula známým sdělit, co pan hrabě lichotného jim řekl, a mžikem rozneslo se, že Lottynku prohlásil královnou plesu.

Nejhůře se měl pan aktuár Roubínek. Piják nebyl, v karty nemohl si zahrát a nikde tu na stěně nevisel Herodes král, na nějž by zraky své mohl upírat. Chodíval časně spat, teď tu celou noc! Zíval, toužil po „obrštu“, noční čepici a měkké posteli. Ale to jím pohnulo a jej potěšilo, jak milostivá vrchnost blahosklonně s manželkou hovořiti ráčila.

Teprve když ráno nastávalo, rozcházeli se z plesu. Frybort doprovázel paní domácí a Mářinku, s nimi šel Vavřena. Rodina páně Roubínkova šla nyní také pěšky. Šerem poletoval sníh a ukládal se na šály a pláště dam dobře zahalených. Ač unaveny, mluvily přece o tom významování pana hraběte. Jen Lenka mlčela; v myšlenkách jejích však bylo jako na jaře, plno květů.

Myslila na slova Vavřenova, na svatý jeho slib, který jí byl slíbil v ozdobném rondelu sálovém, když tam chvíli o samotě seděli.

„Čekejme, drahá Lenko! Já tebe nenechám a nezradím!“ pravil jí a ona mu věřila jako evangeliu.

21 Jen považ, jak je negalantní. *Pozn. red.*

X

Otevřelo se nové jaro, jež přineslo mimo květ a zpěv také červánky a skvělou zář nové doby, po které národové absolutismem sklíčení toužili a dychtili. Metternich padl, censura zrušena a dovoleno zřízení národní obrany. Dne 15. března prohlášena konstituce. Zpráva o tom naplnila Prahu i veškeré království plesem a jásotem.

Národní obrana či garda zřizovala se nejenom v Praze, ale po veškerém království.

Nad jiné působili na události oněch pohnutých dnů studenti vysokých škol. Ve Vídni zřízena legie studentská, rozdělena po starořímsku, a zanedlouho nebyla jedinou.

Klid tiché Litomyšle uletěl bůhvíkam. Vše vyšinulo se ze svých kolejí, a změny i převraty dály se neočekávaně, náhle, přes noc. Zpráva z matičky Prahy stíhala zprávu, rozčilujíc a napínajíc myslí všech. Jedni vítali konstituci s radostí, jiní v nejistotě vyčkávali, a někteří, více stranou a za větrem, láli na ty novoty a rušení obvyklého pořádku.

Pan aktuár Roubínek byl nešťasten, všecek od sebe. Neměl nyní chvilenky oddechu, neb jeho nejkonservativnější duch lekal se novot všech a tušil zvrácení všeho pořádku, veškeré kázně a konečnou, všeobecnou záhubu.

Pan listovní častěji k němu docházel, ale o „růžových“ hovorech nebylo ani potuchy. Roubínek sice dosud hledíval na Herodesa krále, ale častěji teď od něho zrak odvracel, neboť přítel listovní přinášel noviny!

Ve Vídni bouřky, mocný Metternich padl, v Praze zmatky, schůze obecného lidu, zrušení censury, roboty – bože, bože, kam se ten svět poděje, jaká to obluda vše na rub obracející, ta konstituce!

Všude v okolních městech zařizují gardy, v Litomyšli bude co nevidět a každý občan bude se musit chopit zbraně, dostane čáku

na hlavu, bude se „na bělidle“ execírovat, stráží stát, na manévry chodit!

To by se člověk z toho roznemohl! Pan aktuár si už nemohl ani dobře pohovėti, když maje „obršta“ na sobě v lenošce seděl, ani mu již dýmčička nechutnala, třeba v ní Lottynka svým růžovým prstíčkem tabák přitlačila.

Přes tu chvíli bylo slyšeti hluk i zpěv na ulici, výskot i kočičinu, zevšad zvučelo: „Národ, vlast, svoboda, rovnoprávnost, český jazyk, samospráva,“ a kdovíjaká ještě hesla přemrštěných mozkovic, jak Roubínek listovnímu podotkl.

Bůh ví, kde se ti vlastenci najednou vzali! Vyrostli přes noc jako houby po dešti. Všecko vlastenčilo. Nikde žádné úcty, veta po bývalém respektu. Každý vznesl pyšněji hlavu, jako by tou konstitucí o kus vyrostl. Paní Roubínková těžce nesla, že všude začínalo se mluvit jen po česku a že se té její češtině tu i tam vysmáli. Jako manžel v listovním, tak měla ona v paní Rollerové přítelkyni, jíž mohla sobě postěžovat a s ní pohubovat.

„Bedenken Sie, ta naše Leny! Dříve pořád nemluvná, tvrdohlavá, teď hovorná a veselá. To je všechno –“

„Diese Konstitution! Uviděj, man wird noch rauben und morden!“²²

A což potom, když Lottynka přichvátavši domů oznamovala, že filosofové měli velikou schůzi a že zařídí studentskou legii!

„Teď jsme hotovi!“ zavzdychal Roubínek. „Co je to, dá-li se dítěti nůž nebo břitva? Studentům šavle místo per! Teď jsme hotovi!“

„Und was die Professoren und was der Pater Rector?“²³ Nemohou tomu zabránit?“

„Jápkak, když ani ouřad – ani ministerstvo nemá respektu,“ a Roubínkův pohled utkvěl ztrnule na Herodesovi králi.

22 Tohle konstituční zřízení! Uviděj, ještě se bude loupit a vraždit. *Pozn. red.*

23 A co profesoři a co páter rektor? *Pozn. red.*

Slečna Elis teď za celý boží den své studenty, vyjma Zelenku, málo vídala. Byliť neustále v koleji nebo ve schůzích, jimž konce nebylo. Jak by se jim mohl vyhýbati Frybort nebo Vavřena? Na všech akademiích a ústavech zařizují se, neb již byly zařízeny legie studentské, měla by litomyšlská filosofie být poslední? Nikdo jim v tom brániti nemohl, a také by si nedali; a tak než krátký čas uplynul, prve než měšťanstvo utvořilo sbor národní obrany, sešikovala se legie vedená setníkem a volenými důstojníky.

Paní domáci, rozmlouvajíc se slečnou Elis, nejednou vyslovila svou obavu nad tím bouřlivým časem, jenž zajisté nic dobrého nepřinese. Než suchoučká, uvědomělá slečna těšila ji, vykládajíc jí konstituci, jak jí sama rozuměla a jak ji Vavřena o ní poučil. Těšila se z toho všeho, že duch vlastenecký, dosud v městě jen jako v úkrytu a na zapřenou meškající, vůbec zavládl.

„Což by tomu nebožka Rettiška řekla! Že se nedočkala!“ a pohled její utkvěl na obraze tichého, obětivého vlastence pátera Jiřího.

A jak její byt proslul! Div radostí se nezačervenala, když Mária chvatně přiběhla jí oznámit, že ve velké schůzi filosofů zvolili Fryborta i Vavřenu za důstojníky.

„To musí mít oficírské šerpy!“ vzpomněla Elis.

„Já ušiju Frybortovi.“

„A já panu Vavřenovi; Lenka chudinka nemůže.“

Když pozdě odpoledne se Frybort domů ubíral, potkal náhodou na schodech Mária.

„Pěkně vítám, pane oficír!“ šelmovsky vítalo rozradostněné děvče.

„Pěkně děkuju. Teď se už nebojím, panno Mária, děvčátka mají nejraději barevné výložky –“ a již jí tiskl ruku a přitiskl rty své k jejím.

„Taková je oficírská!“

Druhého dne, byla neděle, měla legie po prvé vytáhnouti na cvičení. Záhy odpoledne odbývala se v bytu slečny Elis malá slavnost. Přišla paní domáci s dcerou, která přinesla něco zabaleného v pa-

píru. Když jej rozdělala, vyňala krásnou šerpu barvy červeno-bílé a podobnou vyndala ze skříňě slečna Elis. Oba důstojníci-filosofové stáli uprostřed pokoje, majíce na hlavách zelené čapky s červeno-bílým prýmkem. Uniformy neměli, ale po boku se jim houpaly na pěkném řemeni lesklé šavle.

Frybort usmívaje se nahnul poněkud svou šíjí a Mária, zarděvši se, vystoupila před ním na špičky svých malých nožek a věšela mu přes rameno šerpu, kterou na boku pěknou kličkou upevnila. Mladý legionář, kloně se, vzdával čest po vojensku. Vtom vstoupil do pokoje studentík, vyřizuje, že pan Brož posílá panu Vavřenovi tento balíček. Filosof chvatně po něm sáhl, a když jej rozdělal, uviděl krásnou šerpu barvy červeno-bílé a ze šerpy vypadl lístek. Vavřena jej ihned přečetl a – začervenel se radostí.

„Ó, dostanu košíčkem, již to vím!“ zvolala slečna Elis. „Ale ráda ustoupím. Panna Lenka –“

„Posílá mi tu šerpu.“

„To svou schovám.“

„Ale prosí vás, slečno Elis, abyste mně ji připevnila.“

„Toť se rozumí, kdož jiný?“

Důstojníci-filosofové, poděkovavše se a vojensky pozdravivše, odešli k legii. Matka, dcera i slečna Elis, přistoupiše k oknu, hleděly za studenty, jak statečně v ozdobení a ozbrojení svém si vykračují.

Všecko dělalo revoluci, i periody páně Roubínkovy.

Toho nedělního odpoledne seděl aktuár jako obyčejně za stolem, píše list kolegovi svému na Rychemburku. Jindy to chodívalo zrovna samo, věta za větou, perioda za periodou, urovnaná, vypulérovaná, že bylo paní Roubínkové milo poslouchat. Ale dnes nemohl manžel její pořádné věty stlouci. Kde začít, když toho tolik v tom bohaprázdném, rebelantském čase? Jindy psal o větru, počasí, tu tam o nějaké novince v úřadě – dnes aby psal – kdož by se nerozmrzel – všude i do péra tlačí se mu ta „svoboda, rovnoprávnost, vlast, zrušení roboty –“

Sotvaže první řádek napsal, již byl vyrušen. Venku se ozval temný hluk, zpěv, pak pádné kroky velkého množství. Manželka i dcera přiskočily k oknům.

„Tatínku, tatínku, již jdou!“

Hluk se již ozýval pod samými okny. Roubínek vstal a podíval se také.

Na ulici dav lidu, středem kráčí odměřeným, stejným krokem studentská legie, v čele setník, v boku důstojníci. Všichni, i prostí legionáři mají zelené čapky a zbraně.

Oddělení za oddělením. Ted' Lottynka sebou trhla.

Tu Vavřena, důstojník – již slyší jeho zvučný hlas.

„Vpravo hled'!“ a celá kohorta vzdává čest.

„Vpravo hled'!“ velí hned za ním kvůli svému příteli důstojník Frybort.

Komu to? Ó dobře stihla Lotty Vavřenův pohled, jenž zamířil k oknu na chodbě, kde Lenka stála. Jí vzdávají kohorty čest!

Odskočila od okna, jakož i její otec mrzut k své lenošce se ubíral.

Po chvíli dal se opět do psaní, ale dařilo se mu při tom jako prve. Opíraje o stůl pravici, v níž namočený brk držel, hleděl na Herodesa krále, to jest zamyslíl se.

Ta legie mu nešla z hlavy. Vlastenci! Hm, nač tu zbraň a ty zelené čepičky? Zelené čepičky!

Sklonil se a psal. Na papír vyplynuly z brkového péra zelené čepičky. Kdo to jakživ slyšel? Žižka a císař Josef byli také vlastenci, a – zbraň, zelené čepičky! Zkáza!

* * *

Filosofové po odbytých přednáškách scházeli se, aby se cvičili vojensky. Z počátku panovala svornost mezi nimi, ale když většina česká nechtěla déle trpěti nesnášlivost a panovačnost Němců, vystoupili tito z legie, kteráž stavši se nyní rozhodně vlasteneckou, zvolila sobě za setníka rázného Čecha Jehličku.

Ale nevlastenčili pouze zpěvem a provoláním. Přednášky dosud byly všechny německé, o jazyku českém a literatuře nezaslechli ani slova. Všichni cítili nutnost, aby se zdokonalili a utvrdili v mateřském jazyku. Než kdo jim měl přednášeti a je poučiti?

Profesoři všichni ze starší doby nevyznali se v mluvnici české a literatuře, ani výmluvný, vlastenecký stařec páter German.

Odbývána o tom porada, a když se všichni dohodli, odebrali se Vavřena a Frybort jako deputace přímo na děkanství k páteru Antonínu Šantovi, o němž bylo známo, že upřímný, účinný vlastenec, a že jazyk český i literaturu horlivě pěstuje.

Mladý kněz, sedě v čeledníku, četl, když na chodbě šavle zařinčely a do světnice vstoupili delegáti studentské legie. Byl radostně překvapen, uslyšev jejich žádost, a ochotně slíbil, nebude-li v tom brániti páter rektor. Ten za oněch poměrů nemohl a musil mimořádného docenta připustiti.

Zanedlouho nato byl sál koleje filosofické všecek plničký. Profesoři, za nimi studenti, gardisté, měšťané dostavili se do přednášky; tak četné posluchačstvo míval jen někdy páter German, když z historie zvláštní partie přednášel. Jako by to ani filosofové nebyli, kteří loňského roku v těch místech profesoru náboženství pekelnou vřavu vyvedli. Stáli tu jako dušičky, oči všech byly upjaty na mladého kněze, jenž za katedru vystoupil.

Zvučným hlasem jal se přednášeti úvod. Vřelými, výmluvnými slovy vzpomenul minulosti českého národa, jeho slávy, úpadku, ukázal na úsilnou práci předních buditelů, Jungmanna, žijících ještě Šafaříka, Palackého, mluvil o přítomném, nadějí plném čase, o lepší budoucnosti.

Ticho panovalo po celém sále, že by bzukot mouchy slyšeti bylo; zraky mladíků planuly nadšeností. Pohled pátera Antonína utkvěl na bělovlasém páteru Germanovi, jenž opíral vztažené ruce o hůl. Na výrazné, ušlechtilé jeho tváři zračilo se hluboké pohnutí a z očí řinuly se mu přes vráskovitou tvář slzy.

Byla to radost Simeonova, jemuž popřáno dočkati se zázvitu nového dne, který tak dlouho, dlouho očekával.

Bouřlivá pochvala zahučela sálem, když páter Antonín skončil. Od toho dne měli na filosofii novou přednášku, a v žádné jiné nebývalo tolik posluchačů jako v této. –

Toho dne, kdy všechna filosofie byla nadšena a rozradována, stihlo aktuára Roubínka, který v přednášce nebyl, hrozné neštěstí.

Paní Roubínková ztrnula, když muž její, vrátiv se z kanceláře, do pokoje vstoupil. Dlouho naň naléhala, aby pověděl, co se přihodilo, proč jest tak zaražen. Ale on, sklesnuv do lenošky, nesvlékl ani Abrahama, což na jeho šetrnost bylo mnoho, neoblekl ani „obršta“, ale hleděl ledovým zrakem na Herodesa krále. Konečně když paní aktuárová se počala durditi, promluvil.

„Garda –“

„Co garda? Jaká garda?“

„Zámecká –“

„Ale tak – nerozumím.“

„Bude zámecká garda.“

„Aber Roubínek, rede doch vernünftig,²⁴ vždyť je v městě garda.“

„Pan hrabě Žorž chce míti – taky gardu –“

Ted' teprve Roubínková pochopila.

„Du musst auch – ty taky musíš?“

Roubínek jen kývl hlavou.

„A listovní taky?“

„Taky, všichni –“

Svět se obracel vzhůru kostkou! Když sama milostivá vrchnost se přidává k těm novotám a rebelantům, kdož obstojí? Ale ona poroučí a on musí poslechnouti. Musí dojít do zámecké zbrojnice, tam mu připnou nějaký starý palaš, vloží na rameno pušku, postaví do řady, a již bude po zámeckém dvoře „jedna“, „dva“, „jedna“, „dva“

24 ... mluv přece rozumně. *Pozn. red.*

choditi „pravá“, „levá“, bože, jako ti komedianti, ti měšťané gardisté a blázniví studenti – on, aktuár! A přijdou a budou se na ně dívat děti, odrostlí, všichni, a udělá-li chybu, budou pokřikovati „seno“, „sláma“, a on, zelenou čapku na hlavě, bude poskakovat jako nějaký tatrman! Kde potom úcta, kam se poděje respekt, autorita?

XI

Ruch vlastenecký dělal stále větší kola, zasahal dál a dále. I dívky a paní, v záležitostech národních namnoze lhostejné, neubránily se proudu. Dobré símě, zaseté Dobromilou Rettigovou, vydalo nyní hojné ovoce. Ruch oné doby byl jako deštěm, jenž rostlinu vlastenectví, tu v úkrytu rostoucí, tam jen živořící, povzbudil a vzkřísil. Nejvíce se z toho hnutí radovaly slečna Elis a Lenka. Zatím co gardy a studenti se cvičili, na strážce chodili, ponůcky zastávali, sbíraly paní a dívky mezi sebou peníze, a když sebrány, ušit a ozdoben krásný prapor, který se měl vznášeti nad hlavami studentských legionářů.

Sběratelky nepochodily u Roubínků valně. Paní aktuárová, která by jim byla nejraději dveře ukázala, neuhodila se příliš přes kapsu. Ale nešlo to jen tak za těch konstitučních časů, aby je vůbec odbyla. Když sběratelky odešly, potkaly na schodech Roubínkovu schovanou, která tam patrně na ně čekala. Zardívajíc se, vyňala z kapsičky své zástěrky něco v papíře zabaleného a odevzdala sběratelkám.

„Prosím, přijměte tuto maličkost!“

Kdyby Vavřena Lenku, skromnou, v milé ostýchavosti spatřil, byl by nadšeně zulíbal ručku, která na vlasteneckou věc obětovala zahospodařený groš, celé své jmění.

Přišel máj bez „majáles“. Nebylo na ně kdy, myslí všech zabývaly se vážnějšími věcmi. Z Prahy docházely neustále nové a nové zvěsti, které buď lekaly, ale většinou pěknou nadějí a očekáváním lepších časů těšily.

Podnik paní a dívek litomyšlských skvěle se zdařil. Prapor pořízen, zhotoven. Jako dítě zaradovala se Lenka, když jí Brož doručil tištěný list, na němž četla:

„Pozvání k slavnosti svěcení praporu studentské legie litomyšlské, kteráž se dne 21. května 1848 následujícím pořadem konati bude.“

Když pořádek přečtla, utkvěly zraky její na posledních řádcích.

„Ke zvelebení této slavnosti sbor ostrostřelecký a důstojnictvo národní obrany podílností svou přispěje. Výbor legie studentské v Litomyšli.“

Radovala se i hrdou byla na Vavřenu, důstojníka, člena výboru.

Zatím dopustil se pan Roubínek něčeho, čeho by se nikdo, když byl vždy tak chladný a ledový, nenadál.

Vrátil se právě utrmácen z execírky a našel na stole ono pozvání. Sotvaže několik řádků přečetl, smáčknuv papír v hrsti a mrštil jím do kouta. Ale což byl platen všecken hněv. Proti proudu nemožná plavati. Roubínek hněvem svým slavnosti nezabránil. Dvacátý první den měsíce května byl chladný, nicméně sešel se velký zástup ke koleji, kdež ve velkém sále byli shromážděni hodnostáři, kmostr praporu, mladý hrabě Kinský, studenti a jiní hosté. Tam, vystoupivši na vyvýšené místo, promluvila slavnostně oděná družička praporu, neť pátera Germana, ve jménu dívek a paní litomyšlských, odevzdávajíc prapor, kterýž skvostnou kyticí, něžnou pozorností jí darovanou, ozdobila. Za studentskou legii vzletně odpověděl setník Jehlička. Pak ubíral se ohromný zástup na náměstí, kde sbor ostrostřelecký, městská garda i studentstvo se rozestavili.

Jasným vzduchem zahlaholil hlučný, dlouho trvající jásot, když nový, posvěcený prapor, na němž „Svornost“, „Rovnost“ zlatou literou zářily, po prvé ve výši nad hlavami studentské legie zavál, když skvostné fábory jeho po prvé ve větru se míhavě třepetaly.

U otevřeného okna stála slečna Elis s Lenkou. Obě vlastenky hleděly s vřelým účastenstvím na slavnost. I vážné, slavnostní ticho, jímž toliko hlas kněžíův zazníval, i hlaholící jásot, vše je dojímal.

Hudba zahřměla a všecky korporace i všecken zástup ubíral se dlouhým průvodem zpět ke kostelu piaristickému, kdež slavnost

mší a zpěvem „Te deum“ měla být zakončena. Elis s radostí patřila na četné řady filosofů, kteří hrdě si za novým praporem vykračovali, ale Lence zasvitlo líčko rumnou září, když štíhlý důstojník k ní do okna vzhlédl a pohledem i úsměvem pozdravoval.

* * *

Ruch veřejného života neumdléval, ale den ode dne se vzmáhal. Z Prahy rozcházelo se pohnutí, rozechvění do všech částí českého království. Náhlé, neočekávané obraty daly se téměř přes noc, událostí vždy nové, domácí i zahraničné zaměstnávaly a rozčilovaly všechny vrstvy. Vypsányt' volby do českého sněmu i do parlamentu frankfurtského, Palacký vydal svůj slavný manifest. Pak Češi a Němci, dříve svorní, rozrůznili se. V Praze udála se i nejedna výtržnost a kocovina.

Hluk rozbouřených vln doléhal až do Litomyšle, jindy tak tiché. Aktuár Roubínek si zoufal. Už nenařikal; chodil na cvičení, do úřadu, sedal doma, hledě na svůj zamilovaný obraz, a jen když listovní přišel, uvolnilo se mu, neb si mohl srdečně postěžovati. Paní Roubínková i přítelkyně její Rollerka musily mlčeti; nesouhlasily s ničím, bylo jim vše protivno, ale nebezpečno v takových dobách mínění svému průchod dáti.

Rollerová tajně protestovala; bylo jí jako panovnici vlády zbavené.

Lottynka váhala. Z oposice proti Vavřenovi a Lence byla proti všemu; než když všichni a všechny téměř dívky se změnily, začínalo jí býti nevolno v osamoceném tom postavení. Lence tyto pohnuté dny přály. Sešlat' se mnohem častěji s Vavřenou než jindy, aniž tomu paní teta mohla zabrániti.

Mluvíváli o své lásce a nadějích, o událostech časových, o lepších dnech. A jednou Lenka vzpomněla:

„Kdyby se byl strýček těch časů dočkal!“

„Pak by byl smazal to, co v almanachu napsal!“

„Ó, šťastný almanach!“ –

Slečně Elis přinášeli teď každou chvíli její studenti neobyčejné noviny. Nejvíce polekal Frybort svou stravovatelku, když oznámil, že koncem května skončí se letošní běh na filosofii. Ještě více se tou novinkou polekala Mária. Než veselý Hanáček dovedl ji potěšiti, že tu zůstane. Činil tak pro ni i pro dobu. Než nad očekávání měl se dříve rozloučiti, než zamýšlel, a rovněž Vavřena, který nechtěl do obyčejných prázdnin Litomyšl opustit.

Část legionářů se rozešla, hlavně po osmém dni měsíce června, kteréhož se setník Jehlička s kolegy, profesory, měšťany i dívkami vlasteneckými loučil veřejnou řečí.

„Slavní otcové, předkové naši, které vražedná cizinců a vlasti naší zhoubců ruka do hrobek sklátila, vám přísahám ve jménu svých spolubratrů, věrní jsme synové vaši, že práva českému národu nově vydobytá statně a věrně hájiti budeme, že skutkem dokážeme, že jazyk a zvyky své ctíti a národnost i chrabrou pravici, kdyby toho bylo třeba, zastávati chceme!“

Nejedna panenka zaslzela, když stateční filosofové se rozcházeli. Lenka i Mária byly spokojenější. Ještě skoro dva plné měsíce, než nastane rozloučení!

Ale tu pak druhý svátek svatodušní, dvanáctý červen, osudný, nešťastný den!

Dne 13. června došly do Litomyšle hrozná zpráva, jež všechny pobouřily. „V Praze vypukla revoluce, staroslavné město vydáno všanc. V hrozném tom zmatku drancují a plení nevázané roty, všecko je narub a není sdostatek prostředků a sil, jimiž by pořádek a kázeň byly navráceny!“

Podobné zprávy, plné strašných podrobností, rozléty se bleskem po celém městě. Na Bělidle sešel se valný počet měšťanstva, především gardisté a ostrostřelci. Doneseno, že z venkova přichází ohrožené Praze pomoc, a tu po delší debatě dohodli se také, že se vydají ku Praze. Předtím však vysláno několik předních měšťanů k nejbliž-

ší stanici železniční, vyzvědět, jak se věci mají a jde-li z jiných míst Praze pomoc. Zvečera odjeli, záhy zrána se měli navrátit. Prve nežli se všechen dav z Bělidla rozešel, odebrali se odtud dva filosofové, když byli nejhlavnější vyslechli. Šli spolu vážně rozmlouvajíce. Před domem slečny Elis si srdečně stiskli ruku. Vavřena zamířil k zámku, Frybort do bytu, kdež zastal slečnu ulekanou, postrašenou a s ní Márinku. Obě naléhaly na filosofa otázkami. Zarazilo je, že Frybort, ač nikterak sklíčený, přece jen byl vážnější než jindy. A když vše dopověděl, zbledla slečna Elis a Mária, zmlknuvši, ohromená, dala se do pláče. Plakala chvíli a bylo slyšeti za pláče:

„Vy mne nemáte rád – vy můžete jen tak odejít –“

Frybort, přivinuv ji k sobě, těšil ji, jak mohl, že to svatou jeho povinností, že tak Vavřenovi slíbil.

I Elis jej zdržovala; ale důvody její, že co tam on sám pořídí, co tomu otec řekne, i prosby Máriačiny nic nezmohly.

V zámeckém parku stála Lenka s Vavřenou. Něco jí důvěrně a tiše vypravoval. Ubohé děvče zbledlo za řeči; když pak domluvil, mlčela chvíli, hledíc sklopeným okem do země. Byla klidna, jako socha, ale socha smutku. Na tváři bylo viděti, že uvnitru jejím bolestný zápas.

Pak, vzhlednuvši k němu zaroseným zrakem, podala mu ruku.

„Nemůžete jinak jednat, je to vaší povinností, jděte –“

Hlas se jí chvěl, a rázem umlknuvši, sklonila hlavu na jeho rameno a zaplakala.

Byl to smutný večer, smutná noc. Dlouho bylo viděti světlo u slečny Elis; po půlnoci zaskřípaly domovní dveře, ze kterých vyšli dva mužové. Nahoře v pokojíku plakala domácích Mária a slečna Elis se modlila. V komůrce své bděla Lenka. Před ní ležely rozevřené knížky a v nich modlitba za vlast, psaná rukou strýcovou. –

Záhy zrána, ještě za šera, vracela se tryskem deputace měšťanská, aby pověděla, co na dráze viděla a slyšela.

Nevšimla si Fryborta a Vavřeny, kteří chvatně kráčeli tam, odkud přijížděla.

Deputace dojížděla města, ale tu již potkávala čtyry gardistů a ostrostřelců, kteří, nedočkavše zpráv, rázem se rozhodli vytáhnouti Praze na pomoc. U hostince Babky již stály vozy, na nichž naloženy potrava a všechny potřeby té malé měšťanské armády. Zprávami svými, kterých na dráze nabyli, nezvrátili ji vyslaní měšťané, ano potvrdili, že všemu tak a že gardy měst českých táhnou ku Praze. Dali se na pochod.

* * *

Tou dobou pásal se také aktuár Roubínek dlouhým svým starožitným palašem na obranu matičky Prahy. Žižka a císař Josef byli podle něho také vlastenci, ale takhle zajisté meč si nepřipínali. Roubínek byl bledý, strachem ztrnulý, a dlouho to trvalo, než sobě řemen zapjal. Sklíčenost jeho množil zármutek i pláč manželčin i dceřin.

Ó, srdce neměl hrabě Žorž! Uslyšev, že v Praze nastalo bezvládí, že majetek a životy občanů nejsou jisty, že garda litomyšlská i z jiných měst vyšla hlavnímu městu na pomoc, rozkázal své zámecké obraně, aby narychlo se ozbrojila a na pochod do Prahy se připravila.

Herodese králi! Tys ukrutnější nebyl, dada novorozeňátka betlemská, černá i bílá, do jednoho povraždití.

Pan aktuár, pořádný občan, úředník, jemuž všechnen nepokoj a nepořádek hrůzou byly, ten se měl chopiti zbraně proti lecjaké luze, měl do ní střílet! A chytanou-li jej, jak naloží s ním ti divocí, rozrušení rebelanti? Na lucernu ho pověsí, břicho mu rozpárají. Čím se provinil, že on, ten nejkldnější, nejpořádnější občan musí lidskou krev prolévat? Ó tichý pokoji, pohodlná lenoško a ty, Herodese králi, sbohem, snad více vás nespátří, snad u vás si nikdy již neodpočine, nepohoví.

Objímal manželku, dceru, bled, maje své ledové oči plné slz; klopýtal po schodech dolů a palaš jeho řinčel o ně.

Na zámeckém dvoře stála sešikována garda hraběte Žorže. Všickni úředníci vyzbrojeni, na pochod připraveni. Kolem manželky, děti, známí.

Hrabě přichází, teď snad dá rozkaz. Ale zastaviv se u vrchního, rozmlouvá s ním; oba hledí k mýtské silnici. Hrozná chvíle. Hrabě vyslal zvláštního posla, aby důkladně vyzvěděl, jak se věci mají. Nejde, nevrací se; snad bude hrabě netrpěliv a dá zatím rozkaz k pochodu. Ó kdyby bůh dal a posel přišel a přinesl dobrou novinu! Roubínek povzdychuje obrací oči své po rodině – vtom uřícený, udýchaný posel – Vypravuje něco hraběti, ten se vyptává. Oči všech upřely se na to skupení. Roubínek nedýchal – a teď – Hrabě se obrací ke gardě a oznamuje, že ho došla jistá, určitá zpráva, že v Praze vypukla revoluce, že je tam hrozný zmatek. Roubínek ztrácel všechnu naději. Půjdou, půjdou!

Ale že lid se chopil zbraně proti císařskému vojsku, oznamoval hrabě, a proti tomu on že bojovati nebude, nechť tedy gardisté se rozejdou po svém úřadu a povolání.

To bylo tak neočekávané, že ani Roubínek tolik radostí nemohl pojmouti. Tolik nenadálých převratů a přechodů, že ani nemohl výraz dáti své radosti. Vytrhl se nejprvněji z řady, a zapomenuv na svou vážnou chůzi, pospíchal k manželce a dceři. Již na schodech strhl čapku a odepínal šavli. Pak sklesl unaven do své lenošky, ale jen málo mluvil.

XII

V noci dne 14. června vyšlo vojsko tajně z Prahy a obsadilo Hradčany. Druhého dne kníže Windischgrätz vyřkl nad Prahou obleženost. Lid podnikl nerovný boj. Ze Starého Města stříleli na Malou Stranu, načež vojsko odpovídalo hrubou střelbou granátovou.

V davu bojujících studentů byl Vavřena i Frybort, ale bojovali od sebe vzdáleni; Vavřena stál v houfu studentském a pilně střílel.

„Sem, přátelé, sem!“ ozval se za ním mocný, hřímavý hlas. Když se ohlédl, spatřil dlouhého mnicha, v hrubé hnědé kutně. Tvář mladého mnicha, jinak nehezká, byla bleďa, jen oko planulo živou zaníceností. V levici držel kouřící se ještě pušku, pravicí ukazoval na ohrožené, nebezpečné místo.

„Špíno!“ vzkřikl Vavřena a přiskočil k bývalému kolegovi.

„Vojto! Vítám tě! Ale sem, za mnou, sem, sem!“

Hrnuli se tam, kam naznačil bojovný mnich, jenž poznovu nabíjel pušku. Vavřena se postavil vedle něho. Rány zarachotily, granáty svištěly a třaskaly, křik válečný kolkolem, tu tam ozvalo se zasténání i smrtelný chrapot. Na dlouhé řeči a vyptávání nebylo času. Vavřena jen zaslechl Špínův hlas:

„Je tu Frybort taky?“

„Je.“

Vtom praskl nedaleko granát, třísky jeho rozpraskly se, a když zážeh a výbuch minul, leželo několik mladíků na dlažbě ve své krvi.

Vavřena, vyvážnův z nebezpečí, ohlédl se po Špínovi. Ten ležel vedle. Ihned přikleknův, nadzdvihl svého přítele. Byl na smrt bleďý, na prsou barvila se kutna teplou krví.

S pomocí nějakého studenta odnesl těžce raněného na místo, jež bylo chráněno před nepřátelskými koulemi.

Když mladému mnichovi lékařsky přispěli a on z mrákoty se probral, promluvil namáhavě k Vavřenovi:

„Jdi do boje, jdi. Přijdeš-li do Litomyšle, pozdravuj – víš –“ Pak umkl. Vavřena neposlechl na slovo, ale chvíli ještě zůstal a dobře učinil.

Tak aspoň v poslední hodině stál u dokonávajícího „opuštěného sirotka“ známý přítel, jenž srdečně nad nešťastným zatruchlil.

To bylo 15. června. Den nato uzavřena čestná kapitulace; ale Windischgrätz obnovil bombardování, přičemž staroměstské mlýny i vodárna vyhořely.

Dne 17. června vzdala se Praha. Vojsko vtrhlo do města a nastalo houfné zatýkání.

* * *

Prve nežli se Praha vzdala a než došlo k těm smutným koncům, vrátila se pomoc litomyšlská.

Slečna Elis vyptávala se opatrně po svých studentech, zdali je tam nikdo neviděl; avšak nikdo nemohl jí žádané zprávy dáti. Filozofové s nimi nebyli – šli zajisté na barikády, a tu buď padli, aneb byli zatčeni a před soud postaveni.

Lenka v tváři jako by kapky krve neměla, stále zamyšlena, smutna. Neměla nikoho, komu by si mohla postěžovati. K slečně Elis nesměla, neb nyní, co strýc onemocněl, nevyšla téměř ani na krok z domu. Musila především Roubínka obsluhovat a ve vedení domácnosti jí neuleveno. Však ani teta, ani Lotty nemohly říci, že by jen slovem si postěžovala anebo že by před nimi vzdychla.

Což tmavá komůrka slz neviděla, a nepověděla také, že za dlouhých nočních hodin slyšela tichý pláč opuštěného srdce, jež se lekalo, že všecko ztratilo.

Pan aktuár se opravdu a nebezpečně roznemohl.

To všecko měla ta konstituce na svědomí, jak jeho manželka Rollerce pověděla. Paní purkmistrová vrátila se z delší návštěvy u přátel, a první její cesta byla k aktuárovým. Přinesla tam také noviny, jak je Praha rozstřílená, jak ty rebelanty chytají.

Když to Roubínkovi pověděli, vyjasnila se mu tvář a pravil: „No, bude zas pořádek –“

V městě mnoho se vypravovalo o Frybortovi a Vavřenovi. Ač slečna Elis a jejím návodem dobří přátelé tvrdili, že její filosofové na vagace odešli, přece tu i tam se povídalo, že šli do Prahy a tam zůstali, a Roubínková dodávala:

„Dobře to Roubínek povídal, že to s tím Vavřenou ein schlechtes Ende nehmen wird.²⁵“ –

Minulo několik dní a žádných zpráv nebylo.

V noci šestého dne po tom, co se navrátila pomoc městská z Prahy, probudila se náhle slečna Elis.

Slyšela zaklepati na dveře tím způsobem, jakým někdy klepával Frybort, když se pozdě od Prenců vracel. Myslíla, že to byl živý sen, ale klepání ozvalo se poznovu, rychle, chvatně.

Začala se třást, a namáhavě vstavši, oděla se kvapně a spěchala dolů, jak jen mohla.

„Kdo to?“ ptala se třesoucím se hlasem.

„Já, slečno Elis, Frybort.“

„Svatá panno!“

Otevřela, on stiskl jí srdečně ruku a sám zavřel.

„Pojďme rychle nahoru.“

Když rozsvítila, div nevzkřikla zděšením. Ten kvetoucí mladík jak se změnil! Zhubeněl, šat rozedraný, špinavý.

„Nelekejte se, nic mně není, jen hrozný hlad mám. Utíkám z Prahy čtvrtý den, musil jsem se skrývat; jen rychle něco jíst. Co dělá Mária?“

25 ... vezme zlý konec. *Pozn. red.*

A když slečna přinesla, prosil, aby vzbudila Márinku; možná-li, že musí ještě té noci dále.

Elis byla jako u vidění. Měla radost i strach a dělala, co Frybort chtěl.

„A co pan Vavřena?“

„Je živ a zdrav a uprchl domů do hor. Utíkali jsme kus pospolu. Ten lístek odevzdejte Lence. Ale Špína, chudák, padl na barikádě.“

Slečna Elis zalekla se a nechtěla ani uvěřiti. Byla by do nekonečna litovala a se vyptávala, kdyby jí Frybort času popřál. Pokud bylo možná, tiše vzbudila Márinku i domácí paní, jimž krátce vše oznámila. Obě chvatně se přistrojivše, spěchaly nahoru. Frybort, spatřiv svou Márinku, nic se na matku neohlížel, ale vyskočiv, objal prudce milé děvče. Paní domácí chtěla dělat kázáníčko, proč se do té rebelie dával a tak snad studie si pokazil, ale student dovedl ji potěšit. Byl by málem zapomněl, co ještě hodlá učinit, ale hlas zvonu s věže, druhou hodinu noční oznamující, jej upamatoval. Vysvětliv vše, pokud čas dovoloval, a rozloučiv se krátce, srdečně, odešel a zamířil k nedalekým moravským hranicím. Slíbil, že jakmile domova dojde, lístkem oznámí. Tiše, nepozorovaně přišel a rovněž tak zmizel.

Následujícího večera neslyšela již komůrka Lenčina tichý, bolestný pláč. Svíčka vzplanula a při jejím světle klonila se dívka nad proužkem papíru, který jí oznamoval, že Vavřena žije, že šťastně prchl a co nevidět více listem oznámí.

* * *

Bouře pražská potlačena, nastaly výslechy a tresty.

Špína si už všechno odbyl. Dlouho se v kutně, která ho nikterak netěšila, nesoužil.

Než minuly prázdniny, stihl paní Roubínkovou a její dceru velký zármutek. Pan aktuár odebral se na věčnost. Odešel, zanechav, jak se sluší a patří, spořádanou poslední vůli. Ustanovil, co manželce, co

dceři, kam „obršta“, „Abrahama“, „Klapálka“ atd. a zvláštní odstavec věnován „vzácnému“ obrazu Herodesa krále, na který i na lůžku leže často a dlouho patřival. Zanechal jej listovnímu, milému příteli, s nímž tak často růžově se bavival. Na Lenku zcela nezapomněl. Ustanovil jí skrovnou sumičku, že jej tak pečlivě a věrně opatrovala.

Byl slavný pohřeb. Bůh nebeský nepopřál panu aktuérovi té radosti, aby se dočkal dobrého pořádku doby Bachovy blahé paměti. Zato jej povolal k sobě, aby se radoval s Žižkou a císařem Josefem, „co je ten kostel po nich na památku“. –

Po prázdninách bylo v bytu slečny Elis méně hluku než jindy. Nemělat' žádného filosofa a přijala do bytu jen tři malé studentíky. Než nestýskalo se jí, ano byla spokojenější. Její dávné přání se splnilo.

Navrhla Lence, aby se k ní přestěhovala a s ní žila. Paní aktuérová, ovdověši, dlouho se naoko zpěchovala, ale nakonec povolila; vždyť byla Lenka také trochu ze slečniny přízně.

Po prázdninách přijel Frybort s otcem a požádal o ruku Márinčinu. Paní domácí arci snívala o doktoru, ale Frybort raději volil veliký, krásný statek na zlaté Hané, a Márinka také nezamítla studovaného rolníka.

„Měla jsi filosofa, oficíra, budeš mít také sedláka ráda?“
Objala jej.

* * *

Nyní chodívala psaní z Moravy přímo na adresu Márinčinu; slečna Elis dostávala jen listy z Prahy, které vlastně byly Lenčiny. Psával je Vojtěch Vavřena, medicinae studiosus. Ušelt' šťastně všemu vyšetřování, mohl klidně dále studovati.

Zelenka nepsal.

„To jsem věděla, že jak odtud odjede, že zapomene.“

O masopustě příštího roku přijel si Frybort s četnou družinou hanáckou pro Máriačku, aby ji odvezl jako svou milou žínku. Z Prahy přibyl host, Vavřena, jenž Máriačku dovedl k oltáři a jehož družičkou byla Lenka. Když o svatební hostině všickni byli rozveseleni, nejvíce sám ženich, a přípitky se pronášely, povstal Vavřena a povznesl číši na čestnou památku bývalého přítele a kolegy, který v osudném boji na barikádách zahynul. Nevěsta sklopila oči, slečna Elis zaslzela.

XIII

Rok 1849 minul. Filosofie litomyšlská byla zrušena, legie se rozešla, prapor její zničen. Páter rektor strhl jej se žerdi, kterou zarazil do piaristické zahrady k nějakému angreštovému keři.

Rollerka se vystěhovala z města ke svým příbuzným.

Po pěti letech bylo v starožitném domě, v němž slečna Elis bydlela, zase veselo. Vyplnit' se její sen, vyplnila Lenčina tužba. MUDr. Vavřena se ženil, veda k oltáři farářovu neteř. Láska jejich byla tak svěží jako za oné doby, kdy se ještě scházivali za nedělního odpoledne v zámeckém parku. Měli hosti až z Moravy. Frybort, šťastný, spokojený, přijel s Máriačkou, a usmívaje se, pravil: „Byls mi družbou, příteli, ale tu službu ti splnit nemohu, jak tato figura zde ukazuje.“ I ukázal na svého tříletého, boubelatého kloučka.

Paní aktuárová, ač pozvána, na svatbě nebyla.

Sličná, bohatá dcerka její nenašla dosud ženicha. Čekal' na velkého pána, nejméně doktora. Ale dosud nepřišel.

Slečna Elis odstěhovala se ke „svým dětem“ a nelitovala toho nikdy. Vypravovala nyní častěji než jindy, jak měla jedenapadesát filosofů v bytu. Padesát z nich stali se samostatnými pány, jedena-padesátý zahynul na barikádě.

Když žila u Vavřenů, došel jí list, za který musila celý dvacetník vyplatit. Co to, kdo asi píše? Byl to Zelenka, jenž oznamoval, že je v Medlitském klášteře a že se mu převýborně daří. „Již nemusím chléb a ovocnou kaši pojídati,“ psal mimo jiné.

„Věřím,“ podotkl Vavřena, „teď asi má tlusté, rumné tváře a notné břicho a nevezme jinou knihu do ruky nežli breviář.“

„A škrtí dvacetníky; ani nevyplatil psaní.“

O Štědrém večeru, který mladý doktor s milou ženuškou po prvé trávil, dostal od Fryborta srdečný list, v němž našel také veliký popsaný arch. V čele stálo:

„Kolegové!

Je to první opis svolání, které jsme před slavností ‚majáles‘ spolu skládali. Našel jsem je na dně svého studentského kufru. Bude ti zajisté milo, na ony časy sobě vzpomenouti,“ psal Frybort.

„Baže milo! Tenkrát jsme se našli u starého stromu; víš, Lenko? Máme teď také hnízdečko a je v něm milo a blaze.“ –

* * *

Skonává se historie filosofská, sepsaná pro milou památku starým a pro potěšení mladým, které aby hojně bylo, auctor té kroniky upřímně rád sobě přeje a žádá.

Alois Jirásek

Filosofská historie

Ilustrace na obálce z Pixabay.com
Redakce Markéta Teuchnerová

Vydala Městská knihovna v Praze
Mariánské nám. 1, 115 72 Praha 1

V MKP 2. elektronické vydání
Verze 1.0 z 10. 12. 2021

ISBN 978-80-274-2064-3 (epub)
ISBN 978-80-274-2065-0 (pdf)
ISBN 978-80-274-2066-7 (prc)